52(03)
Я-71

КЫРГЫЗ ССР ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ
АКАДЕМИЯ НАУК КИРГИЗСКОЙ ССР

ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫК КОМИССИЯ
ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ

Ш. Х. ЯР-МУХАМЕДОВ

АСТРОНОМИЯЛЫК ТЕРМИНДЕРДИН ОРУСЧА-КЫРГЫЗЧА СӨЗДҮГҮ

РУССКО-КИРГИЗСКИЙ СЛОВАРЬ АСТРОНОМИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ

Фрунзе 1965

52(03)
Я-71

Кыргыз ССР Илимдер Академиясынын терминологиялык комиссиясынын чечими боюнча басылды.

280177
Центральная научная
БИБЛИОТЕКА
Академии наук Киргизской ССР

Жоопттуу редакторлор: *Арынов А., Кудайбергенов С.*

КИРИШ СӨЗ

Социалисттик илимдин жана маданияттын республикада дүркүрөп өсүшүнө байланыштуу мурда илимий адистер гана пайдаланып жүргөн сөздөр күндөн-күнгө турмушта кеңири колдонула баштады. Ошондуктан, астрономиялык терминдерди бир системага салуу үчүн бул илимдин тармагы боюнча терминологиялык сөздүктү түзүү зарылдыгы пайда болду.

1960-жылы Кыргыз ССР илимдер Академиясынын терминологиялык комиссиясы коомчулук тарабынан кеңири талкуулоо, түзөтүү жана толуктоо максатында астрономиялык терминдердин сөздүгүн *долбоор* катары жарыкка чыгарган. Бул «Сөздүк» терминкомдун жана автордун адресине түшкөн бардык пикирлер, каалоолор эске алынуу менен кайра иштелип чыкты.

«Сөздүктү» түзүүдө кыргыз тилинин ички байлыгы кеңири пайдаланылды, ошондуктан орус тилинин терминдери тийиштүү түрдө кыргыз тилинин эквиваленттери менен берилди. Мисалы, *небосвод — асман чүмкөгү, запад — батыш, звезда — жылдыз* ж. б. Бирок, айрым терминдер үчүн тийиштүү эквивалентти табуу мүмкүндүгү болбогон учурларда орус же эл аралык тилде айтылып жүргөн терминдер алынды. Мисалы, **апогей** — апогей, **перигелий** —перигелий, **телескоп** — телескоп ж. б.

Сөздүктү түзүүдө илимий терминологияны түзүү максаты коюлгандыктан топ жылдыздардын наамдары 1922-ж. Эл Аралык астрономиялык съезддин чечимдерине ылайыктуу которулду. Бул чечимде топ жылдыздарынын сандары жана чектери гана эмес, алардын наамдары дагы бекитилген болучу. Ошонун негизинде мисалы, **Орион, Кассиопея, Цефей** жана ушул сыяктуулар эл аралык термин боюнча калтырылды. Ал эми *Орел — Бүркүт, Скорпион — Чаян, Стрелец — Аткыч* жана ушул сыяктуулар башка тилдерден кыргыз тилине которгондо эч кандай чаташууну пайда кылбайт. Бирок, кыргыз тилинде топ жылдыздардын элдик терминологиясы да бар.

Буларды таптакыр пайдаланбай коюуга болбойт, ошондуктан бул наамдар кашаанын ичинде түшүндүрүү түрүндө берилди. Ал эми кыргыз элине кеңири таралып келген терминдер, мисалы, Большая Медведица, Малая Медведица, Полярная, ж. б. эквиваленттер менен которулбастан Чоң Жетиген, Кичине жетиген, Алтын Казык деп элдик терминология боюнча алынды.

Долбоорго караганда бул «Сөздүк» көбүрөөк сандагы терминдерди өз ичине камтыды жана кыйла терминдердин көбүнө кыскача түшүнүк, кээ бир жерде сүрөтү да берилди. «Сөздүктүн» мындай чыгарылышы окуучуга тигил же бул терминди окуп түшүнүү үчүн жеңил болот.

«Сөздүк» мектеп окуучулары менен мугалимдерге, жогорку жана орто окуу жайларынын студенттери, ошондой эле астрономияга кызыккан адамдардын кеңири чөйрөсүнө арналат. «Сөздүктөгү» терминдерди котормочулар дагы пайдаланышы мүмкүн, анткени, сөздүктү түзүүдө астрономия боюнча бардык негизги булактар: астрономия курсу, сфералык астрономия, астрофизика курсу, астрономиялык справочник жана календарлар, ошондой эле мезгилдүү жана илимий адабияттар кеңири колдонулду.

Астрономиялык терминдердин сөздүгү биринчи жолу басылып жаткандыктан кээ бир кемчиликтер жана так эместиктер болушу мүмкүн. Ушуга байланыштуу өзүңүздөрдүн пикириңиздерди жана каалооңуздарды төмөнкү адрес боюнча жибериңиздерди суранбыз: Фрунзе шаары, Пушкин к. № 78, Кыргыз Илимдер Академиясынын терминологиялык комиссиясы.

ВВЕДЕНИЕ

В связи с бурным развитием науки и культуры республики в нашу жизнь входит все больший и больший круг слов, которые ранее были уделом только узкого круга специалистов данной отрасли науки. Вследствие этого создание терминологического словаря по астрономии преследует цель упорядочения слов-терминов по этой отрасли науки, положить конец произвольному переводу и толкованию некоторых основных понятий астрономии.

С целью широкого обсуждения, а также внесения исправлений и дополнений в словарь перед его окончательным изданием, терминологическая комиссия Академии наук Киргизской ССР в 1960 г. выпустила в свет проект словаря астрономических терминов. Настоящий словарь выпускается с учетом всех замечаний и пожеланий, которые поступили в адрес терминкома и автора.

При составлении словаря наиболее широко были использованы внутренние богатства киргизского языка, вследствие чего русские термины взяты соответствующими эквивалентами киргизского языка, например, небосвод — асман чүмкөгү, запад — батыш, звезда — жылдыз, часовой угол — саат бурчу и т. д. Однако не для всякого термина можно найти соответствующий эквивалент в киргизском языке. В таких случаях термины оставлялись в русском или иностранном произношении, например, апогей—апогей, перигелий—перигелий, телескоп—телескоп и т. д.

Поскольку при составлении словаря преследовалась цель создать научную терминологию, то названия созвездий приведены в соответствии с решением Международного астрономического съезда 1922 г., на котором было зафиксировано не только число созвездий и их границы, но также их названия. Вследствие этого некоторые созвездия как Орион, Кассиопея, Цефей и др. оставлены в международной терминологии, а такие переводы, как Орел — Бүркүт, Скорпион — Чаян, Стре-

лец — Аткыч и т. д. вполне соответственны и вызвать путаницу при переводе с любого языка на киргизский не могут. Однако в киргизском языке существует и народная терминология созвездий, которую совершенно отбросить и предать забвению нельзя, вследствие чего эти наименования даны в виде пояснений в скобках. Что касается таких общеизвестных, укоренившихся терминов, как Большая Медведица, Малая Медведица, Полярная и др., то они переведены не эквивалентами, а в киргизской терминологии: Чоң Жетиген, Кичине Жетиген, Алтын Қазык и т. д.

По сравнению с проектом выпускаемый словарь имеет большее количество терминов и, кроме того, каждый термин имеет краткое пояснение, в некоторых случаях сопровождаемое рисунком. Думается, что такое оформление словаря позволит читателю более сознательно воспринять тот или иной термин, что немаловажно для всякого, пользующегося словарем.

Словарь предназначается для учащихся школ, учителей, студентов высших и средних учебных заведений, а так же для широкого круга лиц, интересующихся астрономией. Количество слов-терминов в словаре вполне достаточно и для перевода специальной литературы, так как при составлении словаря были привлечены все основные источники по астрономии: курс астрономии, сферическая астрономия, курс астрофизики, астрономические справочники и календари, а также значительный круг периодической и научной литературы по астрономии.

Словарь астрономических терминов издается впервые, вследствие чего неизбежны некоторые недостатки и неточности. Все Ваши пожелания и предложения по улучшению словаря просим направлять по адресу: гор. Фрунзе, ул. Пушкина, 78, Терминологической комиссии Академии наук Киргизской ССР.

А

аберрацио́нное смеще́ние — аберрациялык жылышуу (Күндүн тегерегинде Жердин айлануу ылдамдыгы менен жылдыздан келген жарыктын ылдамдыгынын кошулуу натыйжасында келип чыккан жылышуу).

аберрацио́нный э́ллипс — аберрациялык эллипс (Аберрациялык жылыш болгондуктан жылдыздар бир жылдын ичинде асман сферасынын бетинде чоң октору 41 секундага барабар болгон эллипстерди чийип чыгат. Бул эллипстердин кичине октору астрономиялык кеңдикке көз каранды, тегиздиктери эклиптиканын тегиздигине параллель).

аберра́ция — аберрация (каталык).

аберра́ция годи́чная — жылдык аберрация (Күндүн тегерегинде Жердин кыймылга келишинен пайда болгон аберрация).

аберра́ция звёзд — жылдыздардын аберрациясы.

аберра́ция объекти́ва — объективдин аберрациясы.

аберра́ция све́та — жарыктын аберрациясы (Күндүн тегерегинде Жердин кыймылга келишинин натыйжасында келип чыккан аберрация).

аберра́ция су́точная	суткалык аберрация (Жердин өз огунун тегерегинде айлануусунан келип чыккан аберрация).
аберра́ция сфери́ческая	сфералык аберрация (түшкөн нурдун кесилиши чоң болгон кезде линзанын ийрилигинен келип чыккан аберрация).
аберра́ция хромати́ческая	хроматтык аберрация (Сынуу көрсөткүчүнүн жарыктын толкун узундугуна көз каранды болгондугунан келип чыккан аберрация).
абсолю́тная болометри́ческая звёздная величина́ Со́лнца	Күндүн абсолюттук болометрдик жылдыздык чоңдугу (болометр менен ченегендеги Күндүн абсолюттук жылдыздык чоңдугун туюнтуучу са́н. Ал+4,96 *га* барабар).
абсолю́тная величина́ звезды́	жылдыздын абсолюттук чоңдугу(жылдыздын 10 парсек аралыктагы көрүнүүчү жылдыздык чоңдугу).
абсолю́тная концентра́ция ио́нов	иондордун абсолютук концентрациясы (бир $см^3$ көлөмдөгү иондордун саны).
абсолю́юная фотовизуа́льная звёздная величина́ Со́лнца	Күндүн абсолюттук фотовизуалдык жылдыздык чоңдугу (—5,59).
абсолю́тная фотографи́ческая звёздная величина́ Со́лнца	Күндүн абсолюттук фотографиялык жылдыздык чоңдугу (—4,62).
абсолю́тный бле́ск	абсолюттук жылтыроо (жылдыздын 10 парсек аралыктагы жылтырашы).
абсолю́тный ме́тод	абсолюттук метод (Айдын бетиндеги деталды Айдын четине келтирүү методу менен селенографиялык координаттарды аныктоо. Жазгы күн-түн теңелүү че-

	китине карап түз чыгышты аныктоо).
Абульфе́да	Абульфеда (Айдын бетиндеги кратер).
а́вгуст	август (жылдын сегизинчи айы).
авиацио́нный астрономи́ческий ежего́дник	авиациялык астрономиялык ар жылдык (авиация үчүн ар жыл чыгарылуучу астрономиялык календарь).
авриги́ды	авригиддер (радианты Возничий топ жылдызында болгон метеордук агым).
Авто́лик	Автолик (Айдын бетиндеги кратер).
автомати́ческая межплане́тная ста́нция (АМС)	планеталар аралык автоматтык станция.
автомати́ческая межплане́тная ста́нция «Ма́рс-1»	планеталар-аралык «Марс-1» автоматтык станция (салмагы 893,5 *кг* 01.II.1962-жылы учурулду).
автомати́ческое управле́ние корабля́-спу́тника	корабль-спутникти автоматтык башкаруу.
Агри́ппа	Агриппа (Айдын бетиндеги кратер).
агрега́ты корабля́-спу́тника	корабль-спутниктин агрегаттары.
Адони́с	Адонис (астероид).
а́зимут	азимут (координаталардын горизонталдык системасынын координатасы).
а́зимут то́чки восхо́да	чыгуу точкасынын азимуту.
а́зимут то́чки захо́да	батуу точкасынын азимуту.
азимута́льная устано́вка телеско́па	азимуттук орноштуруу (телескопту тик жана горизонталдуу октор тегерегинде айлангандай кылып орноштуруу).
Азофи́	Азофи (Айдын бетиндеги кратер).
Аквари́ды-γ	γ—Аквариддер (30-апрелден 8-майга чейин Суу Куйгуч топ жылдызында байкалуучу метеордук агым).
Аквили́ды	Аквилиддер (радианты Бүркүт топ жылдызындагы

метеордук агым).

Аквита́ния — Аквитания (1894-ж. Курти тарабынан табылган астероид).

аккре́кция — аккрекция (мейкиндиктеги материяны өзүнө тартып кошуп алуу).

аксио́мы движе́ния — кыймылдын аксиомалары.

акти́вность де́ятельности Со́лнца — Күндүн аракетинин активдүүлүгү (Күндүн бетиндеги процесстердин даражасын мүнөздөөчү түшүнүк).

акти́вные о́бласти Со́лнца — Күндүн активдүү областтары (тактар, протуберанецтер, факелдер).

актиногра́ф — актинограф (Күндүн нурланткан жалпы энергиясын жазып туруучу курал).

актино́метр — актинометр (Күндүн нурланткан жалпы энергиясын ченөөчү курал).

Алама́к — Аламак (Андромеда топ жылдызынын α — жылдызы).

алго́ли — алголдор (Алголь тибиндеги жылдыздар).

Алго́ль — Алголь (Персей топ жылдызынын β-жылдызы; тутулуп-өзгөрүлүп туруучу жылдыз).

алида́да — алидада (универсалдык инструменттин лимби менен жалпы борбордуу нөлдүк белгиси бар шакек).

Али́нда — Алинда (астероид).

Алио́т — Алиот (Чоң Жетиген топ жылдызынын ε-жылдызы).

Альбате́гний — Альбатегний (айдын бетиндеги цирк).

альбе́до — альбедо (ар кандай нерсенин бетинин жарыкты чагылтуу жөндөмдүүлүгүн мүнөздөөчү чоңдук).

альбе́до геометри́ческое — геометриялык альбедо.

альбе́до сфери́ческое — сфералык альбедо.

Альбе́рт — Альберт (астероид).

Альдебара́н — Альдебаран (Телец топ жылдызынын α-жылдызы).

Альдерами́н — Альдерамин (Цефей топ жылдызынын α—жылдызы).

Альнаце́н — Альнацен (Айдын бетиндеги кратер).

Алько́р — Алькор (Чоң Жетиген топ жылдызынын τ_2—жылдызы).

Альману́н — Альманун (Айдын бетиндеги кратер).

альмукантара́т — альмукантарат (асман сферасынын бетиндеги горизонтко параллель болгон тегерек).

Альпетра́гий — Альпетрагий (Айдын бетиндеги диаметри 50 *км* ге барабар болгон кратер).

Альтаи́р — Альтаир (Бүркүт топ жылдызынын α—жылдызы).

Альфа́рд — Альфард (Гидра топ жылдызынын α—жылдызы).

Альфера́ц — Альферац (Андромеда топ жылдызынын α-жылдызы; спектралдык кош жылдыз).

Альфо́нс — Альфонс (Айдын бетиндеги цирк; Н. А. Козырев жана В. И. Езерский тарабынан бул цирктен газдар бөлүнүп чыккандыгы байкалган).

Альхе́на — Альхена (Эгиз топ жылдызынын γ — жылдызы).

Альха́зен — Альхазен (Айдын бетиндеги кратер).

Альцио́на — Альциона (Телец топ жылдызынын η — жылдызы).

Аму́р — Амур (диаметри 1.5 *км* ге барабар болгон астероид).

анаберацио́нный рефле́ктор — анаберациялык рефлектор (аберрациясыз, оптикасы

негизинен күзгүдөн жасалган телескоп).

Анаксаго́р — Анаксагор (Айрын бетиндеги кратер).

анализа́тор — анализатор (талдоочу).

Андроме́да — Андромеда (топ жылдыз).

андромеди́ды — андромедидалар (15-ноябрден 27-ноябрге чейин Андромеда топ жылдыздан байкалуучу метеордук агым).

Ангстре́м — Ангстрем (Айдын бетиндеги кратер).

анома́лия — аномалия (нормалдуу шарттан четтөө).

анома́лия и́стинная — чыныгы аномалия (орбитанын чоң огу менен радиус-вектордун ортосундагы жаа — ПР *к.* 2-сүр.).

анома́лия отрица́тельная — терс аномалия.

анома́лия положи́тельная — оң аномалия.

анома́лия радиа́ции — радиациянын аномалиясы (нурдануунун нормалдуу ченинен четтөө).

анома́лия си́лы тя́жести — оордук күчүнүн аномалиясы (оордук күчүнүн нормалдуу ченинен четтеши).

анома́лия сре́дняя — орточо аномалия (берилген момент үчүн телонун сидерикалык мезгилине барабар убакыт ичинде бир калыптагы кыймыл менен перигелийди өткөндөн кийин чийилген жаа менен ченелүүчү чоңдук — M).

анома́лия эксцентри́ческая — эксцентрдик аномалия (Кеплердин E—e Sin E-M теңдемесинен эсептеп чыгарылуучу чоңдук. Мында E—эксцентрдик аномалия, e — эксцентриситет, M— орточо аномалия).

анома́лия Южная — Түштүк аномалия (Жердин радиациялык алкагынын Жердин түштүк жарым

шарында бир канча жүздөгөн километрге ылдыйлаган бөлүгү).

анома́лия Южно-Атланти́ческая — Түштүк-Атлантикалык аномалия (Атлантикалык океандын түштүк бөлүгүнүн үстүндө Жердин радиациялык алкагынын төмөндөшү).

Анта́ре́с — Антарес (Чаян топ жылдызынын α — жылдызы).

антало́ли — анталголдор (мезгилдери бир суткага чейинки цефеидалар; Лира топ жылдызындагы RR — тибиндеги жылдыздар).

антиапе́кс — антиапекс (апекске карама-каршы багыт).

антивещество́ — антивещество (ядросунун заряды терс, электрондордун ордуна позитрондор жайланышкан атомдордон турган зат).

антипо́ды — антиподдор (Жер шарынын диаметринин учтарында жайланышкан эки киши бири-бири үчүн антипод болот).

апе́кс — апекс (берилген моментте нерсенин кыймылынын багытталган точкасы).

апе́кс Земли́ — Жердин апекси (эклиптиканын тегиздигинде, Күндүн багытына тик бурч боюнча батышты көздөй жайланышкан точка).

апе́кс Со́лнца — Күндүн апекси (Геркулес топ жылдызын көздөй жайланышкан точка; анын координаталары: a=270°, δ=30°).

Апиа́н — Апиан (Айдын бетиндеги кратер).

апио́ид — апиоид (алмурут формасындагы тело).

апоге́й	апогей (жандоочу телонун орбитасынын Жерден эң ыраак точкасы).
апоге́йное расстоя́ние	апогейлик аралык (жандоочу телонун Жерден эң алыскы аралыгы).
Аполло́н	Аполлон (диаметри 1—2 *км* болгон астероид).
Аполло́ний	Аполлоний (Айдын бетиндеги кратер).
апохрома́т	апохромат (хроматтык аберрациясыз татаал линзалар).
апоце́нтр спу́тника	спутниктин апоцентри.
аппарату́ра косми́ческого корабля́	космостук кораблдин аппаратурасы.
апре́ль	апрель (жылдын төртүнчү айы).
Ара́го	Араго (Айдын бетиндеги кратер).
аргуме́нт широты́	кеңдиктин аргументи (орбитаны бойлоп чыгуу түйүнүнөн планетага чейинки жаа—Л. Р. к. 2-сүр).
ареогра́ф	ареограф (Марсты изилдөө профессиясына ээ болгон адис).
ареогра́фия	ареография (Марстын түзүлүшүн изилдөөчү илим).
арео́лог	ареолог (Марстын ички түзүлүшүн изилдөөчү адис).
ареоло́гия	ареология (Марстын ички түзүлүшүн изилдөөчү илим).
ареофи́зик	ареофизик (Марстын физикалык табийгатын изилдөө профессиясына ээ болгон адис).
ареофи́зика	ареофизика (Марстын физикалык табийгатын изилдөөчү илим).
Арзахе́ль	Арзахель (Айдын бетиндеги цирк).
Ариаде́й	Ариадей (Айдын бетиндеги кратер).
Ариста́рх	Аристарх (диаметри 50 *км* барабар болгон Айдын бетиндеги кратер, Айдын бетиндеги эң жарык чөйрө).
Aристи́лл	Аристилл (Айдын бетиндеги кратер).
Аристо́тель	Аристотель (Айдын бетиндеги кратер).
Ариэ́ль	Ариэль (Урандын спутниги, диаметри 900 *км*).
Аркту́р	Арктур (Волопас топ жылдызынын α — жылдызы).
армилля́рная сфе́ра	армиллярдык сфера (асман сферасынын проекциялык модели).
Арне́б	Арнеб (Коён топ жылдызынын α — жылдызы).
Архиме́д	Архимед (диаметри 68 *км* болгон Айдын бетиндеги кратер).
ассоциа́ция звёзд	жылдыздар ассоциациясы (бир типтеги, бири-биринен салыштырмалуу алыс эмес (10—100 парсек) жайланышкан жылдыздардын тобу).
астеро́ид	астероид (50 миңге жакын майда планеталар, негизинен Марс менен Юпитердин арасында жайланышкан).
Астре́я	Астрея (диаметри 100 км ге жакын астероид).
а́стро	астро (асман).
астробаллисти́ческий диапазо́н скоросте́й	ылдамдыктын астробаллистикалык диапозону.
астробиоло́гия	астробиология (асман телолорундагы биология).
астробота́ника	астроботаника (асман телолорундагы ботаника).
астрогеогра́фия	астрогеография (Космостон Жер бетинин түзүлүшүн изилдөөчү илим).
астрогео́лог	астрогеолог (Космостон

	Жердин ички түзүлүшүн изилдөөчү адис).
астрогеоло́гия	астрогеология (Космостон Жердин ички түзүлүшүн изилдөө илими).
астрогно́зия	астрогнозия (асмандагы топ жылдыздарды билүү жөнүндөгү илим).
астрогра́ф	астрограф (асман телолорун фотографиялоого ылайыкталып жасалган телескоп).
астроло́г	астролог (астрология деген жалган «илимге» негизделген профессияга ээ болгон адис, чынында бул палчылардын бир түрү).
астроло́гия	астрология (жарык чыгаруучуларга карап кишинин келечегин билүү өңдүү жалган «илим».
астрологи́ческое о́бщество	астрологиялык коом (астрологдордун коому).
астроля́бия	астролябия (XVIII кылымга чейин астрономиялык координаталарды аныктоодо пайдаланып келген курал).
астрометри́ческое склоне́ние	астрометриялык жантаюу.
астрометри́я	астрометрия (жарык чыгаруучулардын координаталарын так аныктоо, алардын өлчөмү, аралыктары жана салыштырмалуу абалдары жөнүндөгү астрономиянын тармагы).
астрона́вт	астронавт (асманга учкуч, космонавт деген сөздүн синоними).
астрона́втика	астронавтика (асманга учуу жөнүндөгү илим).
астрономи́ческая аппарату́ра	астрономиялык аппаратура.
астрономи́ческая вы́шка	астрономиялык мунара.
астрономи́ческая едини́ца	астрономиялык бирдик (ал тегеректеп алганда 150000000 кмге барабар).

астрономи́ческая обсервато́рия	астрономиялык обсерватория (асмандагы жарык чыгаруучуларды изилдөө үчүн уюштурулган мекеме).
астрономи́ческая ориентиро́вка	астрономиялык ориентировка (асмандгы жарык чыгаруучуларга карап түндүк, түштүк, батыш, чыгыш багыттарды табуу).
астрономи́ческая площа́дка	астрономиялык аянтча (астрономиялык куралдар менен жабдылып асманга байкоо жүргүзүүгө ыкталып жасалган яантча).
астрономи́ческая постоя́нная	астрономиялык турактуу (эл аралык келишим менен турактуу деп алынган астрономиялык чоңдуктар, мисалы: астрономиялык бирдик, орточо сутка...).
астрономи́ческая пра́ктика	астрономиялык практика.
астрономи́ческая тео́рия	астрономиялык теория.
астрономи́честая труба́	астрономиялык труба (телескоп).
астрономи́ческие координа́ты	астрономиялык координаталар (м:түз чыгыш жана жантаю).
астрономи́ческий зна́к	астрономиялык белги (мисалы: Ай — ☽ Күн — ☉. Марс — ♂, Телец топ жылдызы — ♉, күн-түн теңелүү чекити — ♈ ж. б.).
астрономи́ческий зо́нт	астрономиялык зонт (жылдыздуу асман сферасын демонстрациялоо үчүн ички бетине топ жылдыздар түшүрүлгөн зонт).
астрономи́ческий инструме́нт	астрономиялык аспап.
астрономи́ческий институ́т	астрономиялык институт.
астрономи́ческий календа́рь	астрономиялык календарь (астрономиялык байкоо жүргүзүү үчүн Физматгиз тарбынан эки бөлүктөн турган календарь бсылып чыгарылат. Биринчи бөлү-

ЦНБ КР

2* 2206/1

Центральная научная БИБЛИОТЕКА Академии наук Киргизской ССР
280177

гү — эфемеридалар, экинчиси — акыркы жылдын астрономиялык жаңылыктарынын обзорунан турат).

астрономи́ческий пу́нкт	астрномиялык пункт (топографиялык съемкалар жасоодо географиялык координаталары өтө так аныкталган белги).
астрономи́ческий Сове́т	Астрономиялык Совет (СССР Илимдер Академиясынын алдындагы астрономия иштерин башкаруучу мекеме).
астрономи́ческий треуго́льник	астрономиялык үч бурчтук (чокулары зенитте, жарык чыгаруучуда жана ааламдын уюлунда болгон асман сферасындагы үч бурчтук).
астрономи́ческий циркуля́р	астрономиялык циркуляр (Астросовет тарабынан ар ай сайын жүргүзүлгөн жаңы астрономиялык жумуштар жөнүндө кыскача информация).
астрономи́ческое о́бщество	астрономиялык коом.
астрономи́ческое наблюде́ние	астрономиялык байкоо.
астрономи́ческое учрежде́ние	астрономиялык мекеме.
астроно́м	астроном (асман телолорун изилдөөчү адис).
астроно́мия	астрономия (гректердин эки сөзүнөн алынган: астрон— жылдыз, номос—закон; Аалам жана асман телолорунун түзүлүшү, табийгаты жөнүндөгү илим).
астроно́мия авиацио́нная	авиациялык астрономия (авиациянын талабына ылайыкталган астрономия).
астроно́мия балло́нная	баллондук астрономия (1950-жылдан баштап өнүккөн астрономиянын тармагы. Бул эки багыт боюнча өнүгөт. 1) жеңил газ толтурулган баллон стратосферага куралдарды көтөрүү үчүн пайдаланылат; 2) баллондун өзү өзгөчө прибор катарында пайдаланылат).
астроно́мия внегалакти́ческая	галактикадан тышкары астрономия (биздин Галактикадан башка галактикаларды изилдөөчү астрономиянын тармагы).
астроно́мия-га́мма	гамма-астрономия (гамма нурларында жарык чыгаруучуларга изилдөө жүргүзүүчү астрономиянын тармагы).
астроно́мия геодези́ческая	геодезиялык астрономия (геодезиялык максаттарга ылайыкталган астрономия).
астроно́мия звёздная	жылдыздык астрономия (жылдыздардын табийгаты, түзүлүшү, жайланышы, кыймылы жөнүндөгү астрономия).
астроно́мия коме́тная	кометалык астрономия (кометалардын табийгаты, кыймылы, түзүлшү, түрлөрү жөнүндөгү астрономия).
астроно́мия метео́рная	метеордук астрономия (метеорлордун табийгаты, кыймылы, составы, түрлөрү жөнүндөгү астрономия).
астроно́мия морехо́дная	деңиздик астрономия (деңизде жүрүү максаттарына ылайыкталган астрономия).
астроно́мия наблюда́тельная	байкоо астрономиясы (көз менен байкоо методуна негизделген астрономия).

астроно́мия нейтри́нная — нейтриналык астрономия (жарык чыгаруучулардан келген нейтриналардын агымына карата асман телолоруна изилдөө жүргүзүүчү астрономия).

астроно́мия нейтро́нная — нейтрондук астрономия (асман телолорунан келген нейтрондордун агымына негизделип, асман телолоруна изилдөө жүргүзүүчү астрономия).

астроно́мия плане́тная (планетове́дение) — планеталык астрономия (планеталардын түзүлүшүнө, алардагы шарттарга изилдөө жүргүзүүчү астрономия).

астроно́мия полева́я — талаа астрономиясы (географиялык координаталарды астрономиялык методдор менен аныктоочу астрономия).

астроно́мия практи́ческая — практикалык астрономия (асман сферасынын бетиндеги жарык чыгаруучуларга карап байкоочунун Жер бетиндеги абалын аныктоо жана астрономиялык аспаптардын теориясы жөнүндөгү илим).

астроно́мия раке́тная — ракеталык астрономия (ракеталарды учуруу менен космос мейкиндигин изилдөөчү астрономия).

астроно́мия рентге́новская — рентгендик астрономия (рентген нурларында жарык чыгаруучуларды изилдөөчү астрономия).

астроно́мия сфери́ческая — сфералык астрономия (асман телолорунун көрүнүүчү абалына, көрүнүүчү кыймылына жана буларга кээ бир физикалык кубулуштардын (рефракция, жердин кыймылы...) таасир этиши жөнүндөгү астрономия).

астроно́мия теорети́ческая — теориялык астрономия (асман телолорунун козголондобогон орбиталарын эсептеп чыгаруу жөнүндөгү илим).

астроно́мия ультрафиоле́товая — ультрафиолеттик астрономия (ультрафиолеттик нурларда изилдөө жүргүзүүчү астрономия).

астроно́мия эксперимента́льная — эксперименталдык астрономия (спутниктер учурулгандан бери пайда болгон астрономиянын тармагы. Спутниктер жана космостук ракеталар аркылуу астрономиялык изилдөө жөнүндөгү илим).

а́строрадиотелеметри́ческая аппарату́ра — астрорадиотелеметрдик аппаратура (Жерге өзүнүн өлчөөлөрүн (радиациянын интенсивдүүлүгүн, микрометеорлордун санын...) спутниктен же космостук ракетадан радио аркылуу берүүчү ченегич аппаратура).

а́строрадиотелеметри́я — астрорадиотелеметрия (Жерде туруп астрономиялык чондуктарды учурулган ракетада орноштурулган куралдар менен ченеп алардын маанилерин радио аркылуу билүү).

астроспектрографи́я — астроспектрография (жарык чыгаруучулардын спектрлерин тартып алып, аларга изилдөө жүргүзүү).

астроспектроскопи́я — астроспектроскопия (жарык чыгаруучулардын спектрлерине көз менен карап изилдөө жүргүзүү).

астрофи́зика — астрофизика (физикалык ме-

	тоддор колдонуучу астрономиянын тармагы).
астрофизи́ческая обсервато́рия	астрофизикалык обсерватория.
астрофизи́ческий ме́тод	астрофизикалык метод.
астрофотогра́фия	астрофотография (асман телолорун фотографиялоо).
астрофото́метр	астрофотометр (жарык чыгаруучулардын жарыгын ченөөчү курал).
астрофотометри́я	астрофотометрия (жарык чыгаруучулардын жарыгын ченөөчү астрономия).
астрохи́мия	астрохимия (асман телолордун химиялык составы жөнүндөгү астрономия).
Атлас	Атлас (диаметри 96 *км* болгон Айдын бетиндеги цирк; Үркөрдүн жарык жылдыздарынын бири).
а́тлас звёздный	жылдыздык атлас (жылдыздуу асмандын бөлүктөрүнүн карталары).
а́тлас Луны́	Айдын атласы (Ай бетинин бөлүктөрүнүн карталары).
а́тлас Парома́рский	Паломардын атласы (АКШ дагы Паломар обсерваториясы түзгөн жылдыздык атлас).
афе́лий	афелий (планетанын орбитасынын Күнгө эң алыс чекити).
Ахерна́р	Ахернар (Эридан топ жылдызынын α—жылдызы).
Ахи́лл	Ахилл (астероид — троянец).
ахондри́ты	ахондриттер (хондралары жок метеориттер).
ахромати́ческий объекти́в	ахроматтык объектив (хроматтык аберрациясыз объектив).
аэрозо́ль	аэрозоль (органикалык жана минералдык заттардын чаңы).
аэроли́т	аэролит *к.* метеорит.

Б

ба́зис	базис (байкоо жүргүзүлүүчү эки чекиттин ортосундагы аралык).
ба́зис астрономи́ческий	астрономиялык базис (жердин радиусу, жер орбитасынын чоң огунун жарымы).
ба́зисное наблюде́ние	базистик байкоо (эки түрдүү чекиттен бир эле моментте эки байкоочунун бир нерсеге же кубулушка байкоо жүргүзүшү, мисалы, метеорлорго).
баллисти́ческие во́лны	баллистикалык толкун.
Бамбе́рга	Бамберга (диаметри 95 *км* болгон астероид).
барице́нтр	барицентр (эң кеминде эки телодон түзүлгөн системанын оордук борбору. Мисалы: Жер-Ай системасынын барицентри Жердин бетинен 1600 *км* аралыкта жатат).
барицентри́ческая сфе́ра	барицентрлик сфера (мисалы: Жер үчүн барицентрлик сферанын радиусу 1600 *км*).
Барро́у	Барроу (Айдын бетиндеги кратер).
бе́лая но́чь	ак түн (Күндүн борбору түн ортосунда горизонттун астына 7°-тан төмөн түшпөсө түн караңгы болбостон, ак түн болот).
бе́лое пятно́ Сату́рна	Сатурндун ак тагы (1933-ж. ушул такка карап Сатурндун өз огунун тегерегинде айлануу мезгили табылган).
Белопо́льския	Белопольския (астероид).
бе́лый ка́рлик	ак кодоо (өлчөмдөрү өтө кичине, бирок массалары өтө чоң болгон ак жылдыздар.

	Кээ бирөөлөрүнүн тыгыздыктары 40000—50000 *кг/см³* чейин. Бул жылдыздар Ресселдин диаграммасынын VII а. VII в., бутактарын бойлоп жайланышкан).
Беля́вския	Белявския (астероид).
Беля́трикс	Белятрикс (Орион топ жылдызынын γ —жылдызы).
береговы́е хребты́ (Кордилье́ры)	жээктик кыркалар (Айдын деңиздеринин жээк жагына жапыс, деңиз жагына кескин тик түшүүчү ассимметриялуу тоолор).
Берта́н	Бертан (Айдын бетиндеги кратер).
Бе́ссель	Бессель (Айдын бетиндеги кратер).
Бетельге́йзе	Бетельгейзе (Орион топ жылдызынын α—жылдызы, жарым туура жылдыз).
Бе́ттин	Беттин (Айдын бетиндеги кратер).
Бианчи́ни	Бианчини (Айдын бетиндеги кратер).
Би́лли	Билли (Айдын бетиндеги кратер).
бино́кль	дүрбү (оптикалык курал).
бинокуля́р	бинокуляр (оптикалык курал).
Би́ргий	Биргий (Айдын бетиндеги кратер).
Би́рт	Бирт (Айдын бетиндеги кратер).
биэли́ды	биэлидалар (Биэли кометасынын таралган калдыктары менен байланыштуу метеордук агым).
Бланко́н	Бланкон (Айдын бетиндеги кратер).
бле́нда	бленда (оптикалык куралдардын окулярына кийгизилүүчү кара айнек фильтр).

бле́ск	жылтыроо.
бле́ск абсолю́тный	абсолюттук жылтыроо (жылдыздын 10 парсек аралыктагы жылтырашы).
бле́ск болометри́ческий	болометрлик жылтыроо (болометр менен аныкталган жылтыроо).
бле́ск визуа́льный	визуалдык жылтыроо (көз менен аныкталган жылтыроо).
бле́ск звезды́	жылдыздын жылтырашы.
бле́ск интегра́льный	интегралдык жылтыроо (болометр, радиометр менен аныкталган жылтыроо).
бле́ск радиометри́ческий	радиометрлик жылтыроо (радиометр менен аныкталган жылтыроо).
бле́ск фотографи́ческий	фотографиялык жылтыроо (жылдыздардын фотографиясына карата аныкталган жылтыроо).
бле́ск фотоэлектри́ческий	фотоэлектрдик жылтыроо (фотоэлектрдик метод менен аныкталган жылтыроо).
ближа́йшая Цента́вра (про́ксима Цента́вра)	Центаврдын эң жакынкысы (бизге эң жакын жылдыз. Андан бизге жарык 300000 *км/сек* ылдамдык менен 4,3 жылда келип жетет).
Близнецы́	Эгиз (топ жылдыз, элдик наамы Босого).
близпо́люсные звёзды	уюл жанындагы жылдыздар.
бли́нк-микроско́п	блинк-микроскоп (жылдыздардын жылтырашынын өзгөрүшүн аныктоочу курал).
блиста́ющий	жылтыроочу.
блужда́ющие свети́ла	адашкан жарык чыгаруучулар (планеталар).
боже́ственное знаме́ние	«теңири белгиси».
боло́метр	болометр (жарык чыгаруучулардан келген энергияны ченөөчү курал).

болометри́ческая абсолю́тная звёздная величина́ — жылдыздын абсолюттук болометрдик чоңдугу (жылдыздын 10 парсек аралыктагы болометрдик чоңдугу).

болометри́ческая попра́вка — болометрдик түзөтүү (жылдыздын бетиндеги абсолюттук температурага — T көз каранды болгон чоңдук:
$$\Delta m = -\frac{29500}{T} - 10 lg T + 42.53).$$

боло́то «Гнило́е» — Чирик саз (Айдын бетиндеги объект).

боло́то «Со́нное» — Уйкулуу саз (Айдын бетиндеги объект).

боло́то «Тума́нное» — Тумандуу саз (Айдын бетиндеги объект).

Больша́я Медве́дица — Чоң Жетиген (топ жылдыз).

больша́я полуо́сь — чоң октун жарымы.

Большо́е Магелла́ново О́блако — Магелландын Чоң Булуту (бизге эң жакын (72000 жарык жыл). аралыктагы туура эмес галактика).

большо́й кру́г небе́сной сфе́ры — асман сферасынын чоң тегереги (асман сферасынын борбору аркылуу өткөн тегиздик менен асман сферасы кесилишкен тегерек).

Большо́й Пёс — Большой Пёс (топ жылдыз).

«Бо́ннское обозре́ние» — «Бонндук обозрение» (түндүк жарым шардын 324000 жылдызынын болжолдомо координаталарынын каталогу).

Бонпла́н — Бонплан (Айдын бетиндеги цирк).

боо́ти́ды — боотидалар (18-июндан 8-июлга чейин Волопас топ жылдызынан байкалуучу метеордук агым).

бо́розды — жыралар (Айдын бетиндеги анча терең эмес, четтери жапыс жаракалар).

бо́рт косми́ческого корабля́ — космостук кораблдин борту.

бортова́я анте́нна спу́тника — спутниктин борттук антеннасы.

бортова́я аппарату́ра корабля́-спу́тника — корабль-спутниктин борттук аппаратурасы.

бортова́я систе́ма корабля́-спу́тника — корабль-спутниктин борттук системасы.

бортово́е обору́дование — борттук жабдуу.

бортово́й иллюмина́тор — борттук иллюминатор (космостук кораблдин бортундагы терезе).

бортово́й переда́тчик — борттук передатчик (космостук кораблдин бортундагы радиостанция).

бортово́й прибо́р — борттук курал.

бортовы́е радиоустро́йства — борттук радиотүзүлүштөр.

Боско́вич — Боскович (Айдын бетиндеги кратер).

Брадле́й — Брадлей (бийиктиги 6470 *м* болгон Айдагы Аппенин тоолорунун чокусу).

Бреди́хина — Бредихина (астероид).

Бри́ггс — Бриггс (Айдын бетиндеги кратер).

Бува́р — Бувар (Айдын бетиндеги кратер).

Буллиа́льд — Буллиальд (диаметри 35 *км*ге барабар болгон Айдын бетиндеги кратер).

Бу́рг — Бург (Айдын бетиндеги кратер).

бу́рное радиоизлуче́ние Со́лнца — Күндүн өтө күчтүү радио нурланышы (Күн жарык, жылуулуктан тышкары радио толкундарды да нурлантат. Күндө өтө күчтүү жарылуулар болгон кезде радио толкундардын нурланышы кескин күчөп кетет).

Бэ́йли — Бэйли (Айдын бетиндеги диаметри 320 *км* болгон цирктик деңиз).

Бэко́н — Бэкон (Айдын бетиндеги кратер).

В

валы́ — валдар (бийиктиги 0,5—1,5 *км*ге чейин Айдагы шакек түрүндөгү тоолордун четтери).

Ва́льтер — Вальтер (диаметри 150 *км* болгон Айдын бетиндеги цирк).

Варгенти́н — Варгентин (диаметри 70 км болгон Айдын бетиндеги цирк).

вариа́ция координа́т — координаталардын вариациясы (жарык чыгаруучунун абалы орбитасында өзгөргөндүктөн келип чыккан түз чыгыштын жана жантаюунун үч өзгөрүшүнүн катышы).

вариа́ция Луны́ — Айдын вариациясы (Күндүн таасиринен Айдын орбита боюнча ылдамдыгынын өзгөрүшү. Максималдык мааниси 39 минута, 30 секундага барабар).

Ва́ско да Га́ма — Васко да Гама (Айдын бетиндеги кратер).

В. Гумбо́льдт — В. Гумбольдт (Айдын бетиндеги кратер).

Ве́га — Вега (Лира топ жылдызынын α — жылдызы).

ве́к — кылым.

векову́е возмуще́ние движе́ния спу́тника — спутниктин кыймылынын кылымдык козголоңу (спутниктин орбитасынын параметрлеринин өткөн убакытка пропорционалдуу өзгөрүшү).

векову́е движе́ние — кылымдык кыймыл.

векову́е замедле́ние — кылымдык акырындоо (Айдын таасири астында сутканын узактыгынын ар 100 жыл сайын 0,0016 сек узарышы).

векову́е ускоре́ние — кылымдык ылдамдануу (гравитациялык теориянын негизинде Айдын орточо кыймылынын ылдамдануусу жүз жылда 6″ болууга тийиш. Чынында байкоо боюнча ал 8″ барабар. Пайда болгон 2″ айырма кылымдык ылдамдануу деп аталат).

веково́й ухо́д — кылымдык кетүү (баштапкыга салыштырганда орбитанын элементтери өзгөргөндүктөн орбитанын өзүнүн өзгөрүшү).

векову́е чле́ны — кылымдык мүчөлөр (Айдын кыймылынын теңдемесинин алга умтулуучу мүнөздө өзгөрүүчү мүчөлөрү).

ве́ктор кинети́ческого моме́нта — кинетикалык моменттин вектору.

вели́кое противостоя́ние — улуу тогошуу (ар бир 15—17 жылда Марстын Жерге эң жакын келген кези).

величина́ фа́зы — фазанын чоңдугу (Айдын же планетанын көрүнүүчү түрүнүн чоңдугу).

Венде́ли́н — Венделин (Айдын бетиндеги кратер).

Вене́ра — Чолпон, Венера (Күн тегерегинде экинчи планета. Жердин эң жакын коңшусу).

венеро́лог — венеролог (Чолпондун ички түзүлүшүн изилдөөчү адис).

венероло́гия — венерология (Чолпондун ички түзүлүшү жөнүндөгү илим).

венерофи́зик — венерофизик (Чолпондун физикалык шарттарын изилдөөчү адис).

венерофи́зика — венерофизика (Чолпондун физикалык шарттары жөнүндөгү илим).

венерохи́мик — венерохимик (Чолпондун

химиялык составын изилдөөчү адис).

венерохи́мия — венерохимия (Чолпондун химиялык түзүлүшү жөнүндөгү илим).

вергини́ды — вергиниды (радианты Кыз топ жылдызындагы метеордук агым).

веретенообра́зная внегалакти́ческая тума́нность — галактикадан тышкары ийик сыякту тумандуулук (формасы ийикке окшош, миллиондогон жылдыздардан турган, биздин Галактикага окшош башка жылдыздык система).

вероя́тнейшая окру́жность — эң ыктымалдуу айлана (Айга телескоп менен байкоо жүргүзгөндө анын дискасынын четтери тоолор, ойдуңдар болгондуктан тегиз эмес жана күндөн-күнгө түрдүүчө болуп көрүнөт. Эң ыктымалдуу айлана — Айдын чыныгы дискасы менен дал келген айлана).

верте́кс ви́димый — көрүнүүчү вертекс (Каптейндин пикири боюнча жылдыздардын көбүнүн көрүнүүчү кыймыл багыты).

верте́кс и́стинный — чыныгы вертекс (Каптейндин эки жылдыз агымынын чыныгы кыймыл багыты. Биринчи агым үчүн: $\alpha=90°$, $\delta=+18°$. Экинчи агым үчүн: $\alpha=270°$, $\delta=-18°$).

вертика́л пе́рвый — биринчи вертикал (асман меридианына жана горизонтко перпендикулярдуу болгон тегиздик).

вертика́л свети́ла — жарык чыгаруучунун вертикалы (зенит, надир жана жарык чыгаруучу аркылуу өтүүчү тегиздик).

вертика́льная ли́ния — тик сызык (зенит жана надир аркылуу өтүүчү сызык).

вертика́льная пло́скость — тик тегиздик.

вертика́льный кру́г — тик тегерек (зенит жана надир аркылуу өтүүчү тегерек; жарык чыгаруучулардын координаталарын аныктоодо пайдалануучу курал).

ве́рхнее соедине́ние — жогорку кошулуу (Жер, Күн, планета бир түз сызыкта болуп Күн планета менен Жер ортосунда болуп калган учур).

ве́рхняя кульмина́ция — жогорку кульминация (жарык чыгаруучунун меридиандын түштүк бөлүгүндө болгон кези).

ве́рхняя плане́та — жогорку планета (Марс жана андан аркы планеталар).

верши́на пи́ка — чокунун учу.

верши́нные кра́теры — чокулук кратерлер (Айдын тоолорунун чокуларындагы кратерлер).

Ве́ста — Веста (диаметри 392 *км* болгон астероид).

Весы́ — Тараза (зодиакалдык топ жылдыз).

ве́твь гига́нтов — гиганттар бутагы (спектр-жарыктануучулук диаграмманын гигант жылдыздар жайланышкан бутагы).

вече́рнее свети́ло — кечки жарык чыгаруучу.

вече́рние су́мерки — кечки күүгүм.

вече́рний термина́тор — кечки терминатор (Айда кеч киргенде Айдын тоолорунун көлөкөсү).

вече́рняя звезда́ — кечки жылдыз.

взаимоде́йствующие гала́ктики — өз ара аракеттенүүчү галактикалар (бири бирине жакын жайланышкан жана гравитациялык талаа ме-

	нен байланышкан галактикалар).
ви́димая болометри́ческая звёздная величина́	жылдыздын болометрдик көрүнүүчү чоңдугу (түзөтүүсүз, болометр менен аныкталынган жылдыз чоңдугу. Күн үчүн ал —26,95 барабар).
ви́димая звёздная величина́	жылдыздын көрүнүүчү чоңдугу (жылдыздар бири биринен көрүнүүчү жылтырашы менен айырмаланышат, шарт боюнча асмандагы кээ бир жарык жылдыздар биринчи чоңдуктагы, ал эми эң начарлары алтынчы чоңдуктагы деп алынган. Эки коңшу көрүнүүчү чоңдуктагы жылдыздардын жылтырашынын айырмасы 2,5 эсе болууга тийиш).
ви́димая фотовизуа́льная звёздная величина́	жылдыздын фотовизуалдык көрүнүүчү чоңдугу (жылдыздардын фотографияларын салыштыруу жолу менен аныкталган чоңдук).
ви́димое движе́ние плане́т	планеталардын көрүнүүчү кыймылы.
ви́димое движе́ние Со́лнца	Күндүн көрүнүүчү кыймылы.
ви́димое ме́сто звезды́	жылдыздын көрүнүүчү орду (прецессия, нутация, аберрация, өздүк кыймыл жана параллакстык жылышуу эске алынып аныкталган жылдыздын орду).
ви́димое расстоя́ние	көрүнүүчү аралык.
ви́димый бле́ск	көрүнүүчү жылтыроо.
ви́димый углово́й диа́метр	көрүнүүчү бурчтук диаметр (байкоочунун көзүнөн жарык чыгаруучунун диаметринин учтарына жүгүртүлгөн нурлардын ортосундагы бурч).
визи́рная ли́ния	визирлөөчү сызык (оптикалык куралдардын окулярларындагы горизонталдуу же вертикалдуу сызыгы).
визуа́льная звёздная величина	жылдыздын визуалдык чоңдугу (жылдыздын жылтырашынын көз менен бааланган мааниси).
визуа́льно-двойны́е звёзды	визуалдуу — кош жылдыздар (жөнөкөй көз менен караганда кош болуп көрүнгөн жылдыздар).
визуа́льный поляри́метр	визуалдык поляриметр (оптикалык курал).
Викто́рия	Виктория (диаметри 90 *км* болгон астероид).
Вильге́льм	Вильгельм (Айдын бетиндеги кратер).
високо́сный го́д	високостук жыл (366 суткалуу жыл).
Вите́лло	Вителло (Айдын бетиндеги кратер).
витки́ траекто́рии	траекториянын оролмолору.
Витру́вий	Витрувий (Айдын бетиндеги кратер).
вихрево́е движе́ние	куюн түрүндөгү кыймыл.
Владиле́на	Владилена (Владимир Ильич Ленинге арналган астероид).
Вла́кк	Влакк (Айдын бетиндеги кратер).
внегалакти́ческая астроно́мия	Галактикадан тышкары астрономия (биздин Галактикага тийиштүү эмес объектилерге изилдөө жүргүзүүчү астрономиянын тармагы).
внегалакти́ческая непра́вильная тума́нность	Галактикадан тышкары туура эмес тумандуулук (Галактикадан тышкары, белгилүү формага ээ болбогон миллиондогон жылдыздардан турган система).
внегалакти́ческое простра́нство	Галактикадан тышкары мейкиндик.

3* 2206/1

внегалакти́ческая спира́льная тума́нность — Галактикадан тышкары спиралдуу тумандуулук (спираль формадагы биздин Галактикага окшош башка жылдыздык система).

внегалакти́ческая тума́нность — Галактикадан тышкары тумандуулук (биздин Галактикага окшош башка жылдыздык система).

внегалакти́ческая эллипти́ческая тума́нность — Галактикадан тышкары эллипстик тумандуулук (эллипс формасындагы, биздин Галактикага окшош башка жылдыздык система).

внезатме́нный короно́граф — тутулуусуз коронограф (Күн тутулбаган кезде Күндүн таажысын көрүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү курал).

внеземна́я лаборато́рия — Жерден тышкары лаборатория (спутниктердеги же башка асман телолорундагы лаборатория).

внеземна́я обсервато́рия — Жерден тышкары обсерватория (спутниктердеги же башка асман телолорундагы обсерватория).

внеземна́я ста́нция — Жерден тышкары станция (спутниктердеги же башка асман телолорундагы станция).

внеземно́е те́ло — Жерден тышкары тело (бардык ааламдагы телолор же Жерден ааламга учурулган тело).

вне́шний радиацио́нный по́яс — тышкы радиациялык алкак (Жердин бетинен 13000 *км* ден 50000 *км* ге чейин, негизинен 10^5 электронвольт энергиялуу электрондордон турган зона. Радиациянын интенсивдүүлүгү 10 *рент/с.*).

вне́шняя плане́та — тышкы планета (Марс жана андан ары жаткан планеталар).

вну́треннее строе́ние звёзд — жылдыздардын ички түзүлүшү.

вну́тренний радиацио́нный по́яс — ички радиациялык алкак (Жердин бетинен 600 *км* ден 4500 *км* ге чейин, негизинен 10^8 электронвольт энергиялуу протондордон жана электрондордон турган зона. Радиациянын интенсивдүүлүгү 10 *рент/саат.*).

вну́тренняя плане́та — ички планета (Меркурий жана Чолпон).

Водоле́й — Суу Куйгуч (зодиакалдык топ жылдыз).

возду́шная астроно́мия — абалык астрономия.

возмуща́емое те́ло — козголондолуучу тело (гравитациялык талаанын таасиринен өзүнүн кыймылын өзгөртүүчү тело).

возмуща́ющая то́чка — козголондотуучу точка (нерсенин кыймылы гравитациялык талаа таасири астында өзгөрүүчү точка).

возмуща́ющее де́йствие — козголондотуучу таасир.

возмуща́ющее те́ло — козголондотуучу тело.

возмуща́ющее ускоре́ние — козголондотуучу ылдамдануу.

возмуща́ющие фа́кторы — козголондотуучу факторлор гравитациялык, аэродинамикалык моменттер, тормоздоонун электромагниттик моменти).

возмуще́ние — козголоң (козголондотуучу факторлордун таасиринен асман телосунун кыймылынын өзгөрүшү).

возмуще́ние ионосфе́ры — ионосферанын козголондошу.

возмуще́ние пла́змы спу́тника — спутниктин плазмасынын козголондошу (ионосферада же планеталар арасындагы иондошкон газ

ичинде кыймылга келген спутниктин тегерегиндеги козголоң).

возмущённое движе́ние — козголоңдогон кыймыл.

Возни́чий — Возничий (топ жылдыз, элдик наамы — Кҏрчөө).

во́зраст звёзд — жылдыздардын жашы (ондогон миллиард жыл).

во́зраст Земли́ — Жердин жашы ($4,5 \cdot 10^9$ жылга жакын).

во́зраст Луны́ — Айдын жашы (Жердин жашына жакын; Айдын фазасына карап айтуу, мисалы: Айдын он беши — Ай толгондо, Айдын үчү — Ай эми жаңырып көрүнгөндө ж. б.).

Во́лк — Бөрү (топ жылдыз).

волокни́стая структу́ра полуте́ни — жарым көлөкөнүн булалуу структурасы (Күндүн бетиндеги тактардын тегерегиндеги чөйрөнүн структурасы).

Во́лосы Верони́ки — Вероникалын Чачы (топ жылдыз).

Во́рон — Кузгун (топ жылдыз).

воскре́сенье — жекшемби.

восто́к — чыгыш.

«Восто́к-1» — «Восток-1» (кишини биринчи жолу космоско алып чыккан космостук корабль).

восхо́д — чыгуу.

восхо́д звезды́ — жылдыздын чыгышы.

восхо́д Луны́ — Айдын чыгышы.

восхо́д плане́ты — планетанын чыгышы.

восхо́д свети́ла — жарык чыгаруучунун чыгышы.

восхо́д Со́лнца — Күндүн чыгышы.

восходя́щая ве́твь орби́ты — орбитанын чыгуу бутагы (орбитанын эклиптикалык кеңдиги өсүүчү бөлүгү).

восходя́щая ве́твь траекто́рии — траекториянын чыгуу бутагы (траекториянын эклиптикалык кеңдиги өсүүчү бөлүгү).

восходя́щий полувито́к орби́ты — орбитанын чыгуу жарым бутагы.

восходя́щий у́зел орби́ты — орбитанын чыгуу түйүнү (орбитанын эклиптикалык кеңдиги терс мааниден оң мааниге өзгөрүү точкасы. *к.* 2-сүр.).

враще́ние Гала́ктики — Галактиканын айланышы (Галактиканы түзүүчү бардык жылдыздардын жалпы масса борбору тегерегинде айлана боюнча кыймылга келиши).

враще́ние звёзд — жылдыздардын айланышы (жылдыздардын Галактиканын борборунун тегерегинде, жылдыздын өз огунун тегерегинде айланышы).

враще́ние Земли́ — Жердин айланышы (Жердин өз огунун тегерегинде айланышы).

враще́ние ли́нии апси́д — апсид сызыгынын айланышы (апсид сызыгы бир жыл ичинде Айдын кыймылына карама-каршы багыт боюнча, 19°,3 которулат. Ошондуктан ал 18,6 жылда эклиптиканы бир жолу айланып чыгат).

враще́ние небе́сной сфе́ры — асман сферасынын айланышы (ар кандай кыймыл салыштырмалуу болгондуктан Жердин өз огунун тегерегинде айланышы, асман сферасы Жер огунун уландысынын тегерегинде айлангандай болуп көрүнөт).

враще́ние синоди́ческое — синодикалык айлануу (асман телосунун удаалаш эки бир түрдүү конфигурация аркылуу өтүшү).

враще́ние сидери́ческое — сидерикалык айлануу (Ас-

	ман телосунун толук бир айланышы).
времена́ го́да	жылдын мезгилдери (кыш, жай, жаз, күз).
вре́мя	убакыт.
вре́мя восточноевропе́йское	чыгыш Европалык убакыт (экинчи алкактын убактысы).
вре́мя всеми́рное	ааламдык убакыт (Гринвич меридианынын орточо күн убактысы).
вре́мя гражда́нское	граждандык убакыт (орточо Күндүн төмөнкү кульминациясынан эсептелген убакыт).
вре́мя гри́нви́чское	гринвич убактысы (Лондон жанындагы Гринвич обсерваториясы аркылуу өткөн меридиандын убактысы).
вре́мя декре́тное	декреттик убакыт (алкак убактысынан бир саатка айырмаланган 16-июль 1930-ж. Совет өкмөтүнүн декрети боюнча кабыл алынган убакыт).
вре́мя железнодоро́жное	темир жол убактысы (Москва убактысына барабар).
вре́мя звёздное	жылдыз убактысы (жазгы күн-түн теңелүү чекитинин саат бурчу).
вре́мя ле́тнее	жайкы убакыт (электроэнергияны экономдоо максатында өлкөлөрдүн көбүндө жай мезгилинде сааттардын стрелкалары бир саатка алга коюлат. Күзүндө стрелкалар кайра калыбына келтирилет. СССР де сааттардын бардыгы 1930-ж. дайыма бир саатка алга коюлган декреттик убакыт).
вре́мя ме́стное	жергиликтүү убакыт (Жердин бетинде бир меридианда жайланышкан че-

	киттердин убактысы).
вре́мя мирово́е	ааламдык убакыт *к.* время всемирное.
вре́мя моско́вское	Москва убактысы (экинчи алкактын декреттик убактысы).
вре́мя ньютоновское	ньютондук убакыт к. время эфемеридное.
вре́мя поясно́е	алкак убактысы (бардык Жер шары 24 алкакка бөлүнгөн. Ар бир алкак 15° же 1 саатка барабар. Ошондуктан, мисалы, Москва 2, Фрунзе 5 алкактарда болгондуктан бул эки шаардын убакыттары үч саатка айырмаланат).
вре́мя со́лнечное и́стинное	чыныгы Күн убактысы (Күндүн дискасынын борборунун саат бурчу).
вре́мя со́лнечное сре́днее	орточо Күн убактысы («орточо Күндүн» борборунун точкасынын саат бурчу).
вре́мя сре́днее звёздное	орточо жылдыз убактысы («орточо» күн-түн теңелүү точкасынын саат бурчу).
вре́мя эфемери́дное	эфемеридалык убакыт (Жердин өз огунун тегерегинде айланышы бир калыпта эмес. Абсолюттук бир калыпта өзгөрүүчү убакыт эфемеридалык убакыт болот. Бул өтө кеңири асман телолордун абалдарын теория жүзүндө эсептеп чыгарууда пайдаланылат).
Вселе́нная	Дүйнө, аалам.
Вселе́нная безграни́чная	чеги жок Дүйнө, аалам.
Вселе́нная бесконе́чная	чексиз Дүйнө, аалам.
всеми́рное тяготе́ние	бүткүл дүйнөлүк тартылыш.
Всесою́зное астроно́мо-геодези́ческое о́бщество (ВАГО)	Бүткүл союздук астрономо-геодезиялык коом (БСАГК) (астрономиялык, геодезиялык, картографиялык билимдерди

	жана материалисттик илимий көз карашты элдер ортосунда таратуучу коом).
вспомога́тельный ке́плеров кру́г	Кеплердин жардамчы тегереги (эллипстик орбитанын чоң огун диаметр катарында алып түзүлгөн тегерек).
вспы́шка интенси́вности ра́диоизлуче́ния Со́лнца	Күндүн радио нурлантышынын интенсивдүүлүгүнүн жарк этиши (Күн тарабынан радиотолкундардын кескин түрдө күчтүү нурлантылынып кетиши).
вспы́шка звёзд	жылдыздардын жарк этиши (жылдыздын кокустан жалындап от алып кетиши).
вспы́шка метео́ра	метеордун жарк этиши (метеордун атмосферага кирген кезинде өтө бат жалындап, от алып күйүп кетиши).
втора́я че́тверть Луны́	Айдын экинчи чейреги (Айдын геоцентрлик узундугу 90° барабар болгон кези).
втори́чные косми́ческие лучи́	экинчи космостук нурлар (Космостон келген заряддалган бөлүкчөлөрдүн таасири астында Жердин атмосферасында пайда болгон заряддалган бөлүкчөлөрдүн агымы).
вто́рник	шейшемби.
вы́вод на орби́ту	орбитага чыгаруу.
выведе́ние спу́тника на орби́ту	спутниктин орбитага чыгарылышы.
высота́	бийиктик (координаталардын горизонталдык системасынын координатасы).
высота́ апоге́я спу́тника	спутниктин апогейинин бийиктиги (спутниктин Жердин бетинен эң чоң бийиктиги).
высота́ апоце́нтра	апоцентрдин бийиктиги (борбордук телодон афелийге чейинки аралык).

высота́ периге́я	перигейдин бийиктиги (спутниктин Жердин бетинен эң минималдуу бийиктиги).
высота́ перице́нтра	перицентрдин бийиктиги (борбордук телодон перигелийге чейинки аралыгы).
высота́ по́люса ми́ра	Ааламдын уюлунун бийиктиги (болжол менен Алтын казыктын горизонттон бийиктиги).
высота́ свети́ла	жарык чыгаруучунун бийиктиги.
высотоме́р	высотомер (жарык чыгаруучулардын бийиктигин ченөөчү курал).
вы́ход, вне́шний конта́кт	чыгуу, тышкы контакт (Чолпон Күндүн дискасы аркылуу өткөн кезде байкалуучу кубулуш).
вы́ход, вну́тренний конта́кт	чыгуу, ички контакт (Чолпон Күндүн дискасы аркылуу өткөн кезде байкалуучу кубулуш).
выходно́й зрачо́к	чыгуучу карек («чексизге» фокусталган телескоптун окуляры тарабынан берилген объективдин сүрөттөлүшү).
вычисле́ние орби́ты	орбитаны эсептөө (асман телосунун орбитасын мүнөздөөчү чоңдуктарды эсептеп чыгаруу).
вычисле́ние траекто́рии	траекторияны эсептөө.
вычисле́ние эфемери́ды	эфемериданы эсептөө (орбитасы белгилүү болгон жарык чыгаруучунун түз чыгышын, жантайышын жана Жерден ага чейинки аралыгын эсептеп чыгаруу).

Г

Га́азе	Гаазе (Айдын бетиндеги кратер).

га́зовая тума́нность	газ тумандуулугу (Космостук мейкиндикте негизинен газдан турган өтө чоң, сейрек булутка окшош объект).
га́зово-пылева́я тума́нность	газ-чаң тумандуулугу (Космостук мейкиндикте газдардын молекулаларынан, чаңдан түзүлгөн өтө чоң жана тыгыздыгы аз булутка окшош объект).
га́зово-пылево́е о́блако	газ-чаң булуту (газдын жана чаңдын аралашмасынан турган, тыгыздыгы өтө аз болгон Космостук мейкиндиктеги булут).
га́зовый хво́ст Земли́	Жердин газ куйругу (Жер мейкиндикте кыймылга келгендиктен атмосферадагы газдардын ааламга жулунуп агып чыгуу натыйжасында пайда болгон газ агымы).
Га́йнцель	Гайнцель (Айдын бетиндеги кратер).
Гала́ктика	Галактика (элдик тилде Саманчынын жолу деп аталат. Ар түрдү жылдыздардын топтолуштарынан, газ жана чаң тумандуулуктардан, космостук чаңдан жана өзүнчө жеке атомдордон турган система. Көзгө көрүнгөн бардык жылдыздар жана Күн-Галактиканын мүчөлөрү. Жарык 300 000 *км/сек* ылдамдык менен Галактиканын бир четинен экинчи четине 90000 жылда барып жетет).
гала́ктика	галактика (биздин Галактикага окшош башка жылдыздык система, башкача айтканда Галактикадан тышкары тумандуулук, *к.* внегалакти́ческая тума́нность).
гала́ктика веретенообра́зная	ийик сыяктуу галактика (формасы ийиктей болгон биздин Галактикага окшош жылдыздык система).
гала́ктика взаимопроника́ющая	өз ара өтүүчү галактика (бири аркылуу бири өткөндүктөн, жылдыздары аралашып кеткен галактикалар).
гала́ктика гига́нтская	гиганттык галактика.
гала́ктика голуба́я	көгүлтүр галактика (көгүлтүр жарык нурлантуучу, эллипстик галактиканын жандоочусу).
гала́ктика ка́рлик	кодо галактика (өтө аз сандагы жылдыздардан турган галактика).
гала́ктика компа́ктная	компакттык галактика (негизинен ядродон эле турган галактика).
гала́ктика непра́вильная	туура эмес галактика (белгилүү формага ээ болбогон биздин Галактикага окшош жылдыздык система).
гала́ктика ова́льная	сүйрү галактика (формасы «о» тамгасындай сүйрү, биздин Галактикага окшош жылдыздык система).
гала́ктика пигме́й	пигмей галактика (сверхгигант галактикадан миллиондогон эсе начар галактика).
гала́ктика спира́льная	спиралдык галактика (формасы спираль түрүндөгү биздин Галактикага окшош жылдыздык система).
гала́ктика сверхгига́нтская	сверхгиганттык галактика (биздин Галактикадан бир

канча эсе чоң болгон башка жылдыздык система).

гала́ктика субка́рлик — субкарлик галактика (биздин Галактикадан бир канча эсе кичине болгон башка жылдыздык система).

гала́ктика сфери́ческая — сфералык галактика (формасы сфера түрүндөгү биздин Галактикага окшош жылдыздык система).

гала́ктика эллипти́ческая — эллипстик галактика (формасы эллипс түрүндө болгон биздин Галактикага окшош жылдыздык система).

гала́ктика я́ркая — жарык галактика.

галакти́ческая пло́скость — галактикалык тегиздик (Галактиканын экватору аркылуу өтүүчү тегиздик).

галакти́ческая концентра́ция — галактикалык концентрация (Галактиканын тегиздигине жакындаган сайын асман сферасынын бирдик аянтына туура келген жылдыздардын санынын өсүшү).

галакти́ческая систе́ма координа́т — координаталардын галактикалык системасы (негизги тегиздик үчүн Галактиканын тегиздиги алынган координат системасы).

галакти́ческая тума́нность — галактикалык тумандуулук (Галактиканын составына кирүүчү газдан, чаңдан, жана алардын аралашмасынан турган тумандуулук).

галакти́ческий по́люс — галактиканын уюлу (Галактиканын түндүк уюлу Вероникaнын Чачы деген топ жылдызда жатат. Анын экваториалдык координаталары: $\alpha=12^h\ 40^m \delta=28°$, Түштүк уюлу Скульптор топ жылдызында жатат).

галакти́ческий эква́тор — Галактиканын экватору (асман экваторуна 62° менен жайланышкан тегиздиктин асман сферасы менен кесилишкен чоң тегереги. Бул Галактиканын орточо сызыгы менен дал келет).

галакти́ческие звёздные скопле́ния — жылдыздардын галактикалык топтолуштары (өтө чачылган, бирок баары чогуу, болжол менен Галактиканын тегиздигине жарыш багыт боюнча кыймылга келген жылдыздардын тобу).

галакти́ческие координа́ты — галактикалык координаттар галактикалык узундук—l. Галактиканын чыгуу түйүнүнөн ($\alpha=18^h\ 40^m$) түз чыгыш өсүү багыты боюнча эсептелет, галактикалык кеңдик b—галактиканын экваторунан түндүктү көздөй оң сан менен, түштүктү көздөй терс сан менен 0°-тан 90°-ка чейин эсептелет).

галкти́ческий у́зел — галактиканын түйүнү (галактиканын экватору менен асман экваторунун кесилиш точкасы).

галакти́ческий у́зел восходя́щий — галактиканын чыгуу түйүнү (асман сферасынын түндүк жарым шарын көздөй галактикалык узундуктун өсүшүнүн башталыш точкасы).

галакти́ческий у́зел нисходя́щий — галактиканын түшүүчү түйүнү (галактиканын чыгуу түйүнүнө карама-каршы жатуучу точка).

галакти́ческое взаимоде́йствие — галактикалык өз ара аракеттенүү (бири-бири менен жылдыздардан турган тосмо аркылуу туташтырыл-

ган галактикалардын системасы).

галактическое ядро — галактика ядросу.

галос — галос (атмосфералык кубулуш. Күндүн же Айдын тегерегинде айлана түрүндө пайда болуучу короолор: Айдын короосу, Күндүн короосу).

Гамбар — Гамбар (Айдын бетиндеги кратер).

гамма-астрономия — гамма-астрономия (гамма нурларында изилдөө жүргүзүүчү астрономия).

Ганимед — Ганимед (диаметри 48 *км* болгон астероид; Юпитердин үчүнчү спутниги, диаметри 1071 *км*).

Ганстин — Ганстин (Айдын бетиндеги кратер).

Гассенди — Гассенди (диаметри 96 км болгон Айдын бетиндеги цирк).

Гаурик — Гаурик (Айдын бетиндеги кратер).

Гаусс — Гаусс (Айдын бетиндеги кратер).

гауссова кривая — гаусстун ийриси (кокустук аталар болгондуктан ченелүүчү чоңдуктун орточо мааниден четтелишин туюнтуучу график).

Геба — Геба (диаметри 189 *км* бараабр болгон астероид).

Геликон — Геликон (Айдын бетиндеги кратер).

гелиограф — гелиограф (Күнгө изилдөө жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү курал).

гелиографическая долгота — гелиографиялык узундук (координаталардын гелиографиялык системасынын координатасы).

гелиографические координаты — гелиографиялык координаталар (Күндүн бетиндеги кандайдыр деталдын абалын аныктоо үчүн алынат: гелиографиялык узундук жана гелиографиялык кеңдик).

гелиографическая система координат — координаталардын гелиографиялык системасы (Күндүн бетиндеги точканын абалын аныктоо үчүн алынган координаталар системасы).

гелиографическая широта — гелиографиялык кеңдик (координаталардын географиялык системасынын координатасы).

гелиодвигатель — гелиокыймылдаткыч (Күндүн энергиясы менен иштөөчү кыймылдаткыч).

гелиометр — гелиометр (жылдыздардын ортосундагы бурчтук аралыкты аныктоо үчүн объективи диаметри боюнча экиге бөлүнүп жасалган телескоп).

гелиосварка — гелиоширетүү (Күндүн энергиясы менен пайдаланып металлдарды ширетүү).

гелиоскопический окуляр — гелиоскоптук окуляр (Күндүн нурунун интенсивдүүлүгүн чагылтуу жана уюлдантуу жолу менен кемитүүчү окуляр).

гелиостанция — гелиостанция (Күнгө байкоо жүргүзүүчү мекеме).

гелиоустановка — гелиоустановка (Күнгө байкоо жүргүзүү үчүн жасалган курал).

гелиофизик — гелиофизик (Күндүн физикалык табийгатына изилдөө жүргүзүүчү адис).

гелиофизика — гелиофизика (Күндөгү физикалык шарттарга жана кубулуштарга изилдөө жүргүзүүчү илим).

гелиоцентрическая долгота — гелиоцентрлик узундук

(координаталардын гелиоцентрлик системасынын координатасы).

«гелиографическая долгота́ восходя́щего узла́ орби́ты — орбитанын чыгуучу түйүнүнүн гелиоцентрлик узундугу.

гелиоцентри́ческая систе́ма — гелиоцентрлик система (борборунда Күн турган система—биздин Күн системa).

гелиоцентри́ческая систе́ма координа́т — координаталардын гелиоцентрлик системасы (координатанын башталышы Күндүн борборунда алынган координаталар системасы).

гелиоцентри́ческая систе́ма мира Копе́рника — Коперниктин аалам жөнүндөгү гелиоцентрлик системасы (ааламдын борборунда Күн жана анын тегерегинде планеталар кыймылга келет деп Коперник тарабынан табылган система).

гелиоцентри́ческая широта́ — гелиоцентрлик кеңдик (координаталардын гелиоцентрлик системасынын координатасы).

гелиоцентри́ческие координа́ты — гелиоцентрлик координаталар (гелиоцентрлик узундук жана кеңдик).

гелиоцентри́ческое мировоззре́ние — гелиоцентрлик көз караш (Коперниктин көз карашы).

гелиоцентри́ческое положе́ние свети́ла — жарык чыгаруучунун гелиоцентрлик абалы.

гелиоэлектроста́нция — гелиоэлектростанция (Күндүн энергиясы менен иштөөчү электростанция).

Ге́лл — Гелл (Айдын бетиндеги кратер).

Ге́мик — Гемик (Айдын бетиндеги кратер).

гемини́ды — геминиддер (5-декабрдан 15-декабрга чейин Эгиз топ

жылдызынан байкалуучу метеордук агым).

Ге́мма — Гемма (Түндүк Таажы топ жылдызынын α — жылдызы, спектралдык кош жылдыз).

географи́ческая долгота́ — географиялык узундук (координаталардын географиялык системасынын координатасы).

географи́ческая систе́ма координа́т — координаталардын географиялык системасы (Жердин бетиндеги точканын абалын аныктоо үчүн алынган координаталардын сфералык системасы).

географи́ческая широта́ — географиялык кеңдик (координаталардын географиялык системасынын координатасы).

географи́ческое ме́сто свети́ла — жарык чыгаруучунун географиялык орду (жарык чыгаруучу зенитте болгон Жердин бетиндеги чекит).

геодези́ческий а́зимут — геодезиялык азимут.

геодези́ческий зна́к — геодезиялык белги (бийиктиги бир канча ондогон метр болгон бурч ченөөчү куралдар орноштурулган мунара).

геодези́ческий сигна́л — геодезиялык сигнал (*к.* геодезический знак).

гео́ид — геоид (Жердин чыныгы формасы).

геокоро́на — геокорона (Жердин таажысы, сейректелген газдан турган радиусу 20000 *км* ге чейин сфера).

геомагни́тная паралле́ль — геомагниттик параллель (Жер шарынын магниттик параллели).

геомагни́тный по́люс — геомагниттик уюл (Жердин магниттик уюлу).

геомагни́тный эква́тор — геомагниттик экватор (Жердин магниттик экватору).

геометри́ческая светоси́ла — геометриялык жарык күчтүүлүгү (өлчөмү чоң болгон объекттин сүрөттөлүшүнүн ачыктыгын мүнөздөөчү чоңдук. Бул чоңдук объективдин диаметринин квадратынын анын фокус аралыгынын квадратына болгон катышы менен ченелет).

геотерми́ческий градие́нт — геотермикалык градиент (Жердин ичине ар бир метр тереңдеген сайын канча градуска температура жогорулай тургандыгын көрсөтүүчү чоңдук).

геоцентри́ческая долгота́ — геоцентрлик узундук (жазгы күн-түн теңелүү точкасынан саат стрелкасына карама-каршы багыт боюнча эсептелүүчү чоңдук).

геоцентри́ческая систе́ма — геоцентрлик система (ааламдын борборунда Жер турат деп алынган система).

геоцентри́ческая систе́ма коорди́на́т — координаталардын геоцентрлик системасы (координатанын башталышы Жердин борборунда деп алынган координат системасы).

геоцентри́ческая широта́ — геоцентрлик кеңдик (координаталардын геоцентрлик системасынын координатасы).

гео́центри́ческое мировоззре́ние — геоцентрлик көз караш (ааламдын борборунда Жер турат деп эсептөөчү көз караш).

геоцентри́ческое положе́ние свети́ла — жарык чыгаруучунун геоцентрлик абалы.

геоцентри́ческое расстоя́ние — геоцентрлик аралык (Жердин борборунан жарык чыгаруучуга чейинки аралык).

Ге́рике — Герике (Айдын бетиндеги кратер).

Геркуле́с — Геркулес (диаметри 96 км болгон Айдын бетиндеги цирк; топ жылдыз, элдик наамы Мастан).

геркули́ды — геркулидалар (радианты Геркулес топ жылдызындагы метеордук агым).

Герме́с — Гермес (диаметри 1,5 *км* болгон астероид).

гермети́зи́рованный конте́йнер — герметизацияланган контейнер (ички бөлүгү тышкы чөйрөдөн таптакыр изоляцияланган туюк система; космостук кораблдин кабинасы).

гермошле́м — гермошлем (суу астына түшүүчү водолаздардын скафандрларына окшош космонавттардын герметизацияланган башына кийүүчү скафандры).

Геродо́т — Геродот (Айдын бетиндеги кратер).

Ге́ртнер — Гертнер (Айдын бетиндеги кратер).

Ге́ршель — Гершель (Айдын бетиндеги цирк).

Ге́рц — Герц (Айдын көрүнбөс жагындагы кратер).

Гиа́ды — Гиадалар (Телец топ жылдызындагы жүзгө жакын жылдыздан турган жылдыздардын чагылган топтолушу).

гига́нты — гиганттар (диаметрлери биздин Күндүн диаметринен бир канча ондогон эсе чоң болгон жылдыздар).

Ги́гин — Гигин (Айдын бетиндеги кратер).

ги́д — гид (көрүү талаасы чоң, телескопко жанаша орнотулган дүрбү).

Гидальго́ — Гидальго (диаметри 25—

	50 *км* жакын болгон астероид).
Ги́дра	Гидра (топ жылдыз).
гидри́ды	гидридалар (радианты Гидра топ жылдызындагы метеордук агым).
гиперболи́ческая орби́та	гиперболалык орбита (гипербола формасындагы туюк эмес ийри сызыктуу орбита).
гиперболи́ческая ско́рость	гиперболалык ылдамдык (Күн системасы үчүн 16,3 *км/сек* барабар).
гиперболи́ческая траекто́рия	гиперболалык траектория (Күн системасы үчүн ылдамдыгы 16,3 *км/сек* чоң болгон нерсенин кыймыл траекториясы).
Гиперио́н	Гиперион (диаметри 500 *км* болгон Сатурндун спутниги).
гипо́теза	гипотеза (илимий пикир).
гипо́теза баллисти́ческая	баллистикалык гипотеза.
гипо́теза Бюффо́на	Бюффондун гипотезасы (планеталар Күн менен комета кагылышкандан пайда болгон деп эсептөөчү гипотеза).
гипо́теза вулкани́ческого пе́пла	вулкандык күл гипотезасы (кээ бир окумуштуулардын пикири боюнча Айдын бети Айдагы вулкандар атылып чыкканда пайда болгон күл менен капталган).
гипо́теза выве́тривания	желдин таасири астында бузулуу гипотезасы.
гипо́теза Да́рвина	Дарвиндин гипотезасы (Дарвиндин көз карашы боюнча Ай Жерден бөлүнүп чыккан).
гипо́теза Джи́нса	Джинстин гипотезасы (бул гипотеза боюнча планеталар Күн менен кандайдыр

	бир жылдыздын кезигишкенинен пайда болгон).
гипо́теза завлече́ния	жүгүнтүү гипотезасы (кометалар гигант — планеталар тарабынан ааламдан кармап алынган деген көз караш).
гипо́теза изверже́ния	атылып чыгуу гипотезасы (кометалар гигант планеталарда вулкандардын атылышынан пайда болгон деген көз караш).
гипо́теза захва́та	кармап алуу гипотезасы *к.* гипотеза завлечения.
гипо́теза Ка́нта	Канттын гипотезасы (Күн жана планеталар космостук булуттан пайда болгон деп эсептөөчү көз караш).
гипо́теза контро́льная	контролдук гипотеза.
гипо́теза косми́ческой пы́ли	космостук чаң гипотезасы (Айдын бети космостон келген чаң менен капталган деген көз караш).
гипо́теза космогони́ческая	космогониялык гипотеза (Күн системасы пайда болушу жөнүндөгү пикир).
гипо́теза Лапла́са	Лапластын гипотезасы (планеталар Күндөн шакек түрүндө бөлүнүп чыккан массадан уюшуп пайда болгон деген көз караш).
гипо́теза метеори́тная	метеориттик гипотеза (кометалар метеориттердин кагылышынан пайда болгон деген көз караш; Айдын бетиндеги кратерлер Айга келип түшкөн метеориттердин оюктары деген пикир).
гипо́теза механи́ческая	механикалык гипотеза.
гипо́теза небуля́рная	небулярдык гипотеза (Күн жана планеталар космостук булуттан же тумандан пайда болгон деген пикир).
гипо́теза образова́ния лу́нных	Айдын бетиндеги кратерлер-

кра́теров — дин пайда болушу жөнүндөгү гипотеза.

гипо́теза пульса́ции — пульсация гипотезасы (цефеидалардын жарыктануучулугун түшүндүрүү үчүн алынган гипотеза).

гипо́теза рабо́чая — жумушчу гипотеза (иште такай колдонуучу гипотеза).

гипо́теза Ре́ссела — Ресселдин гипотезасы (жылдыздардын өнүгүшү, өсүшү жөнүндөгү гипотеза).

гипо́теза ротацио́нная — ротациялык гипотеза (негизги идеясы айлануу кыймыл болгон гипотеза, мисалы; Лапластын гипотезасы).

гипо́теза Фесе́нкова — Фесенковдун гипотезасы (планеталар Күндүн физика-химиялык эволюциясына карата бөлүнүп чыккан деген пикир).

гипо́теза физи́ческая — физикалык гипотеза.

гипо́теза шла́ка метеори́тного происхожде́ния — шлак метеориттерден пайда болгон деген гипотеза (кээ бир окумуштуулардын пикири боюнча Айдын бети метеориттерден пайда болгон шлак менен капталган).

гипо́теза Шми́дта — Шмидттин гипотезасы (планеталар галактикалык тумандуулуктан Күндү ээрчип чыккан материядан уюшуп пайда болгон деген пикир).

гипо́теза экзоге́нная — экзогендик гипотеза (асман телосунун бетиндеги структуралар сыртгы таасир аркасында пайда болгон деген көз караш).

гипо́теза эндоге́нная — эндогендик гипотеза (асман телосунун бетиндеги структуралар ошол телонун ичинде өткөн процесстердин аркасында пайда

болду деген көз караш).

Гиппа́л — Гиппал (Айдын бетиндеги цирк).

Гиппа́рх — Гиппарх (Айдын бетиндеги циркти түздүк).

гла́вная звезда́ — башкы жылдыз (мисалы, кош жылдыздын бири).

гла́вная после́довательность — башкы удаалаштык (Ресселдин диаграммасынын бутагы).

гла́вные то́чки горизо́нта — горизонттун башкы точкалары (түндүк, түштүк, батыш, чыгыш).

гла́вный ма́ксимум — башкы максимум.

гла́вный ми́нимум — башкы минимум.

Глазена́пия — Глазенапия (астероид).

гло́була — глобула (диффузиялык тумандуулуктардын ичинде диаметрлери 4000—35000 астрономиялык бирдикке барабар болгон шар формасындагы объектлер. Кээ бир окумуштуулардын пикири боюнча булар эми уюшуп келаткан жаш жылдыздар).

гномо́н — гномон (горизонталдык тегиздикке тик орноштурулган стержень. Байыркы заманда географиялык кеңдикти жана убакытты аныктоодо колдонулган курал).

гномони́ческая прое́кция — гномоникалык проекция (асман сферасынын чоң тегеректери түз сызыктар болуп түшкөн проекция).

го́д — жыл.

го́д аномалисти́ческий — аномалистикалык жыл (1950-жылы анын узундугу $365^d 6^h 13^m 53^s$ барабар болгон).

го́д бе́сселев — бесселдин жылы (бул жылдын башы Күндүн орточо узундугу аберрациянын чоңдугуна (20″,5 Ньюкомб

боюнча) кемиткенде 280°0′ 0″ барабар болгон учурдан баштап эсептелет).

го́д гражда́нский — граждандык жыл (бул жылдын узундугу $365^d5^h49^m12^s$ барабар, же 365, 2425 орточо суткага барабар).

го́д григориа́нский — григориандык жыл (*к.* год гражданский).

го́д дракони́ческий — ажыдаар жылы (346, 620063 орточо суткага барабар).

го́д звёздный — жылдыздык жыл (1950-жылы ал 365, 256360 орточо суткага барабар болгон).

го́д календа́рный — календардык жыл (сутканын саны бүтүн сан менен туюнтулуучу жыл. Мисалы: 365 же 366 суткалуу жыл).

го́д лу́нный — айлык жыл (12 синодикалык айдан түзүлгөн жыл. Ал 354, 36 орточо суткага барабар).

го́д просто́й — жөнөкөй жыл (365 суткалуу жыл).

го́д светово́й — жарык жылы (жарыктын 300000 *км/сек* ылдамдык менен бир жыл ичинде өткөн аралыгы).

го́д сидери́ческий — сидерикалык жыл (Жер Күн тегерегинде бир жолу айланып чыгууга кеткен убакыт, башкача айтканда жылдыздык жыл).

го́д синоди́ческий — синодикалык жыл (планеталардын удаалаш эки бир атташ конфигурацияларынын ортосундагы убакыт).

го́д тропи́ческий — тропикалык жыл (Күндүн дискасынын борборунун удалаш эки жолу жазгы күн-түн теңелүү точкасы аркылуу өтүү үчүн кеткен убакыт. Ал 1950-жыл үчүн

365, 242196 орточо суткага барабар).

го́д юлиа́нский — юлиандык жыл (365, 25 орточо сутка).

Го́дин — Годин (Айдын бетиндеги кратер).

годи́чное движе́ние Со́лнца — Күндүн жылдык кыймылы (Күндүн бир жыл ичинде эклиптика боюнча болгон кыймылы).

годи́чное уравне́ние — жылдык теңдеме (Айдын перигейге келгенде анын бурчтук ылдамдыгынын 11′10″ кемиши).

годи́чный пара́ллакс — жылдык параллакс (жарык чыгаруучудан караганда Жердин орбитасынын чоң огунун жарымынын көрүнүү бурчу).

годова́я преце́ссия — жылдык прецессия (ар жыл үчүн төмөнкү теңдеме менен эсептелет: 50″, 2564—0″, 00022t; мында t — 1900 жылдан бери өткөн жылдардын саны).

Гокле́н — Гоклен (Айдын бетиндеги кратер).

голова́ коме́ты — кометанын башы (ядро менен команы чогуу алгандагысы).

головно́е пятно́ — башкы так (Күндүн айлануу багыты боюнча алынганда алдынкы так).

голубы́е гала́ктики — көк галактикалар (эң акыркы убакта Аро тарабынан Кыз топ жылдызында табылган жаңы типтеги галактикалар).

голубы́е ка́рлики — көк кодолор (өтө кичине, бирок массалары салыштырмалуу өтө чоң көк жылдыздар).

Го́лубь — Көгүчкөн (топ жылдыз).

Го́ммель — Гоммель (Айдын бетиндеги кратер).

Го́нчие Псы́	Гончие Псы (топ жылдыз).
горизо́нт	горизонт (асман сферасы менен математикалык горизонттун кесилиш сызыгы).
горизо́нт ви́димый	көрүнгөн горизонт (айлана түрүндөгү асман менен Жер кошулгандай болуп көрүнгөн сызык).
горизо́нт и́стинный	чыныгы горизонт (*к.* математический горизонт).
горизо́нт математи́ческий	математикалык горизонт (асма сызыкка перпендикуляр, асман сферасынын борбору аркылуу өткөн тегиздиктин асман сферасы менен кесилиш сызыгы).
горизо́нт физи́ческий	физикалык горизонт (*к.* видимый горизонт).
горизонта́льная пло́скость	горизонталдык тегиздик.
горизонта́льная систе́ма координа́т	координаталардын горизонталдык системасы (негизги тегиздик үчүн математикалык горизонттун тегиздиги алынган координаталардын сфералык системасы).
горизонта́льные координа́ты	горизонталдык координаталар (бийиктик жана азимут).
горизонта́льные со́лнечные часы́	горизонталдык Күн сааты (циферблаты математикалык горизонтко жарыш кылып жасалган Күн сааты).
горизонта́льный паралла́кс	горизонталдык параллакс (асман телосу горизонтто болгон кезде ошол телодон караганда Жердин радиусунун көрүнүү бурчу).
горизонта́льный паралла́кс Луны́	Айдын горизонталдык параллаксы (Ай горизонтто болгон кезде Айдан караганда Жердин радиусунун көрүнүү бурчу, ал 57′2″, 67 барабар).

горизонта́льный паралла́кс Со́лнца	Күндүн горизонталдык параллаксы (Күн горизонтто болгон кезде Күндөн караганда жердин радиусунун көрүнүү бурчу, ал 8″,8 барабар).
горизонта́льный экваториа́льный паралла́кс	горизонталдык экваториалдык параллакс (асман телосу горизонтто болгон кезде ошол телодон караганда Жердин экваториалдык радиусунун көрүнүү бурчу).
горизонта́льный поля́рный паралла́кс	горизонталдык уюлдук параллакс (асман телосу горизонтто болгон кезде ошол телодон караганда Жердин уюлдук радиусунун көрүнүү бурчу).
гороско́п	гороскоп (кишинин келечегин айтып берүү максатында планеталарга, жылдыздарга карап пал ачуу).
го́рные це́пи Луны́	Айдын тоо кыркалары.
го́ры Луны́	Ай тоолору.
го́ры Алта́й	Алтай тоолору (Айдын бетинде).
го́ры А́льпы	Альпа тоолору (Айдын бетинде).
го́ры Аппени́ны	Аппенин тоолору (Айдын бетинде).
го́ры Ге́мус	Гемус тоолору (Айдын бетинде).
го́ры Ге́рцинские	Герцинский тоолору (Айдын бетинде).
го́ры Даламбе́ра	Даламбер тоолору (Айдын бетинде).
го́ры Дё́рфель	Дёрфель тоолору (Айдын түндүк уюлунда орношкон тоолор. Бул тоолор түбөлүк күндүү, себеби алар өтө бийик болгондуктан чокуларынан Күндүк нурлары эч качан кетпейт).

го́ры Кавка́з	Кавказ тоолору (Айдын бетинде).
го́ры Карпа́ты	Карпат тоолору (Айдын бетинде).
го́ры Ля́йбница	Ляйбниц тоолору (бийиктиги 9000 метрге жакын, башкача айтканда Жердин бетиндеги эң бийик Эверест тоосунун бийиктигине барабар).
го́ры Пирене́и	Пиреней тоолору (Айдын бетинде).
го́ры Скали́стые	Скалистый тоолору (бийиктиги 5800 *м*, жакын Айдын бетиндеги тоолор).
го́ры Та́вр	Тавр тоолору (Айдын бетинде).
грави́метр	гравиметр (оордук күчүн ченөөчү курал).
грави́метр стати́ческий	статикалык гравиметр (салыштырмалуу оордук күчүн ченөөчү курал).
гравиметри́я	гравиметрия (оордук күчүнө изилдөө жүргүзүүчү илим).
гравитацио́нное возмуще́ние	гравитациялык козголоң (гравитациялык талаанын таасири астында болгон козголоң).
гравитацио́нное по́ле	гравитациялык талаа (оордук күчтүн талаасы).
гравитацио́нное притяже́ние	гравитациялык тартылуу (Ньютондун бүткүл дүйнө тартылыш закону боюнча болгон тартылуу).
гравитацио́нное смеще́ние	гравитациялык жылышуу.
гравитацио́нный варио́метр	гравитациялык вариометр (түрдүү багыт боюнча оордук күчтүн өзгөрүшүн изилдөөчү курал).
гравитацио́нный колла́пс	гравитациялык коллапс (бүткүл дүйнөлүк күчтөрдүн таасири астында жылдыздын өтө бат эң кичине өлчөмгө чейин кысылышы).

гравитацио́нный потенциа́л	гравитациялык потенциал (гравитациялык талаанын потенциалы).
гравитацио́нный ра́диус систе́мы	системанын гравитациялык радиусу (сызыктуу өлчөм менен туюнтулгандагы системанын тынчтык массасынын чени: $r=\frac{\sigma M}{c^2}$ — мында σ — гравитациялык турактуу, м-системанын массасы, с — жарыктын ылдамдыгы).
гравити́рующие то́чки	гравитациялоочу точкалар.
градие́нт геотерми́ческий	геотермикалык градиент (Жердин ичине ар бир метр тереңдеген сайын температура канча градуска өсө тургандыгын көрсөтүүчү чоңдук).
градие́нт звёздной пло́тности	жылдыздар тыгыздыгынын градиенти (Галактикада берилген багыт боюнча бирдик аралыкка туура келген жылдыздардын санын мүнөздөөчү чоңдук).
градие́нт пло́тности вдо́ль ра́диуса Гала́ктики	Галактиканын радиусу боюнча тыгыздыктын градиенти ($m=-\frac{\partial \lg Д}{\partial R}$ мында Д — тыгыздык, R — галактиканын радиусу боюнча алынган аралык).
градие́нт пло́тности перпендикуля́рно пло́скости Гала́ктики	галактиканын тегиздигине перпендикулярдуу багыт боюнча тыгыздыктын градиенти ($l=-\frac{\partial l Д g}{\partial Z}$ мында Д — тыгыздык, Z — Галактиканын тегиздигине перпендикулярдуу багыт боюнча алынган аралык).
гра́дусное измере́ние	градустук ченөө (Жер меридианынын 1° жаасына кан-

ча километр туура келе тургандыгын аныктоо).

гражда́нские су́мерки	граждандык күүгүм (Күн горизонт астына 7° түшкөнгө чейинки күүгүм).
гра́нулы	гранулалар (Күндүн бетинде сүйрү формадагы абдан турумсуз объектилер).
грануля́ция	грануляция (Күндүн бетинин гранулалар менен капталышы).
гре́бни вало́в	валдардын кырлары (Айдын бетиндеги валдардын кырлары).
гре́бни кра́теров	кратерлердин кырлары.
гре́бни ци́рков	цирктердин кырлары.
григориа́нский календа́рь	григориандык календарь (1582-ж. кабыл алынган жана биз азыр пайдаланып жүргөн календарь).
Грима́льди	Гримальди (Айдын бетиндеги цирк).
гри́нвическое вре́мя	гринвич убактысы (Гринвич обсерваториясы аркылуу өткөн меридиандын убактысы).
Гру́мберг	Грумберг (Айдын бетиндеги кратер).
гру́ппа пя́тен	тактардын группасы (Күндүн бетинде).
группово́й полёт в Ко́смос	Космоско группалык учуу (12-август 1962 ж. тарыхта биринчи жолу «Восток-3» жана «Восток-4» советтик космостук корабдлери бирге учушкан).
Гу́ттенберг	Гуттенберг (Айдын бетиндеги цирк).

Д

Дави́да	Давида (диаметри 230 *км* болгон астероид).
да́льность ви́димого горизо́нта	көрүнгөн горизонттун алыстыгы (тегиз жердин бетиндеги эң алыс көрүнгөн чекитке чейинки аралык: $d = 3{,}80\sqrt{H}$, мында d — көрүнгөн горизонттун алыстыгы, H — байкоочунун Жердин бетиндеги бийиктиги).
да́льная косми́ческая радиосвя́зь	алыскы космостук радио байланыш (Космосто алыс жайланышкан эки точканын ортосундагы радио байланыш).
движе́ние ви́димое	көрүнүүчү кыймыл.
движе́ние гла́вное	башкы кыймыл (негизги кыймыл маанисинде).
движе́ние годи́чное	жылдык кыймыл (асман телосунун бир жыл ичинде жасаган кыймылы).
движе́ние звёзд	жылдыздардын кыймылы.
движе́ние Земли́	Жердин кыймылы.
движе́ние и́стинное	чыныгы кыймыл.
движе́ние нутацио́нное	нутациялык кыймыл (Жердин суткалык айлануу огунун мезгили 18,6 жылга барабар болгон мезгилдүү кыймылы).
движе́ние обра́тное	тетири кыймыл (планеталардын чыгыштан батышты көздөй болгон көрүнүүчү кыймылы).
движе́ние орбита́льное	орбиталдык кыймыл (нерсенин орбита боюнча кыймылы).
движе́ние относи́тельное	салыштырмалуу кыймыл.
движе́ние параллакти́ческое	параллактикалык кыймыл (Жердин орбиталдык кыймылы аркасында жылдыздардын көрүнүүчү кыймылы).
движе́ние пекуля́рное	пекулярдык кыймыл (күн системасынын кыймылына көз карандысыз болгон жылдыздардын мейкиндиктеги чыныгы кыймылы).
движе́ние периге́лия	перигелийдин кыймылы.

движéния петлеобрáзное	тузак түрүндөгү кыймыл (планеталардын көрүнүүчү кыймылында чийилген траектория).
движéние планéт	планеталардын кыймылы.
движéние пóлюса мúра	ааламдын уюлунун кыймылы (прецессия болуу натыйжасында ааламдын огунун которулушунан келип чыккан кубулуш).
движéние пóлюса мúра	Жердин уюлдарынын кыймылы (Жердин суткалык айлануу огу Жер шарына салыштырганда тынымсыз өзгөрүп турат, ошондуктан Жердин уюлдары дагы кыймылда).
движéние полюсóв Землú	Жердин уюлдарынын кыймылы (Жердин суткалык айлануу огу Жер шарына салыштырганда тынымсыз өзгөрүп турат, ошондуктан Жердин уюлдары дагы кыймылда).
движéние попятное	тетири кыймыл (*к.* движение обратное).
движéние прямóе	түз кыймыл (планетанын батыштан чыгышты көздөй болгон көрүнүүчү кыймылы).
движéние ракéты	ракетанын кыймылы.
движéние сóбственное	өздүк кыймыл (бир жыл ичинде жаалык секунда менен туюнтулган жылдыздын толук мейкиндик ылдамдыгынын асман сферасына жаныма болгон тегиздикке түшүрүлгөн проекциясы).
движéние Сóлнца в прострáнстве	Күндүн мейкиндиктеги кыймылы.
движéние спýтника	спутниктин кыймылы.
движéние сýточное	суткалык кыймыл (градус менен өлчөнгөндө асман телосунун орбита боюнча бир сутка ичинде өткөн аралыгы).
движéние цéнтра мáсс	масса борборунун кыймылы.
движéние цéнтра тя́жести систéмы	системанын оордук борборунун кыймылы.
движéние эллиптúческое	эллипстик кыймыл (нерсенин эллипс траекториясы боюнча кыймылы).
двúжущиеся звёздные скоплéния	жылдыздардын кыймылдагы топтолушу (жылдыздардын галактикалык топтолушу, мисалы: Үркөр, муну түзүүчү бардык жылдыздар Галактиканын тегиздигине жарыш багыт боюнча кыймылга келишет).
двойны́е звёзды	кош жылдыздар (биринин тегерегинде бири же жалпы масса борбору тегерегинде кыймылга келүүчү жылдыздар; эч байланышы жок, болжол менен бир багытта көрүнгөн эки жылдыз).
двухсторóнняя космúческая свя́зь	эки жактуу космостук байланыш (биринчи жолу мындай байланыш «Восток-3» жана «Восток-4» космостук кораблдеринин ортосунда болгон).
двухтóмный каталóг Шéрра	Шеррдин эки томдуу каталогу (1935-жылга чейин белгилүү болгон 94731 жылдыздын өздүк кыймылдары берилген каталог).
Дéва	Кыз (зодиакалдык топ жылдыз).
Дéймос	Деймос (диаметри 8 км болгон Марстын спутниги).
Декáрт	Декарт (Айдын бетиндеги кратер).

5* 2206/1

Деламбр	Деламбр (Айдын бетиндеги кратер).
деление Кассини	Кассининин бөлүшү (Сатурндун ортонку жана сырткы шакегин бөлүп туруучу кеңдиги 300 *км* болгон аралык).
Делиль	Делиль (Айдын бетиндеги кратер).
делитель частоты	жыштыкты бөлүүчү (курал).
Дельфин	Дельфин (топ жылдыз, элдик наамы — Толтой).
демаркационная линия	демаркациялык сызык (эл аралык келишим боюнча дата өзгөрүү сызыгы. Болжол менен -ал 180° меридиан аркылуу өтөт).
Денеб	Денеб (Ак Куу топ жылдызынын α-жылдызы).
Денебола	Денебола (Арстан топ жылдызынын β-жылдызы).
день весеннего равноденствия	жазгы күн-түн теңелүү күнү (21-март).
день зимнего солнцестояния	кышкы күн токтолгон күн (22-декабрь).
день летнего солнцестояния	жайкы күн токтолгон күн (22-июнь).
день осеннего равноденствия	күзгү күн-түн теңелүү күнү (23-сентябрь).
десквамация	десквамация (температуранын өзгөрүшүнүн натыйжасында асман телосунун сырткы кыртышынын жарылышы, өзгөрүшү).
деферент	деферент (Птоломейдин системасында эпициклдин борбору кыймылга келүүчү Жердин айланасындагы негизги айлана).
деятельность Солнца	Күндүн аракети (Күндүн тактарынын, магнит талаасынын, жарылууларынын, энергия нурлантышынын активдүлүгүн мүнөздөөчү түшүнүк).

Джордано Бруно	Джордано Бруно (Айдын көрүнбөс жагындагы нурдук системанын борбору).
диаграмма	диаграмма.
диаграмма «масса-светимость»	«масса жарыктануучулук» диаграммасы.
диаграмма Рессела	Ресселдин диаграммасы.
диаграмма светлота — цвет	жарыктык-өң диаграммасы.
диаграмма спектр-светимость	спектр-жарыктануучулук диаграммасы.
диаметр звезд	жылдыздардын диаметри.
диаметр линейный	сызыктуу диаметр (асман телосунун километр же метр менен туюнтулган диаметри).
диаметр угловой	бурчтук диаметр (жарык чыгаруучунун бурч өлчөм менен туюнтулган диаметри).
динамический центр	динамикалык борбор (тынымсыз кыймылда болуп турган борбор, мисалы Жер-Ай системасынын масса борбору).
динамическое равновесие	динамикалык тең салмактуулук.
Диона	Диона (диаметри 1200 *км* барбар болгон Сатурндун спутниги).
дискретное излучение	дискреттүү нурланыш (үзгүлтүктү нурланыш).
дискретный источник	дискреттүү булак.
дифракция	дифракция (толкундун тунук эмес нерсени айланып өтүшү).
дифракционная решетка	дифракциялык решетка (толкунду дифракция кубулушуна дуушар кылуучу курал).
дифракционное кольцо звезды	жылдыздын дифракциялык шакеги (жарыкта толкун касиети болгондуктан телескопто жылдыздын сүрөттөлүшү борбордон сыртты көздөй интенсивдүүлүгү начарлануучу бир

топ дифракциялык шакектерден түзүлөт).

дифракционный диск звезды — жылдыздын дифракциялык дискасы (*к.* дифракционное кольцо звезды).

дифракционный спектрограф — дифракциялык спектрограф (спектрди пайда кылуу үчүн призманын ордуна дифракциялык решетка алынган спектрограф).

Дифта — Дифта (Кит топ жылдызынын β—жылдызы).

диффузная материя — диффузиялык материя (ааламда учуратылуучу газдардын, чаңдардын булутка окшош чогуусу).

диффузная туманность — диффузиялык тумандуулук (*к.* диффузная материя).

диффузный объект — диффузиялык объект (*к.* диффузная материя).

диффузный объект с центральной конденсацией — борбордук конденсациялуу диффузиялык объект (борборунда коюлануусу бар диффузиялык материя).

длинноволновая радиация Солнца — Күндүн узун толкундуу радиациясы (Күндүн узун толкундуу радио толкундарды нурлантышы).

длиннофокусный объектив — узун фокустуу объектив.

дозиметрическая аппаратура — дозиметриялык аппаратура (рентген жана гамма нурларынын интенсивдүүлүгүн аныктоочу аппаратура).

дозиметрические измерения — дозиметриялык өлчөөлөр (ар кандай нурлануунун интенсивдүүлүгүн ченөө).

документальность фотографии звёзд — жылдыздардын фотографияларынын документалдуулугу (ар кайсы жылдарда тартылган жылдыздардын фотографиялары буларда өткөн өзгөрүүлөр жөнүндө документ болуп калат).

долгопериодические переменные звёзды — узак мезгилүү өзгөрүлмө жылдыздар (жылтырашынын өзгөрүшү 90 суткадан 700 суткага чейин болгон жылдыздар).

долгота ареографическая — ареографиялык узундук (координаталардын ареографиялык системасынын координатасы).

долгота в орбите — орбитадагы узундук (к. 2-сүр. L=γπ+πр=π+v=+π+ω+v).

долгота восточная — чыгыш узундук (Гринвич меридианынан чыгышты көздөй эсептелген узундук).

долгота восходящего узла — чыгуу түйүнүнүн узундугу (Күндөн жазгы күн-түн теңелүү точкасын жана чыгуу түйүндү көздөй жүргүзүлгөн сызыктар орсундагы жаа—γπк. 2-сүр).

долгота галактическая — галактикалык узундук (Галактиканын түндүк уюлунан караганда Галактиканын чыгуу түйүнүнөн баштап саат стрелкасына карма-каршы багыт боюнча эсептеле турган бурч).

долгота гелиографическая — гелиографиялык узундук (координаталардын гелиографиялык системасынын координатасы).

долгота географическая — географиялык узундук (Гринвич меридианынан баштап чыгышты же батышты көздөй параллель боюнча эсептелүүчү координаталардын географиялык системасынын координатасы).

долгота геоцентрическая — геоцентрлик узундук (ааламдын түндүк уюлунан караганда жазгы күн-түн теңелүү точкасынан баштап саат стрелкасына карама каршы багыт боюнча эсеп-

телүүчү координаталардын геоцентрлик системасынын координатасы).

долгота́ за́падная — батыш узундук (Гринвич меридианынан баштап батышты көздөй 180° чейин эсептелүүчү географиялык координата).

долгота́ нисходя́щего узла́ — түшүү түйүнүнүн узундугу дөн жазгы күн-түн теңелүү точкасын жана түшүү түйүндү көздөй жүргүзүлгөн сызыктар ортосундагы бурч).

долгота́ периа́стра — периастрдын узундугу (жазгы күн-түн теңелүү точкасынан перигейге чейинки жаа).

долгота́ периге́лия — перигелийдин узундугу ($\pi = \eta + \omega$, бул чоңдук эки тегиздик боюнча эсептелет. Эклиптиканын тегиздиги боюнча жазгы күн-түн теңелүү точкасынан чыгуу түйүнгө чейин—η; орбитанын тегиздиги боюнча чыгуу түйүндөн перигелийге чейин — ω. *к.* 2-сүр).

долгота́ селенографи́ческая — селенографиялык узундук (координаталардын селенографиялык системасынын координатасы).

долгота́ топоцентри́ческая — топоцентрдик узундук (координаталардын топоцентрдик системасынын координатасы).

долгота́ узла́ — түйүн узундугу (ааламдын түндүк уюлунан караганда саат стрелкасына карама каршы багыт боюнча жазгы күн-түн теңелүү точкасынан баштап орбитанын түйүнүнө чейинки жаа).

доли́на Альп — Альпа өрөөнү (Айдын бетиндеги узундугу 180 *км* жакын Альпа тоолорун кесип өтүүчү өрөөн).

доли́на Геродо́та — Геродот өрөөнү (Айдын бетинде).

доли́на Ре́йта — Рейт өрөөнү (Айдын бетинде).

доли́на Шрёте́ра — Шрётердин өрөөнү (Айдын бетинде).

Доппельма́йер — Доппельмайер (Айдын бетиндеги цирк).

До́плера смеще́ние — Доплердик жылышуу (бир эле жарык булагынын кыймылдуу жана кыймылсыз болгон кездеринде тартып алынган спектрлерде спектралдык сызыктардын салыштырмалуу жылышуусу).

Дора́д — Дорад (Айдын бетиндеги кратер).

Драко́н — Ажыдаар (топ жылдыз, элдик наамы Шамаран).

дракони́ды — драконидалар (радианты Ажыдаар топ жылдызында болгон метеордук агым).

дракони́ческий год — ажыдаар жылы (Күндүн удаалаш эки жолу Айдын орбитасынын ошол эле түйүнү аркылуу өтүш үчүн кеткен убакыт—346, 6201 сутка).

дракони́ческий ме́сяц — ажыдаар айы (Айдын удаалаш эки жолу ошол эле түйүн аркылуу өтүшү үчүн кеткен убакыт — 27, 2122 сутка).

дракони́ческий пери́од — ажыдаар мезгили.

Ду́бхе — Дубхе (Чоң Жетиген топ жылдызынын α-жылдызы, кош жылдыз).

«дуговы́е ли́нии» — «жаа сызыктары» (объективдик призманын берген спектралдык сызыктары).

дюйм	дюйм (англиялык ченемдик бирдик, бир дюйм 2, 54 *см* барабар).
Дэ́ви	Дэви (Айдын бетиндеги кратер).

Е

Евдо́кс	Евдокс (Айдын бетиндеги цирк).
Евро̀па	Европа (астероид).
ежеме́сячные эфемери́ды	ар айлык эфемеридалар (ар ай үчүн асман телосунун эсептеп чыгарылган абалы).
Единоро́г	Единорог (топ жылдыз).
ерети́к	динсиз.
«ерети́ческое уче́ние»	«динсиздик» илим.

Ж

жа̀ркий по́яс	ысык алкак.
же́лтые гига̀нты	сары гиганттар (Ресселдин диаграммасынын II, III бутактарын бойлоп жайланышкан жылдыздар. Алардын радиустары Күндүн радиусунан бир канча жүз эсе чоң. *к.* 1-сүр).
Жера̀р	Жерар (Айдын бетиндеги кратер).
Жеребёнок	Кулун (топ жылдыз).
Же́ртвенник	Жертвенник (топ жылдыз).
Живопи́сец	Живописец (топ жылдыз).
Жира̀ф	Жираф (топ жылдыз).
Жоли́о-Кюри́	Жиолио-Кюри (Айдын көрүнбөс жагындагы шакек түрүндөгү тоо).
Жура̀вль	Журавль (топ жылдыз).
Жю́ль Ве́рн	Жюль Верн (Айдын көрүнбөс жагындагы кратер)

З

зави́симость «масса-свети́мость»	«масса-жарыктануучулук» байланышы (бул байланыш түз пропорционалдуу болгондуктан жарыктануучулукка карай жылдыздын массасын аныктоого болот).
зави́симость «пери́од-свети́мость»	«мезгил - жарыктануучулук» байланышы (бул байланыш түз пропорционалдуу болгондуктан жылдыздын жылтырашынын мезгилине карай анын жарыктануучулугун аныктоого болот).
за̀ви́симость «лучева́я ско́рость —расстоя́ние» у гала̀ктик	галактикалардагы «нурдук ылдамдык — ара̀лык» байланыш (бул байланыш сызыктуу болгондуктан галактикалардын нурдук ылдамдыктарына карай аларга чейинки аралыкты аныктоого болот).
зада̀ча дву́х те́л	эки телонун маселеси (бул учурда телонун ылдамдыгына жараша кыймыл же айлана, же эллипс, же парабола, же гипербола боюнча болот).
зада́ча тре́х те́л	үч телонун маселеси (жалпы учур үчүн бул маселе азыр дагы чыгарылган эмес).
зака̀т свети́ла	жарык чыгаруучунун батышы.
зако̀н Бэ́ра	Бэрдин закону (түндүк жарым шарда дарыялардын оң жээгинин, ал эми түштүк жарым шарда сол жээгинин жешилиши).
зако́н Ве́бера-Фе́хнера	Вебер-Фехнердин закону (астрономияда пайдалануучу психо-физикалык закон).
зако́ны движе́ния плане́т	планеталардын кыймыл закондору.
зако́ны излуче́ния	нурлантуу закондору.
зако́ны Ке́плера	кеплердин закондору.
зали́в Астрона̀втов	Астронавтар булуңу (Ай-

	дын көрүнбес бетинде табылган жаңы булуң).
зали́в Зноя́ (Волне́ний)	Ысык (Толкундануу) булуңу (Айдын бетинде).
зали́в Ра̀дуги	Көк Желе, (маененин) булуңу (Айдын бетиндеги диаметри 295 *км* жакын болгон ойдуң).
зали́в Росы́	Шүүдүрүм булуңу (Айдын бетинде).
зали́в Середи́нный	Ортонку булуң (Айдын бетинде).
за̀пад	батыш.
запрещённые ли́нии спе́ктра	спектрдин тыюу салынган сызыктары (кадимки шарттарда спектрлерде байкалбоочу сызыктар).
запомина̀ющее устро̀йство	эстеп калуучу түзүлүш (мисалы, Айга учурулган космостук ракетадагы түзүлүш Айдын көрүнбес бетин фотографиялап, «эстеп» алып калды. Андан кийин ыктуу момент келгенде телевизиондук сигнал аркылуу Жерге «эстеп» калганын малымат кылды).
за̀пуск косми́ческого корабля́	космостук корабльди учуруу.
за̀пуск раке́ты	ракетаны учуруу.
за̀пуск спу́тника	спутникти учуруу.
заслоне́ние Лу́ной Со́лнца	Айдын Күндү тосуп калышы (бул учурда Жерде Күндүн тутулушу байкалат, себеби Айдын көлөкөсү жерге түшөт).
затме́ние	тутулуу.
затме́ние Луны́	Айдын тутулушу (Жердин көлөкөсү Айга түшкөн кез).
затме́ние кольцеобра̀зное	шакек түрүндө тутулуу (Ай кээ бир учурларда Күндүн дискасын толук каптабагандыктан пайда болгон тутулуу).

затме́ние по̀лное	толук тутулуу (Айдын дискасы Күндүн дискасын толук каптап калган учурда байкалуучу тутулуу).
затме́ние Со́лнца	Күндүн тутулушу (Айдын дискасы Күндүн бетин тосуп калышы).
затме́ние спу́тника	спутниктин тутулушу.
затме́ние ча́стное	толук эмес тутулуу.
затме́нно-двойны́е звёзды	тутулуучу кош жылдыздар (биринин тегерегинде бири айланган кезде биринин бетин бири тосуп калуучу жылдыздар).
затме́нно-переме́нные звёзды	тутулуп-өзгөрүлүүчү жылдыздар (жылтырашы тутулуу натыйжасында өзгөрүүчү жылдыздар, мисалы, тутулуучу кош жылдыздар).
захо́д	батуу.
захо̀д Луны́ в те́нь Земли́	Айдын Жер көлөкөсүнө кириши (Айдын тутулушу).
захо́д свети́ла	жарык чыгаруучунун батышы.
заходя́щая звезда̀	батуучу жылдыз.
заходя́щее свети́ло	батуучу жарык чыгаруучу.
За̀яц	Коён (топ жылдыз).
звезда̀	жылдыз.
звезда́ Барна́рда	Барнарддын жылдызы (бизден 6 жарык жыл аралыкта турган, көлөмү Күндөн бир канча миң эсе кичине жылдыз).
звезда̀ бе́лая	ак жылдыз.
звезда̀ бли́зкая	жакын жылдыз.
звезда̀ блужда̀ющая	адашкан жылдыз (планета).
звезда̀ бы́страя	ылдам жылдыз.
звезда̀ Ван-Ма̀анена	Ван-Маанендин жылдызы (көлөмү биздин күндөн бир канча эсе кичине, бирок тыгыздыгы 300 000 *г/см*³ барабар болгон жылдыз).

звезда̀ вечéрняя	кечки жылдыз (кечинде көрүнүүчү жылдыз).
звездá визуáльно-двойнáя	визуалдуу-кош жылдыз (куралдуу же куралсыз көз менен караганда кош болуп көрүнүүчү жылдыз).
звезда̀ «волосáтая»	«чачтуу» жылдыз (байыркы заманда кометаларга берилген наам).
звезда̀ голубáя	көк жылдыз.
звезда̀ голубовáтая	көгүлтүр жылдыз.
звездá двойнáя	кош жылдыз.
зведа̀ жёлтая	сары жылдыз.
звезда̀ жёлто-бéлая	саргыч-ак жылдыз.
звезда̀ желтовáтая	саргыч жылдыз.
звезда̀ затмéнная	тутулуучу жылдыз.
звездá искýсственная	жасалма жылдыз (электр лампочкасынан жана диафрагмалар, фильтрлер системасынан жасалган жылдыз).
звездá Кéплера	Кеплердин жылдызы (1604-ж. Кеплер тарабынан байкалган «жаңы» жылдыз).
звезда Койпера	Койпердин жылдызы (диаметринен эки эсе кичине болгон жылдыз, массасы Жердин массасынан бир канча миң эсе чоң).
звезда коллапсирующая	коллапстоочу жылдыз (өтө бат кысылуучу жылдыз).
звезда «косматая»	«уйпаланган» жылдыз (байыркы заманда кометаларга берилген наам).
звезда красная	кызыл жылдыз.
звезда красноватая	кызгылт жылдыз.
звезда красно-жёлтая	кызгылт-сары жылдыз.
звездá Крюгера	Крюгердин жылдызы (Күндөн болжол менен эки эсе кичине жылдыз).
звезда летящая	«учуучу» жылдыз (метеордук кубулуш).
звезда магнитная	магниттүү жылдыз (магнит талаасынын чыңалышы бир канча миң эрстедге барабар болгон жылдыз. Күндүн магнит талаасынын чыңалышы бир эрстедге жакын).
звёзда магнúтно-перемéнная	магниттик-өзгөрүлмө жылдыз (тегерегиндеги магнит талаасы тынымсыз өзгөрүлүп турган жылдыздар).
звезда̀ массúвная	массивдүү жылдыз (массасы чоң жылдыз).
звезда̀ мéдленная	жай жылдыз (кыймыл ылдамдыгы салыштырмалуу кичине болгон жылдыз).
звезда̀ невосходя́щая	чыкпоочу жылдыз.
звезда̀ незаходя́щая	батпоочу жылдыз.
звезда̀ неподвúжная	кыймылсыз жылдыз.
звезда̀ «нóвая»	«жаңы» жылдыз (мурунтан көрүнбөй туруп, кокустан жылтырашы бир канча миң эсе көбөйүп асманда жаркырап көрүнүп калган жылдыз).
звездá «новоподóбная»	«жаңыга окшош» жылдыз (мезгил-мезгили менен жалтырашы бир канча эсе өсүп кетүүчү жылдыздар).
звезда̀ одинóкая	жалгыз жылдыз.
звезда̀ околозенúтная	зенит жанындагы жылдыз.
звезда̀ околополя́рная	уюл жанындагы жылдыз.
звезда̀ оптúчески двойнáя	оптикалык кош жылдыз (болжол менен жөн эле бир багытта, гравитациялык талаа менен байланышпаган эки жылдыз).
звезда̀ оптúчески перемéнная	оптикалык өзгөрүлмө жылдыз *к.* затменно-переменные звёзды.
звезда̀ перемéнная	өзгөрүлмө жылдыз (жылтырашы кандайдыр бир себептен өзгөрүп туруучу жылдыз).
звездá повтóрно-нóвая	кайра-жаңы жылдыз (ошол эле жылдыздын бир канча

жолу кайра «жаңы» болуп көрүнүшү).

звезда̀ полупра̀вильно переме́нная — жарым туура өзгрүлмө жылдыз (жылтырашынын өзгөрүшү анык белгилүү бир законго баш ийбеген жылдыз).

звезда̀ пра̀вильная переме́нная — туура өзгөрүлмө жылдыз (жылтырашы белгилүү закон боюнча өзгөрүүчү жылдыз).

звезда̀ пульси́рующая — пульсациялоочу жылдыз (термоядролук процесстердин натыйжасында көлөмү тынымсыз өсүп жана кайра кичирейип туруучу жылдыз).

звезда̀ «сверхно́вая» — «өтө жаңы» жылдыз (жылтырашы кокустан бир канча миллион эсе өсүп кетүүчү жылдыз).

звезда̀ спектра̀льно-двойна̀я — спектралдык кош жылдыз (кош экендиги спектралдык анализдин жардамы менен аныкталган жылдыз).

звезда́ телескопи́ческая — телескоптук жылдыз (телескопсуз көрүнбөөчү жылдыз).

звезда̀ Ти́хо Бра̀ге — Тихо Брагенин жылдызы (1572-ж. Тихо Браге тарабынан байкалган «өтө жаңы» жылдыз).

звезда̀ у́тренняя — таңкы жылдыз (таң алдында көрүнүүчү жылдыз).

звезда̀ физи́чески двойна̀я — физикалык кош жылдыз (гравитациялык талаа менен байланышып жалпы масса борбору тегерегинде кыймылга келүүчү эки жылдыз).

звезда̀ физи́чески переме́нная — физикалык өзгөрүлмө жылдыз (физикалык процесстер өткөн натыйжасында

жылтырашы өзгөрүүчү жылдыз).

звезда̀ «хвоста̀тая» — «куйруктуу» жылдыз (байыркы заманда кометаларга берилген наам).

звѐздная ассоциа̀ция — жылдыздар ассоциациясы (бири биринен салыштырмалуу анчалык алыс эмес аралыкта жайланышкан, бир типтеги жылдыздардын группасы).

звѐздная астроно́мия — жылдыздык астрономия (жылдыздарды изилдөөчү астрономия).

звѐздная величина̀ — жылдыз чоңдугу (жылдыздын жылтырашын мүнөздөөчү түшүнүк).

звѐздная величина̀ радиометри́ческая — радиометрлик жылдыз чоңдугу (радиометр менен аныкталган жылдыз чоңдугу).

звѐздная величина̀ фотовизуа̀льная — фотовизуалдык жылдыз чоңдугу. (эмульсиясынын сезимдүүлүгү көздүн сезимдүүлүгүнө жакын болгон фотопластинканын негативи боюнча аныкталган жылдыз чоңдугу).

звѐздная величина̀ фотографи́ческая — фотографиялык жылдыз чоңдугу (фотографиялык негатив боюнча аныкталган жылдыз чоңдугу).

звѐздная величина̀ фотоэлектри́ческая — фотоэлектрлик жылдыз чоңдугу (фотоэлектрлик фотометрдин жардамы менен аныкталган жылдыз чоңдугу).

звѐздная гру́ппа — жылдыз группасы.

звѐздная ка̀рта — жылдыз картасы.

звѐздная космого́ния — жылдыз космогониясы (жылдыздардын өнүгүшү, эволюциясы жөнүндөгү астрономиянын тармагы).

звѐздная плотность — жылдыз тыгыздыгы (Космостун бирдик көлөмүнө

туура келген жылдыз материясынын саны менен ченелүүчү чоңдук).

звёздная систе́ма — жылдыз системасы.

звёздная стати́стика — жылдыз статистикасы (жылдыздарды эсептөөдө статистикалык методду колдонуу).

звёздное вре́мя — жылдыз убактысы (жазгы күн-түн теңелүү точкасынын саат бурчу).

звёздное вре́мя в ме́стную по́лночь — жергиликтүү түн ортосундагы жылдыз убактысы.

звёздное вре́мя в по́лночь нулево́го меридиа́на — нөлдүк меридиандын түн ортосундагы жылдыз убактысы.

звёздное не́бо — жылдыздуу асман.

звёздное о́блако — жылдыздар булуту (өтө алыстагы көп сан жылдыздардын чогуусу, мисалы, Саманчынын жолу).

звёздные пото́ки Капте́йна — Каптейндин жылдыздар агымы (Галактикада карама-каршы багыт боюнча кыймылга келүүчү жылдыздардын эки агымы).

звёздные пото́ки ме́стные — жергиликтүү жылдыздар агымы (*к.* движущиеся звёздные скопления).

звёздные скопле́ния — жылдыздардын топтолушу (асманда жылдыздардын коюланып көрүнүшү, мисалы, Үркөр).

звёздные скопле́ния галакти́ческие — жылдыздардын галактикалык топтолушу (галактиканын тегиздигинде жайланышкан жылдыз чогуулары).

звёздные скопле́ния откры́тые — жылдыздардын ачык топтолушу (*к.* звёздные скопления рассеянные).

зёздные скопле́ния рассе́янные — жылдыздардын чачыранды топтолушу (бир канча ондогон жылдыздан турган галактикалык жылдыз чогуусу).

звёздные скопле́ния шаровы́е — жылдыздардын шар сыяктуу топтолушу (формасы шар түрүндө болгон бир канча миң жылдыздардан турган чогуу).

звёздные су́тки — жылдыз суткасы (жазгы күн-түн теңелүү точкасынын удаалаш эки бир атташ кульминациясынын ортосундагы убакыт).

звёздные цепо́чки — жылдыздар чынжыры (удаа жана болжол менен бирдей аралыкта жайланышкан жылдыздар).

звёздные часы́ — жылдыз сааты (жылдыз убактысы боюнча жүрүүчү саат).

звёздный го́д — жылдыз жылы (Жер Күндүн тегерегинде бир жолу айланып чыгуу үчүн кеткен убакыт — 365, 25636 сутка).

звёздный ди́ск — жылдыздын дискасы.

звёздный «дождь» — жылдыз «жааны» (Жер метеордук агым менен кездешкенде асманда өтө көп сан «учуучу» жылдыздардын байкалышы).

звёздный интерферо́метр — жылдыз интерферометри (курал).

звёздный катало́г — жылдыз каталогу.

звёздный ме́сяц — жылдыз айы (Ай Жердин тегерегинде бир жолу айланып чыгуу үчүн кеткен убакыт — 27, 32 сутка).

звёздный ми́р — жылдыз дүйнөсү.

звёздный о́стров — жылдыз аралы (Космостогу айрым жылдыз системалары).

звёздный паралла́кс — жылдыз параллаксы (Жердин Күн тегерегинде кыймылга келгендигинен

	жылдыздын көрүнүүчү жылышы).
звёздный пото́к	жылдыз агымы (белгилүү бир багыт боюнча кыймылга келүүчү көп сандагы жылдыз).
звёздный спе́ктр	жылдыз спектри (жылдыздан келген татаал жарыкты түзүүчү өңдөрүнө ажыратылган картина).
звездолёт	звездолёт (ылдамдыгы жарыктын ылдамдыгына жакын космостук ракета).
звездочёт	звездочёт (жылдыздарга карап пал ачуучу киши).
звёзды гига̀нты	гигант-жылдыздар (биздин Күндөн диаметри бир канча жүз эсе чоң болгон жылдыздар. Ресселдин диаграммасынын жогорку сол бурчунда жайланышкан жылдыздар, *к.* 1-сүр).
звёзды гла̀вной после́довательности	негизги удаалаштыктын жылдыздары (Ресселдин диаграммасынын негизги бутагынын жылдыздары. Ресселдин диаграммасында V бутакты бойлоп жайлашкан жылдыздар (к. 1-сүр).
звёзды двойны́е	кош жылдыздар (өтө жакын аралыкта жайланышкан жылдыздар).
звёзды ка̀рлики	кодо жылдыздар (Ресселдин диаграммасынын негизги удаалаштыгынын (V) төмөнкү оң учунда жайланышкан жылдыздар. Күнгө караганда алардын массалары, өлчөмдөрү ондогон эсе кичине к. 1-сүр).
звезды́, покрыва́емые Луной	Ай менен капталуучу жылдыздар.
звёзды-сверхгига̀нты	өтө гигант (алп) жылдыздар (диаметрлери биздин Күндүн диаметринен бир канча миң эсе чоң болгон жылдыздар).
звёзды сравне́ния	салыштыруу жылдыздары (эталон катарында алынган жылдыздар).
звёзды-су́бгиганты	субгигант жылдыздар (Ресселдин диаграммасынын IV бутагын бойлоп жайланышкан жылдыздар. Алар Күндөн бир аз чоң, бирок тыгыздыктары начар *к.* 1-сүр).
звёзды-субка̀рлики	субкарлик жылдыздар (Ресселдин диаграммасынын VI бутагын бойлоп жайланышкан жылдыздар. Алардын өлчөмдөрү, массалары Күндөн кичине, жарыктануучулуктары чон, *к.* 1-сүр).
звёзды ти́па Во́льфа-Ра̀йе	Вольф-Райе типтеги жылдыздар (планетардык тумандуулуктун ядросун түзүп, температурасы 140000° чейин болгон өтө ысык жылдыздар).
звёзды типи́чные	типичный жылдыздар (өлчөмдөрү, температуралары, тыгыздыктары орточо болуп, эң көп учурай турган жылдыздар).
земна́я ма́нтия	жердин мантиясы (Жердин ядросунун кабыгы).
зе́мная те́нь	Жердин көлөкөсү.
земно́й магнети́зм	Жер магнитизми.
земно́й сферо́ид	Жер сфероиди (Жер формасына эң жакын болгон сфероид).
земно́й эллипсо́ид	Жер эллипсоиди (Жер формасына эң жакын болгон эллипсоид).
зени́т	зенит (асма сызыктын асман сферасы менен кесилиш чекити).

зени́т-телеско́п — зенит-телескоп (оптикалык курал).

зени́тное расстоя́ние — зениттик аралык (бийиктик тегереги боюнча зениттен жарык чыгаруучуга чейинки аралык).

зерка́льный телеско́п — күзгүлүү телескоп (оптикасы күзгүдөн түзүлгөн телескоп).

Зильберштла́г — Зильберштлаг (Айдын бетиндеги кратер).

Змееносец — Змееносец (топ жылдыз).

Змей — Жылан (топ жылдыз).

зна́ки зодиа́ка — зодиактын белгилери (эклиптика боюнча жайланышкан 12 топ жылдыздын 12 түрдүү белгилери).

зодиа́к — зодиак (эклиптика боюнча жайланышкан топ жылдыздардын алкагы).

зодиака́льные созве́здия — зодиакалдык топ жылдыздар (элиптика боюнча жайланышкан 12 топ жылдыз: Балык, Кой, Телец, Арстан, ж. б.).

зодиака́льный све́т — зодиакалдык жарык (эклиптиканын тегиздиги боюнча жайланышкан космостук чаңдан чачылган Күндүн жарыгы).

Золота́я Ры́ба — Алтын Балык (топ жылдыз).

золото́е число́ го́да — жылдын алтын саны (Күн зодиактын биринчи белгисине келген күнү: числосу).

зо́на затме́ния — тутулуу зонасы (Айдын же Күндүн тутулуусу байкалган зона).

И

ивногра́фия — ивнография (география илимине окшош, бирок Юпитерге карата).

избира́тельное поглоще́ние све́та — жарыкты тандап жутуу (жарыктын түрдүү узундуктагы толкундарынын ичинен кээ бир эле узундуктагы толкундардын жутулушу).

избы́ток цве́та — өңдүн ашыктыгы (жылдыздан жарык Жерге келип жеткиче жолдо анын жутулушун мүнөздөөчү чоңдук).

изверже́ние звёзд — жылдыздардын атылышы.

измере́ние вре́мени — убакытты ченөө.

измере́ние угло́в — бурчтарды ченөө.

изоги́псы — изогипстер (бийиктиктери бирдей болгон чекиттерди туташтырып туруучу ийрилер).

изоста́зия — изостазия (Жердин кыртышында тыгыздыктары түрдүүчө болгон массалардын тең салмак абалда болуп турушу).

изостати́ческая пове́рхность — изостатикалык бет (Жердин кыртышынын өйдө жаткан катмарларынын жасаган басымдары бирдей болгон бет).

изофа́зы затме́ния — тутулуунун изофазалары (тутулуунун фазалары бирдей болгон чекиттерди туташтырып туруучу Жердин бетиндеги сызыктар).

изофо́ты — изофоттор (ачыктыгы бирдей болгон чекиттерди туташтырып туруучу сызыктар).

изоха́зма — изохазма (уюлдук жаркырактарынын бирдей болуп көрүнгөн чекиттерди туташтырып туруучу сызык).

изохро́ны затме́ния — тутулуу изохрондору (туту-

луу бир моментте байкалуучу чекиттерди туташтырып туруучу Жердин бетиндеги сызык).

Ика́р — Икар (диаметри 1 — 2 *км* болгон астероид).

имба́за — имбаза (лунобазанын эң байыркы түрү).

инве́рсия температу́рная — температуралык инверсия (Жердин, планеталардын атмосфераларында өйдө көтөрүлгөн сайын температуранын өзгөчө өзгөрүшү).

Ингира́ми — Ингирами (Айдын бетиндеги кратер).

Инде́ец — Индеец (топ жылдыз).

индикатри́са рассе́яния — чачылуунун индикатрисасы.

индиктио́н — индиктион (Айдын берилген фазасы так ошол айга жана числого 19 жылдан кийин туура келет. Жуманын күндөрү ар 28 жылда кайталанат. Демек, ар бир 19×28=532 жылда Айдын фазалары жана жуманын күндөрү кайра кайталанат. Ушул 532 жылга барабар болгон мезгил-индиктион).

институ́т косми́ческого пра́ва — космостук укуктун институту (космосту өздөштүрүүдө өлкөлөрдүн укуктары жөнүндөгү эл аралык орган).

инструме́нт астрономи́ческий — астрономиялык аспап (жалпы учурда).

инструме́нт меридиа́нный — меридиандык аспап (асман меридианы боюнча орноштурулган оптикалык курал).

инструме́нт отража́тельный — чагылтуучу аспап (жарыкты чагылтуучу күзгүдөн жасалган аспап).

инструме́нт пасса́жный — пассаждык аспап (жарык чыгаруучулардын кульминация кезинде болгон абалдарына карап так убакытты аныктоочу оптикалык аспап).

инструме́нт перено́сный — алып жүрүлүүчү аспап.

инструме́нт угломе́рный — бурч ченөөчү үспап.

инструме́нт универса́льный — универсалдык аспап (жарык чыгаруучулардын координаталарын аныктоо үчүн жасалган атайын аспап).

инструмента́льная оши́бка — аспаптык ката (аспап менен иштегенде анын түзүлүшү, тактыгы жетишсиз болгондуктан келип чыккан ката).

интегра́льная отража́тельная способность — интегралдуу чагылтуу жөндөмдүүлүк (түшкөн нурлардын толкунун узундугуна көз каранды болбогон жалпы чагылтуу жөндөмдүүлүгү).

интегра́льность — интегралдуулук (суммалоо маанисинде).

интегра́льные лучи́ — интегралдуу нурлар.

интерва́л бле́ска — жылтыроонун интервалы (эгерде бир жылдыздын жылтырашы экинчи жылдыздын жылтырашынан 2, 512 эсе айырмаланса, анда жылтыроонун интервалы бир жылдыз чоңдугуна барабар болот).

интерва́л витко́в — оролмолордун интервалы (спутниктердин орбиталарынын проекциялары географиялык картага бирибиринен бирден белгилүү аралыкта жайланышкан оролмолор түрүндө түшөт. Эки оролмонун ортосундагы аралык оролмонун интервалы деп аталат).

интерва́л вре́мени — убакыт интервалы (так убакыттардын сигналдары радио боюнча берилгенде, эки сигналдын ортосундагы убакыт).

интернациона́льная шкала́	интернационалдык шкала (ааламдын уюлуна жакын болгон бир канча жылдыздын жылтырашы фотометриялык шкала катарында алынган).
интерполи́рование	интерполяциялоо (аргументтин орто маанисине туура келген функциянын маанисин табуу).
интерполя́ция	интерполяция (*к.* интерполирование).
интерполяцио́нная фо́рмула	интерполяциялык формула.
интерполяцио́нный гра́фик	интерполяциялык график.
интерференцио́нно-поляризацио́нный светофи́льтр	интерференция-поляризациялык жарык фильтри (түшкөн жарыкты интер-интерференция-поляризациялап жана бир өңдүү кылып чыгаруучу оптикалык курал).
интерферо́метр звё́здный	жылдыз интерферометри (жарыктын интерференциялык касиетине негизделип жасалган жылдыздардын бурчтук диаметрин аныктоого мүмкүнчүлүк берген оптикалык курал).
инфразвезда́	инфра жылдыз (температуралары төмөн болгондуктан көзгө көрүнбөгөн инфа-кызыл нурларды чыгаруучу жылдыздар).
инфрарелье́ф	инфрарельеф (Айдын же планетанын бетинин өтө майда деталдары же тегиздиктери).
Ио	Ио (диаметри 3730 *км* болгон Юпитердин спутниги).
ио́нные лову́шки	ион кармагычтар (спутниктерде же космостук ракеталарда иондордун концентрациясын, сапатын аныктоо үчүн орноштурулган курал).

ио́нный хво́ст	иондук куйрук (иондордун ылдамдануулары чоң болгондуктан, жарыктын басым теориясын түшүндүрбөгөн биринчи типтеги кометалардын куйруктары).
ио́нный хво́ст Земли́	Жердин иондук куйругу.
ионосфе́ра	ионосфера (Күн нурунун таасири астында иондоштурулган Жер атмосферасынын жогорку катмары).
ионосфе́рные слои́	ионосферанын катмарлары.
Ириа́да	Ириада (жылтырашынын өзгөрүү мезгили 6 саат 12 минутага барабар болгон астероид).
Ири́с	Ирис (диаметри 170 *км* болгон астероид).
иска́тель	издөөчү (көрүү талаасы чоң, телескопко жанаша орноштурулган оптикалык труба).
иску́сственная коме́та	жасалма комета (Күндүн биринчи жасалма спутниги учурулган кезде натрий элементинин буусу түрүндө Советтер Союзу тарабынан жасалган комета).
иску́сственная плане́та	жасалма планета (биринчи жолу 2-январь 1959-ж Советтер Союзу тарабынан учурулган космостук ракета).
иску́сственный спу́тник	жасалма спутник (биринчи жолу Советтер Союзу тарабынан 1957-ж. 4-октябрда учурулган).
иску́сственный Спу́тник Со́лнца	Күндүн жасалма спутниги (*к.* искусственная планета).
Исидо́р	Исидор (Айдын бетиндеги кратер).
и́стинная долгота́	чыныгы узундук (заматтык уюл аркылуу өткөн орто-

чо. Гринвич меридианы жана жылдыз меридианы ортосундагы бурч).

истинная по́лночь — чыныгы түн ортосу (Күн дискасынын борборунун төмөнкү кульминация кези).

истинная то́чка весе́ннего равноде́нствий — чыныгы күн-түн теңелүү точкасы (чыныгы уюлга салыштырып алынган жазгы күн-түн теңелүү точкасы).

истинная точка́ весны́ — жаздын чыныгы точкасы (*к.* истинная точка весеннего равноденствия).

истинное зве́здное вре́мя — чыныгы жылдыз убактысы (чыныгы жазгы күн-түн [redacted] теңелүү точкасынын саат бурчу).

истинное со́лнечное вре́мя — чыныгы күн убактысы (Күн дискасынын борборунун саат бурчу).

истинные зве́здные су́тки — чыныгы жылдыз суткасы (чыныгы жазгы күн-түн теңелүү точкасынын удаалаш бир атташ кульминациясынын ортосундагы убакыт).

истинные со́лнечные су́тки — чыныгы Күн суткасы (Күн дискасынын борборунун удаалаш бир атташ кульминациясынын ортосундагы убакыт).

истинный горизо́нт — чыныгы горизонт (*к.* математикалык горизонт).

истинный по́лдень — чыныгы түш (Күн дискасынын борборунун жогорку кульминация кези).

истинный по́люс — чыныгы уюл (уюлдун нутациялык жана прецессиялык кыймылдарына ээ болгон точка).

истинный эква́тор — чыныгы экватор (чыныгы уюлдун абалына салыштырып алынган экватор).

исто́рия астроно́мии — астрономиянын тарыхы.

исто́чник зве́здной эне́ргии — жылдыз энергиясынын булагы (негизинде атомдордун ядролорунун энергиясы).

ию́ль — июль (жылдын жетинчи айы).

ию́нь — июнь (жылдын алтынчы айы).

К

Кавале́рий — Кавалерий (Айдын бетиндеги кратер).

Каве́ндиш — Кавендиш (Айдын бетиндеги кратер).

ка́жущееся движе́ние — туюлучу кыймыл.

Каза́т — Казат (Айдын бетиндеги кратер).

кайма́ те́ни — көлөкөнүн кыйыгы (Айдын өлчөмү Жерден кичине болгондуктан Жердин көлөкөсү Айга ар дайым кыйык түрүндө түшөт).

календа́рь — календарь (убакыт эсептөө системасы).

календа́рь григориа́нский — григориандык календарь (1582-ж. римдин папасы Григорий 13 тарабынан киргизилген календарь — жаңы стиль. Бул календарь Россияда Октябрь революциясынан кийин 1918-жылы кабыл алынган).

календа́рь еги́петский — египеттик календарь (Күн календары, мунун негизи болуп 365,25 суткага барабар тропикалык жыл алынган).

кале́ндарь лу́нно-со́лнечный — Ай-Күн календары (убакыттын эсеби Айга жана Күн-

гө карап жүргүзүлүүчү календарь).

календáрь лýнный — Ай календары (Айдын фазасынын өзгөрүшүнө карап убакытты эсептөө системасы. Орто эсеп менен бир ай 29,5 суткага барабар деп алынат).

календáрь мировóй — ааламдык календарь (ООН тарабынан кабыл алынган календарь. Келечекте бардык өлкөлөр бул календарга өтүүгө тийиш. Ааламдык календарда жыл 4 кварталга бөлүнөт, ар квартал 13 жумага же болбосо 91 күнгө барабар. Ашып калган бир күндүн (91×4=364) саны да аты да жок. Бул жаңы жыл күнү. Високостук жылы артып калган бир күн дагы жумушчу күн эмес).

календáрь мусульмáнский — мусулмандар календары (Ай календары, 6 ай алынат 30 суткандан, 6 ай — 29 суткандан. Бардыгы 354 сутка. Ошондуктан жыл сайын жылдын башы 11 күнгө сыйлыгышып жүрөт. Високостук жылдарда сыйлыгышуу 12 күн болот).

календáрь ри́мский — римдик календарь (Күн календары).

календáрь сóлнечный — күн календары (убакыттын эсебинин негизи болуп тропикалык жыл алынган календарь).

календáрь юлиáнский — юлиандык календарь (жылдын орточо узундугу 365,25 суткага барабар деп алынып Римдин императору Юлий Цезарь тарабынан киргизилген календарь—эски стиль. Бул эсеп боюнча үч жыл 365, ал эми төртүнчү жылы 366 сутка деп алынат. Жыл сайын кетирилген ката 0,0078 суткага барабар. Бул ката Григорий 13 тарабынан 1582-ж. жоюлган жана ал високостук жылдарды эсептөөдө жаңы эреже киргизген).

Кали́пп — Калипп (Айдын бетиндеги кратер).

Калли́сто — Каллисто (диаметри 5180 *км* болгон Юпитердин спутниги).

кáльциевые фáкелы — кальций факелдери (күн бетиндеги факелдердин кальций нурларындагы фотографиясы).

кáльциевые флóккулы — кальций флоккулдары (Күндүн бетиндеги флоккулалардын кальций нурларындагы фотографиясы).

кáмера астрографи́ческая — астрографиялык камера (курал).

Кáпман — Капман (Айдын бетиндеги кратер).

канáлы Мáрса — Марстын каналдары (Марстын бетиндеги «деңиздерди» туташтырып туруучу ичке сызыктар).

Канóпус — Канопус (Кит топ жылдызынын α-жылдызы).

Кáнт — Кант (Айдын бетиндеги кратер).

Капéлла — Капелла (Возничий топ жылдызынын α-жылдызы, элдик наамы — Чоң сары жылдыз).

каприкорни́ды — каприкорнидалар (биринчи августта Козерог топ жылдызынан байкалуучу метеордук агым).

Капуáн	Капуан (Айдын бетиндеги кратер).
кардáнов подвéс	кардандын илүүсү (Үч өз ара перпендикулярдуу окко илүү).
картогрáфия	картография (карта чийүү).
Кассйни	Кассини (Айдын бетиндеги кратер).
кассиопеи́ды	кассиопеидалар (радианты Кассиопея топ жылдызында, 19-июлдан 15-августка чейин байкалуучу метеордук агым).
Кассиопéя	Кассиопея (топ жылдыз, элдик наамы—Көөкөр).
Кастóр	Кастор (Эгиздер топ жылдызынын α-жылдызы).
каталóг абсолю́тный	абсолюттук каталог (координаталары абсолюттук метод менен аныкталган жылдыздардын каталогу).
каталóг двойны́х звёзд	кош жылдыздардын каталогу.
каталóг дифференциáльный	дифференциалдык каталог.
каталóг звёзд	жылдыздардын каталогу (жылдыздардын астрономиялык координаталары, мүнөздөмөлөрү берилген информация).
каталóг звёздных величи́н	жылдыз чоңдуктарынын каталогу.
каталóг óбщий	жалпы каталог.
каталóг относи́тельный	салыштырмалуу каталог.
каталóг переме́нных звёзд	өзгөрүлмө жылдыздардын каталогу.
каталóг системати́ческий	систематикалык каталог.
Катáлог спектрáльных клáссов	спектралдык класстардын каталогу.
каталóг тóчный	так каталог.
каталóг фундаментáльный	фундаменталдык каталог.
Катари́на	Катарина (Айдын бетиндеги цирк).
квадранти́ды	квадрантидалар (30-декабрдан 5-январга чейин байкалуучу метеорду агым).

квадратýра	квадратура (Жерден планетага жана Күнгө жүргүзүлгөн сызыктардын ортосундагы бурч 90° барабар болгон кездеги планетанын абалы).
квадратýра востóчная	чыгыш квадратура.
квадратýра запáдная	батыш квадратура.
квáртал	квартал (жылдын төрттөн бир бөлүгү).
квáрцевые часы́	кварц сааты (кварц кристаллынын термелишине негизделип жасалган, тактыгы өтө жогору саат).
Кéплер	Кеплер (диаметри 40 *км* болгон Айдын бетиндеги кратер).
кéплерова орби́та	Кеплердин орбитасы (козголондоборгон, эллипс түрүндөгү орбита).
кéплерово движéние	Кеплердик кыймыл (эллипс боюнча болгон кыймыл).
килопарсéк	килопарсек (1 000 парсек= =3,84. 10^{15} км).
Ки́ль	Киль (топ жылдыз).
кинемати́ческий парáметр	кинематикалык параметр.
кинематогрáфия затмéния	тутулууну кинематографиялоо (тутулууну киного тартып алуу).
кинети́ческая температýра	кинетикалык температура (чөйрөнү түзүүчү газдардын кыймылынын жылуулук ылдамдыктары менен мүнөздөлүүчү түшүнүк).
Кири́лл	Кирилл (Айдын бетиндеги цирк).
Ки́рхер	Кирхер (Айдын бетиндеги кратер).
Ки́с	Кис (Айдын бетиндеги кратер).
Ки́т	Кит (топ жылдыз).
Клáвдий	Клавдий (диаметри 254 *км* болгон Айдын бетиндеги цирк).

Клапро́т	Клапрот (Айдын бетиндеги кратер).
классифика́ция звёздных спе́ктров	жылдыз спектрлерин классификациялоо.
Клеоме́д	Клеомед (Айдын бетиндеги цирк).
климати́ческие пояса́ Земли́	Жердин климаттык алкактары (эки суук, эки мээлүүн, бир ысык алкак).
кли́н фотометри́ческий	фотометрдин шынаасы (жарыктын интенсивдүүлүгүн ченөөчү куралдын тунук нерседен жасалган шынаасы).
кли́новый фото́метр	шыналуу фотометр (жарыктын интенсивдүүлүгүн ченөөдө тунук нерседен жасалган шынаасы бар фотометр).
ко́вш	чөмүч (мисалы, Чоң Жетигендин чөмүчү).
Козеро́г	Козерог (зодиакалдык топ жылдыз).
коллапси́рующее о́блако	коллапстоочу булут (өтө бат кысылуучу космостук булут).
колли́зия	коллизия (Ай менен планетезималдардын кагылышы).
коллима́тор	коллиматор (оптикалык куралдарда жарык өтүүчү түрдүү формадагы жылчыктар).
ко́ллимация	коллимация.
колориметри́я	колориметрия (өң ченөө).
колориметри́я звёзд	жылдыздарды колориметрлөө (жылдыздардын өңдөрүн аныктоо).
колориметри́я плане́т	планеталарды колориметрлөө.
колориметри́я Со́лнечной коро́ны	Күндүн таажысын колориметрлөө.
ко́лор-эксце́сс	колор-эксцесс (Күн бетинин жана анын таажысынын өң көрсөткүчтөрүнүн айырмасы).
ко́льца Сату́рна	Сатурндун шакектери (Сатурндун тегерегинде 3 шакек бар. Булар бардыгы Кеплердин закону боюнча кыймылга келүүчү өтө көп сандагы майда бөлүкчөлөрдөн түзүлгөн. Шакектердин орточо калыңдыгы 15—20 *км*, жалпы кеңдиги 137 500 *км*).
кольцево́й микро́метр	шакектүү микрометр (башкы фокуска орноштурулган айнекке тартылган 1 же 2 концентрлик шакек).
кольцевы́е го́ры Луны́	Айдын шакек түрүндөгү тоолору.
кольцеобра́зное затме́ние	шакек түрүндөгү тутулуу (Күндүн бетин Ай концентрлик толук каптабаган кезде болгон тутулуу).
Колу́мб	Колумб (Айдын бетиндеги кратер).
колю́р равноде́нствия	күн-түн теңелүүнүн колюру (жазгы же күзгү күн-түн теңелүү точкасы аркылуу өтүүчү жантаюу тегереги).
колю́р солнцестоя́ния	күн токтоо колюру (жай же кыш точкалары аркылуу өтүүчү жантаюу тегереги).
ко́ма	кома (сфералык булут түрүндө кометанын ядросунун кручоосу).
ко́ма га́зовая	газ комасы.
ко́ма пылева́я	чаң комасы.
кома́ндно-измери́тельный ко́мплекс раке́ты.	ракетанын командндык-ченөөчү комплекси (ракетада орноштурулган ченөөчү, Жерден радио боюнча берилген буйруктарды кабыл алып аларды башка куралдарга берүүчү татаал

	аппаратуранын бирикмеси).
комéта	комета (кээ бир убакытта асманда көрүнүп калуучу «куйруктуу» жылдыз).
комéта аномáльная	аномалдуу комета (куйругу Күн жакка багытталган комета).
комéта Аренда-Ролáна	Аренд-Роландын кометасы (1 жана 2 типтеги куйруктуу, 1956-ж. көрүнгөн комета). Биринчи жолу бул кометада радионурланыш бар экендиги аныкталган).
комéта Биэ́лы	Биэлинин кометасы (айлануу мезгили 6,62 жылга барабар болгон комета. 1845-ж. ал экиге бөлүнүп кеткен).
комéта Борéлли 1	Бореллинин 1-кометасы (1904-ж. табылган айлануу мезгили 7 ж. барабар болгон комета).
комéта Брóрзена 1	Брорзендин 1-кометасы (1846-жылы табылган, айлануу мезгили 5,46 барабар).
комéта Брóрзена 2-Меткóфа	Брорзендин 2-Меткофтун кометасы (1847-ж. табылган, айлануу мезгили 69 жылга барабар).
комéта Вайсáла	Вайсалдын 1-кометасы (1939-жылы табылган, айлануу мезгили 10,5 жылга барабар).
комéта Вестфáля	Вестфалдын кометасы (1852-жылы табылган, айлануу мезгили 61,7 жылга барабар).
комéта визуáльная	визуалдык комета (жөнөкөй көзгө көрүнүүчү комета).
комéта Виртáнена	Виртанен кометасы (1947-ж. табылган, айлануу мезгили 6,7 жылга барабар).

комéта Вóльфа 1	Вольфтун 1-кометасы (1884-ж. табылган, айлануу мезгили 8,4 жылга барабар).
комéта Вóльфа 2-Хáррингтона	Вольф 2-Харрингтон кометасы (1924-ж. табылган, айлануу мезгили 6,5 жылга барабар).
комéта Галлéя	Галлей кометасы (биздин эрага чейин 466-ж. бери байкалып келүүчү комета, айлануу мезгили 76 жылга жакын. Акыркы жолу ал 1910-жылы байкалган. Эми 1986-жылы көрүнөт).
комéта Гри́гга-Скьéллеруппа	Григг-Скьеллеруптун кометасы (1902-ж. табылган, айлануу мезгили 4 жылга барабар).
комéта Гэ́йла	Гэйлдин кометасы (1927-ж. табылган комета. Айлануу мезгили 10,99 ж. барабар).
комéта Даниэ́ля	Даниэлдин кометасы (1909-ж.табылган, айлануу мезгили 6,6 жылга барабар).
комéта Д'Арреста	Д'Арресттин кометасы (1851-ж. табылган айлануу мезгили 6,7 жылга барабар).
комéта Де-Ви́кко-Скьéллеруппа	Де-Викко-Скьеллеруптун кометасы (1846-ж. табылган, айлануу мезгили 81,8 жылга барабар).
комéта Де-Ви́кко—Э. Сви́фта	Де-Викко-Э. Свифттин кометасы (1844-ж. табылган, айлануу мезгили 5,86 жылга барабар).
комéта Делавáна	Делавандын кометасы (1914-ж. табылган, айлануу мезгили 24 000 000 жылга барабар болууга тийиш).
комéта Джакоби́ни-Ци́ннера	Джакобини-Циннердин кометасы (1900-ж. табылган, айлануу мезгили 6,4 жылга барабар).
комéта Джóнсона	Джонсондун кометасы

	(1945-ж. табылган, айлануу мезгили 6,85 жылга барабар).
коме́та Дона́ти	Донатинин кометасы (куйругунун узундугу 85 000 000 км чейин болгон комета).
коме́та иску́сственная	жасалма комета (1959-жылы Советтер Союзу тарабынан Күндүн жасалма спутниги учурулган кезде жасалган комета).
коме́та Қ. Ге́ршеля-Риго́лле	Қ. Гершель-Риголленин кометасы (1748-ж. табылган, айлануу мезгили 166 жылга барабар).
коме́та Қо́гелля-Сте́фана	Қогель-Стефандын кометасы (1867-ж. табылган, айлануу мезгили 38,96 жылга барабар).
коме́та Қо́мас Са́ла	Қомас Саланын кометасы (1926-ж. табылган, айлануу мезгили 8,55 жылга барабар).
коме́та Қо́нфа	Қонфтун кометасы (1960-ж. табылган, айлануу мезгили 6,18 жылга барабар).
Коме́та Кро́ммелина	Қроммелиндин кометасы (1818-ж. табглан, айлануу мезгили 27,9 жылга барабар).
коме́та Морха́уза	Морхауздун кометасы (1908-ж. байкалган өтө жарык комета).
коме́та Мрко́са	Мркостун кометасы (экинчи типтеги куйруктуу комета).
коме́та Неуймина	Неуйминдин кометасы (бардыгы үч комета. Булар 1913, 1916, 1923-жылдарда табылган, айлануу мезгилдери 17,9 жыл, 5,4 жыл, 10,95 жыл).
коме́та норма́льная	нормалдуу комета (куйругу Күнгө карама-каршы багытталган комета).

коме́та Отерма 3	Отерманын 3 кометасы (1942-ж. табылган, айлануу мезгили 7,9 жылга барабар).
коме́та периоди́ческая	мезгилдүү комета (белгилүү жылдан кийин кайра көрүнүп туручу комета).
коме́та Перре́на-Мрко́са	Перрен-Мркостун кометасы (1896-ж. табылган, айлануу мезгили 6,5 жылга барабар).
коме́та Ло́нса-Ви́ннекса	Лонс-Виннекстин кометасы (1819-ж. табылган, айлануу мезгили 6,1 жыл болгон комета).
коме́та Ре́ймунта	Реймунттун кометасы (1928, 1947-жылдарда табылган эки комета, айлануу мезгилдери 7,65 жана 6,6 жылга барабар).
коме́та родонача́льница	уруу башчы комета (кээде бөлүнүү жолу менен бир канча жаңы кометаларды пайда кылуучу комета).
коме́та телескопи́ческая	телескоптук комета (телескоптун жардамы менен гана көрүнүүчү комета).
коме́та Те́мпеля 1	Темпелдин 1-кометасы (1867-ж. табылган, үч жолу байкалгандан кийин таралып кеткен).
коме́та Те́мпеля 2	Темпелдин 2-кометасы (1873-ж. табылган, айлануу мезгили 5,27 жылга барабар).
коме́та Те́мпеля-Э. Сви́фта	Темпель-Э. Свифттин кометасы (1869-ж. табылган, 4 жолу байкалгандан кийин жоголуп кеткен).
коме́та Ту́тля	Тутлдун кометасы (1790-ж. табылган, айлануу мезгили 13,6 жылга барабар).
коме́та Ту́тля-Джакоби́ни-Кре-са́ка	Тутл-Джакобини-Кресактын кометасы (1858-жылы табылган, айлануу мезгили 5,99-ж).

комéта Уи́ппла — Уипплдин кометасы (1933-ж. табылган, айлануу мезгили 7,4 жылга барабар).

комéта Фáйе — Файенин кометасы (1933-ж. табылган, айлануу мезгили 7,4 жыл).

комéта Фáрбса — Фарбстын кометасы (1929-ж. табылган, айлануу мезгили 6,4 жыл).

комéта Финлéя — Финлейдин кометасы (1886-ж. табылган, айлануу мезгили 6,8 жыл).

комéта Хóлмса — Холмстун кометасы (1892-ж. табылган, айлануу мезгили 6,86 жыл).

комéта Хóнда-Мркóса-Пайдушáковой — Хонд-Маркос-Пайдушакованын кометасы (1948 ж. табылган, айлануу мезгили 5, 2 ж.).

комéта Швáссмана-Вáхмана 1 — Швассман-Вахмандын 1-кометасы (1925-ж. табылган, айлануу мезгили 16,2 жыл).

комéта Швáссмана-Вáхмана 2 — Швассман-Вахмандын 2 кометасы (1928-ж. табылган, айлануу мезгили 6,5 жыл).

комéта Шомáса — Шомастын кометасы (1911-ж. табылган, айлануу мезгили 8,2 жыл).

комéта Энке-Баклунда — Энке-Баклундун кометасы (1818-ж. табылган, бирок андан мурун да байкалып келген комета. Айлануу мезгили орто эсеп менен 3,3 жыл, бирок айлануу мезгили тынымсыз жыл сайын кемип баратат).

комéтное ядрó — кометанын ядросу (негизинен муздаган газдардан жана майда таштардан түзүлгөн).

комéтные радиáнты — кометалардын радианты (таралган кометалардын калдыктарынан пайда болгон метеордук агымдардан ке-

лип чыккан асмандагы точка).

комéтные хвосты́ — кометалардын куйруктары (негизинде өтө сейректелген газдан, чаңдан турган, узундугу бир канча жүз миллион километрге чейин созулган, жаркылдаган объект).

комéтные фóрмы — кометалардын формалары.

кометоискáтель — комета издөөчү (оптикалык курал).

коми́тет по исслéдованию косми́ческого прострáнства — космос мейкиндигин изилдөө комитети. 1958-жылы уюштурулган эл аралык комитет.

компарáтор — компаратор (кичине аралыктарды өтө так ченөөгө мүмкүнчүлүк берүүчү курал).

Компáс — Компас (топ жылдыз).

компонéнта звезды́ — жылдыздын компонентасы (жылдыздын жандоочусу).

Кондами́н — Кондамин (Айдын бетиндеги кратер).

Кондорсé — Кондорсе (Айдын бетиндеги кратер).

кони́ческое сечéние — конустук кесилиш (айлана, эллипс, парабола, гипербола).

конкри́ды — конкридалар (метеордук агым).

контáкт вторóй — экинчи контакт (Күндүн толук тутулушунун башы — Айдын дискасынын чыгыш Күндүн дискасынын чыгыш четинде биринчи тийиши).

контáкт пéрвый — биринчи контакт (тутулуунун башы — Айдын дискасы Күндүн дискасынын батыш четине биринчи тийиши).

контáкт трéтий — үчүнчү контакт (толук туту-

	луунун аягы—Ай дискасынын батыш жагынан Күндүн дискасынын чети ичке орок түрүндө көрүнө башташы).
конта́кт четвёртый	төртүнчү контакт (тутулуунун аякташы — Айдын дискасынын батыш четинин Күндүн дискасынын чыгыш четине эң акыркы тийиш).
конта́ктная свя́зь	контакттык байланыш (тийишүү аркылуу байланыш).
конта́ктное устро́йство	контакттык түзүлүш (курал).
конте́йнер аппарату́ры	аппаратуранын контейнери (спутниктерде, космостук кораблдерде аппаратура жайланышкан өзгөчө бөлүм).
конте́йнер иску́сственного спу́тника Земли́	Жердин жасалма спутнигинин контейнери.
ко́нус земно́й те́ни	Жердин көлөкөсүнүн конусу (ааламдык мейкиндикке Жердин көлөкөсү конус түрүндө болуп түшөт).
кону́с Лу́нной те́ни	Айдын көлөкөсүнүн конусу.
ко́нус преце́ссии	прецессиянын конусу (ааламдык мейкиндикте Жердин суткалык айланыш огунун уландысынын 26 000 жылда чийип чыккан конусу).
ко́нус те́ни плане́ты	планетанын көлөкөсүнүн конусу.
конфигура́ция плане́т	планеталардын конфигурациясы (планеталардын Жерге жана Күнгө карата түрдүчө өзгөчө абалдарга ээ болушу, мисалы, квадратурада, тогошууда, кошулууда).
концентра́ция межзвёздного га́за	жылдыздар арасындагы газдын концентрациясы

	(жылдыздар арасындагы мейкиндикте бирдик көлөмгө туура келген газ молекулаларынын саны).
координа́та ареографи́ческая	ареографиялык координата (Марстын бетиндеги чекиттин абалын аныктоо үчүн алынган ареографиялык кеңдик же ареографиялык узундук).
координа́та астрономи́ческая	астрономиялык координата (жантаюу же түз чыгыш).
координа́та ви́димая	көрүнүүчү координата (рефракция, суткалык аберрация, инструменталдык каталар эске алынган координатанын мааниси).
координа́та галакти́ческая	галактикалык координата (галактикалык кеңдик же галактикалык узундук).
координа́та гелиоцентри́ческая	гелиоцентрлик координата (гелиоцентрлик узундук же кеңдик).
координа́та географи́ческая	географиялык координата (географиялык кеңдик же географиялык узундук).
координа́та ивиографи́ческая	ивиографиялык координата (Юпитердин бетиндеги деталдын абалын аныктоо үчүн алынган ивиографиялык кеңдик же ивиографиялык узундук).
координа́та селенографи́ческая	селенографиялык координата (Айдын бетиндеги деталдын абалын аныктоо үчүн кабыл алынган селенографиялык кеңдик же селенографиялык узундук).
координа́та топоцентри́ческая	топоцентрлик координата (Жердин белгилүү чекитинде туруп аныкталган экваториалдык координаталардын мааниси).
координа́та экваториа́льная	экваториалдык координата

	(саат бурчу, жантаюу—экваториалдык 1 системада, түз чыгыш, жантаюу, экваториалдык 2 системада).
координáта эклиптúческая	эклиптикалык координата (эклиптикалык кеңдик же эклиптикалык узундук).
координáтные сéтки	кординаталык торчолор (планеталарга байкоо жүргүзүү үчүн атайын жасалган кординаталык торчолор).
координациóнно - вычислúтельный цéнтр ракéты	ракетанын координациялык эсептөө борбору (ракетанын кыймылынын каталарын эсептеп чыгарып аны кайра керектүү траекторияга келтирүүчү орган).
Копéрник	Коперник (Айдын бетиндеги диаметри 90 *км* болгон шакек түрүндөгү тоо. Максималдуу бийиктиги 3700 *м*).
коперникиáнство	коперникчилик (Күн системасы Коперниктин пикири боюнча түзүлгөн деген көз караш).
корá плавлéния метеорúта	метеориттин эриген кыртышы.
корáбль-спýтник	корабль-спутник (Жердин тегерегинен кетпей айланып жүрүүчү ракета).
корáбль-спýтник «Восток»	«Восток» корбаль-спутниги (Космоско кишинин биринчи учушун аткарган көп баскычтуу ракета. Аны биринчи космонавт Ю. А. Гагарин пилоттоштурган).
кордильéры	кордильерлер (*к.* береговые хребты).
Кормá	Корма (топ жылдыз).
Корнефорóс	Корнефорос (Геркулес топ жылдызынын α-жылдызы).

корóна внéшняя	тышкы таажы (Күндүн тегерегинде негизинен өтө майда чаңдан турган жарыкты чачуучу чөйрө).
корóна внýтренняя	ички таажы (Күндүн бетинен 200 000 *км* чейин негизинен сейректелген плазмадан, иондордон, электрондон турган чөйрө).
корóна сóлнечная	Күндүн таажысы (Күндүн атмосферасынын тышкы катмары).
корóна срéдняя	ортонку таажы (Күндүн тышкы жана ички таажыларынын ортосундагы Күн атмосферасынын бөлүгү. Негизинен өтө сейректелген майда чаңдардан жана плазмадан турат).
коронáльное веществó	таажылык зат (өтө сейрек майда чаң жана плазма).
коронáльные детáли	таажынын деталдары.
коронáльная конденсáция	таажылык конденсация (жогорку температуралуу жана жогорку электрондук концентрациялуу Күндүн тактарынын үстүндөгү булуттар).
коронáльные лúнии	таажылык сызыктар (заряддалган бөлүкчөлөрдүн өзгөчө агымы).
коронáльные лучú	таажылык нурлар (заряддалган бөлүкчөлөрдүн агымы).
коронáльные облакá	таажылык булуттар (таажынын плазмалык концентрациясы жогорулатылган зоналары).
коронáльные опахáла	таажылык желпигичтер (Күн дискасынын түрдүү точкаларын бириктирип туруучу ийри формадагы корпускулярдык агым).
коронáльные протуберáнцы	таажылык протуберанецтер (хромосферанын үстүндө

булуттар түрүндө пайда болгон протуберанецтер).

короногра́ф — коронограф (Күндүн таажысына изилдөө жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү курал).

коротковолно́вая радиа́ция Со́лнца — Күндүн кыска толкундуу радиациясы (Күн тарабынан кыска радиотолкундардын нурлантылышы).

короткофо́кусный астрогра́ф — кыска фокустуу астрограф (фокус аралыгы кичине болгон астрограф).

корпускуля́рное излуче́ние Со́лнца — Күндүн корпускулярдык нурлантышы (Күндүн заряддалган бөлүкчөлөрдү нурлантышы).

корпускуля́рный пото́к — корпускулярдык агым (заряддалган бөлүкчөлөрдүн агымы).

корре́ктор ско́рости — ылдамдыктын корректору (ракетанын ылдамдыгын текшерип белгилүү даражада сактап туруучу аспап).

корре́кция бортово́й аппарату́ры — борттук аппаратураны коррекциялоо (ракетада жайланышкан аппаратуранын иштешин тактоо).

корреляцио́нная зави́симость — корреляциялык көз карандылык (белгилүү ыктымалдык менен аткарылуучу болжолдомо көз карандылык).

корреля́ция — корреляция (белгилүү ылдамдык менен аткарылуучу чоңдуктардын болжолдомо эсептелиниши).

косми́ческая аэродина́мика — космостук аэродинамика космостогу газдардын кыймылы жөнүндөгү илим)

косми́ческая биоло́гия — космостук биология (тирүү организмдерге космосто учуунун таасирин изилдөөчү илим).

косми́ческая биохи́мия — космостук биохимия (космосто учуунун тирүү организмдеги химиялык процесстерге жасалган таасирин изилдөөчү илим).

косми́ческая газодина́мика — космостук газодинамика (к. космическая аэродинамика).

косми́ческая гене́тика — космостук генетика (Космоско учуунун урууга таасир этүү жөнүндөгү илим).

косми́ческая геоло́гия — космостук геология (космостон, мисалы, спутниктерден, Жердин ички түзүлүшүн изилдөөчү илим).

косми́ческая корро́зия — космостук коррозия (космостук факторлордун таасири астында металлдын бузулушу).

косми́ческая лаборато́рия — космостук лаборатория

косми́ческая меди́цина — космостук медицина

косми́ческая микробиоло́гия — космостук микробиология (космоско учууда микроорганизмдердин жашоо шарттарынын өзгөрүшүнө карата алардын денесинде жаңы касиеттер пайда болушун изилдөөчү илим; башка асман телолордогу, мисалы, метеориттердеги же планеталардагы микроорганизмдерди изилдөөчү илим).

косми́ческая обсервато́рия — космостук обсерватория (жасалма спутниктерде же башка асман телолорунда курулган обсерватория).

косми́ческая поли́тика — космостук саясат.

косми́ческая психоло́гия — космостук психология (космостук шарттардын — салмаксыздык, толук үнсүздүк, тар мейкиндикте жеке көп убакыт жашоо ж. б.— кишинин психикасына жа-

	саган таасирин изилдөөчү илим).
косми́ческая пыль	космостук чаң (космосто учуп жүргөн майда зат, чаң).
косми́ческая радиа́ция	космостук радиация (космостон келүүчү түрдүү узундуктагы электромагниттик толкундар).
косми́ческая радиосвя́зь	космостук радио байланыш.
косми́ческая раке́та	космостук ракета.
косми́ческая свя́зь	космостук байланыш.
косми́ческая ско́рость втора́я	экинчи космостук ылдамдык (11,2 *км/сек* дан 16,3 *км/сек га* чейин болгон ылдамдык. Ушул ылдамдык менен учурулган тело күндүн спутниги болот).
косми́ческая ско́рость пе́рвая	биринчи космостук ылдамдык (7,9 *км/сек.* дан 11,2 *км/сек га* чейин болгон ылдамдык. Ушул интервалдагы ылдамдык менен кыймылга келген тело Жердин спутниги болот).
косми́ческая ско́рость тре́тья	үчүнчү космостук ылдамдык 16,3 *км/сек.* чоң болгон [illegible] ылдамдык. Мындай ылдамдык менен учурулган тело күн системасынын сыртына чыгып кетет).
косми́ческая ста́нция	космостук станция (жасалма спутникте же кандайдыр асман телосунда курулган станция).
косми́ческая страте́гия	космостук стратегия.
косми́ческая та́ктика	космостук тактика.
косми́ческая физиоло́гия	космостук физиология.
косми́ческая фи́зика	космостук физика.
косми́ческая энергети́ческая ста́нция (КЭС)	космостук энергетикалык станция (КЭС) (космосто, мисалы, Күндүн энергиясын электр энергиясына айландыруучу станция).
косми́ческая эро́зия	космостук эрозия (микрометеориттердин таасири астында металлдын жешилиши, бузулушу).
косми́ческие лучи́	космостук нурлар (космостон келүүчү заряддалган бөлүкчөлөрдүн агымы).
косми́ческие лучи́ втори́чные	экинчи космостук нурлар (баштапкы космостук нурлардын таасири астында Жердин атмосферасында пайда болгон заряддалган бөлүкчөлөрдүн агымы).
косми́ческие лучи́ перви́чные	баштапкы космостук нурлар (Жердин атмосферасына жете элек кездеги космостон келген заряддалган бөлүкчөлөрдүн агымы).
косми́ческие фа́кторы	космостук факторлор (салмаксыздык, космостук радиация, метеориттик жана микрометеориттик таасирлер).
косми́ческий аппара́т	космостук аппарат (космоско учурулган куралдуу контейнер).
косми́ческий вокза́л	космостук вокзал (жасалма спутникте же табийгы асман телосунда курулган вокзал).
косми́ческий исто́чник радиоизлуче́ния	радио нурланыштын космостук булагы.
косми́ческий кора́бль	космостук корабль.
косми́ческий полёт	космоско учуу.
косми́ческое вещество́	космостук зат.
косми́ческое влия́ние	космостук таасир (мисалы, космостук радиациянын, салмаксыздыктын, толук үнсүздүктүн... таасирлери).
косми́ческое нетеплово́е излуче́ние	жылуулук эмес космостук нурланыш (чыңалышы 10^{-5}, 10^{-6} эрстед болгон жылдыздар арасындагы магнит талааларында релятивисттик космостук электрондордун тормоздо-

	лушунун натыйжасында келип чыккан нурланыш).
косми́ческое пра́во	космостун укук (космостук мейкиндикти пайдаланууда эл аралык келишим боюнча кабыл алынган закондор жана эрежелер).
косми́ческое простра́нство	космостук мейкиндик.
косми́ческое радиоизлуче́ние	космостук радио нуралныш (космостон келген радио толкундар).
косми́ческое те́ло	космостук тело.
космоге́нные возде́йствия	космогендик таасирлер (метеориттик жарылууларды жана кылымдык микрометеориттик коррозиянын таасири).
космого́ния	космогония (асман телолордун — жылдыздардын, Күндүн, планеталардын, Жердин — өнүгүшү, эволюциясы жөнүндөгү илим).
космогра́фия	космография (ааламдын түзүлүшү жөнүндөгү илим).
космодро́м	космодром (ракеталарды космоско учуруу үчүн жасалган порт).
космо́лог	космолог (бардык бизге белгилүү аалам жөнүндөгү илимге тиешелүү профессияга ээ болгон киши).
космоло́гия	космология (бардык бизге белгилүү аалам жөнүндөгү илим).
космона́вт	космонавт (космоско учуучу киши).
космопла́н	космоплан (космоско учуучу ракетанын бир түрү).
космопо́рт	космопорт (*к.* космодром).
ко́смос	космос (дүйнө).
Коха́б	Кохаб (Кичине Жетиген топ жылдызынын α-жылдызы).
коэффицие́нт диффу́зного отраже́ния	диффузиялык чагылуунун коэффициенти (*к.* альбедо).
коэффицие́нт замеча́емости	байкалуу коэффициенти (бир канча байкоочу тарабынан бир эле метеорду көрүп калуу ыктымалдыкты мүнөздөөчү чоңдук).
коэффицие́нт корреля́ции	корреляция коэффициенти (бир канча өзгөрүлмө чоңдуктардын ортосундагы байланыш даражасын туюнтуучу чоңдук).
коэффицие́нт фа́зы	фазанын коэффициенти 1) Айдын же Күндүн тутулушунун даражасын мүнөздөө үчүн кабыл алынган чоңдук. Мисалы, толук тутулуунун коэффициенти бирге барабар 2) Айдын фазасын мүнөздөө үчүн дагы пайдаланылат.
Крабови́дная тума́нность	Краб түрүндөгү тумандуулук (Телец топ жылдызынын өтө жаңы жылдызынан пайда болгон газ тумандуулугу).
«кра́сное пятно́» Юпи́тера	Юпитердин «кызыл тагы» (чоң огу 48000 *км ге* жакын болгон овал түрүндөгү Юпитердин бетиндеги кызгылт так).
кра́сное смеще́ние	кызыл жылышуу (Галактикадан тышкары тумандуулуктун спектралдык сызыктарынын узун толкун жакка жылышы).
кра́сные ка́рлики	кызыл кодолор (өлчөмдөрү кичине болгон кызыл жылдыздар).
кра́тер Лу́нный	Айдын кратери (түбү чөйчөккө окшош четтери сезимдүү бийиктиктеги шакек түрүндөгү тоо).
кра́тер-лу́нка	оюк-кратер (өтө майда, четтери жапыс бирок өздөрү

терең болгон Айдын бетиндеги кратерлер).

кра́тер метеори́тный — метеориттик кратер (метеорит Жерге түшкөн кезде Жердин бетинде пайда болгон оюк).

кра́тер-фонто́м — кратер-фонтом (Күндүн нурлары Айдын бетине жапыс түшкөн кезде Айдын деңиздеринин бетинде араң көрүнүүчү кратерлердин же цирктердин чөгөрүлүп кеткен калдыктары).

кра́терные моря́ — кратердик деңиздер (диаметрлери өтө чоң, түптөрү тегиз, борбору тоочосуз кратерлер. Кээ бир учурда кратердик деңиздин түбүндө көп сандагы жаракалар жана майда тоолор байкалат).

кра́терные ряды́ — кратердик катарлар (четтери менен бири-бирине капталган, диаметрлери 1—2 *км* болгон майда кратерлердин чогуусу).

кра́тная систе́ма гала́ктик — галактикалардын эселүү системасы (бир канча галактикалардан турган система).

кра́тные звё́зды — эселүү жылдыздар (гравитациялык талаа менен байланышкан бир канча жылдыздын чогуусу).

кре́повое кольцо́ Сату́рна — Сатурндун креп түрүндөгү шакеги (Сатурндун эң ичке шакеги).

кре́ст ни́тей — жиптердин крести (астрономиялык трубалардын көрүү талааларында көрүнүүчү жиптер).

крива́я бле́ска переме́нной — өзгөрүлмөнүн жылтырашынын ийриси (өзгөрүлмө жылдыздын жылтырашынын убакытка карата өзгөрүшүн туюнтуучу график).

крива́я диспе́рсии — дисперсиянын ийриси (жарык толкунунун узундугунун сынуу көрсөткүчкө көз карандылыгын туюнтуучу график).

крива́я лучевы́х скоросте́й — нурдук ылдамдыктын ийриси (нурдук ылдамдыктын убакытка карата өзгөрүшүн туюнтуучу график).

крива́я ма́сса-свети́мость — масса-жарыктануучулуктун ийриси (жылдыздын абсолюттук чоңдугунун анын массасынын логарифмасына болгон көз карандылыкты туюнтуучу график).

крива́я норма́льного распределе́ния — нормалдуу бөлүнүштүрүүнүн ийриси (*к.* гауссовая кривая).

крива́я пери́од-свети́мость — мезгил жарыктануучулуктун ийриси (жылдыздын абсолюттук чоңдугу менен анын жылтырашынын мезгилинин логарифмасынын ортосундагы байланышты туюнтуучу график).

крива́я распределе́ния эне́ргии — энергия бөлүнүштүрүү ийриси (температурага карата нурланткан энергиянын толкундук узундугуна көз карандылыгын туюнтуучу график).

крива́я спектра́льной чувстви́тельности — спектралдык сезимдүүлүктүн ийриси (түрдүү жарык сезгич куралдардын түрдүү узундуктагы толкундарга сезимдүүлүктөрү түрдүүчө болушун туюнтуучу график).

крива́я чувстви́тельности гла́за — көздүн сезимдүүлүгүнүн ийриси (көздүн түрдүү узундуктагы жарык толкунуна сезимдүүлүгү түрдүүчө бо-

лушун туюнтуучу график).

критическая скорость — критикалык ылдамдык (Жер үчүн 11,2 *км/сек.* Ушундай же мындан чоң ылдамдык менен учурулган нерсе Жерден ажырап, космостук мейкиндикке учуп кетет).

кронглас — кронглас (телескоптордун объективдери жасалууда пайдалануучу өзгөчө айнек).

круг высоты — бийиктик тегереги (асман сферасынын бети боюнча зенит, надир, жылдыз аркылуу өтүүчү чоң тегерек).

круг галактической широты — галактикалык кендиктин тегереги (галактиканын эки уюлу аркылуу өтүүчү асман сферасынын чоң тегереги).

круг зодиака — зодиактын тегереги (зодиакалык топ жылдыздар аркылуу өтүүчү асман сферасынын чоң тегереги).

круг позиционный — позициялык айлана (жылдыздын бийиктиги бирдей болуп көрүнгөн Жердин бетиндеги чекиттерди туташтырып туруучу айлана).

круг равных высот — бийиктиги бирдей болгон айлана (*к.* круг позиционный).

круг склонения — жантаюу тегереги (ааламдын эки уюлу жана жылдыз аркылуу өтүүчү асман сферасынын чоң тегереги).

круг широты — кеңдик айланасы (эки уюл (эклиптиканын, же Галактиканын же Жердин) жана тандап алган точка аркылуу өтүүчү чоң тегерек).

круговой верньер — айлана верньер (универсалдык инструменттин лимбинин бөлүктөрүнүн үлүштөрүн аныктоо үчүн жасалган нониус).

круговой нониус — айлана нониус (*к.* круговой верньер).

кульминация — кульминация (жарык чыгаруучунун асман меридианында болушу).

кульминация верхняя — жогорку кульминация (меридиандын түштүгүндө болгон кульминация).

кульминация нижняя — төмөнкү кульминация (меридиандын түндүгүндө болгон кульминация).

купол — чүмкөк.

купол внешний — тышкы чүмкөк.

купол внутренний — ички чүмкөк.

Курчатов — Курчатов (Айдын көрүнбөс бетиндеги кратер).

Л

Лавуазье — Лавуазье (диаметри 60 *км* болгон Айдын бетиндеги цирк).

лагерь восточный — чыгыш лагерь (пассаждык инструментте).

лагерь западный — батыш лагерь (пассаждык инструментте).

Ла Гир — Ла Гир (Айдын бетиндеги кратер).

Лагранж — Лагранж (Айдын бетиндеги кратер).

Лакайль — Лакайль (Айдын бетиндеги кратер).

Лаланд — Лаланд (Айдын бетиндеги кратер).

Ламберт — Ламберт (Айдын бетиндеги кратер).

Лангрен — Лангрен (Айдын бетиндеги (кратер).

Ландсберг — Ландсберг (Айдын бетиндеги кратер).

лацертиды — лацертидалар (17 — 18-фев-

ралда байкалуучу метеордук агым).

Ле́бедь	Ак Куу (топ жылдыз, элдик наамы — Үч аркар).
Ле́в	Арстан (зодикалдык топ жылдыз).
леони́ды	леонидалар (10—18-ноябрде байкалуучу метеордук агым).
Лети́ция	Летиция (жылтырашы өзгөрүүчү астероид).
ле́тнее солнцестоя́ние	жайкы Күн токтоо (22-июнь).
летоисчисле́ние	жыл эсептөө.
летоисчисле́ние григориа́нское	григориандык жыл эсептөө (жаңы стиль).
летоисчисле́ние юлиа́нское	юлиандык жыл эсептөө (эски стиль).
летоисчисле́ние цикли́ческое	мезгилдеп жыл эсептөө (мисалы Орто Азияда 12 жылдуу мезгил менен: кой жылы, жылкы жылы, маймыл жылы ж. б.).
Летро́н	Летрон (Айдын бетиндеги кратер).
лётчик-космона́вт	летчик-космонавт (космоско учкуч киши).
Лету́чая Ры́ба	Учуучу Балык (топ жылдыз).
либра́ция	либрация (орточо абалга салыштырганда Ай шарынын чайпалышы).
либра́ция геометрическая	геометриялык либрация (Айдын орбита боюнча кыймылы, өз огунун тегерегинде айланышы бир калыпта болбогондугунан келип чыккан Ай шарынын көрүнүш чайпалышы).
либра́ция вы́нужденная	аргасыз либрация.
либра́ция геоцентри́ческая	геоцентрлик либрация (Жердин борборунан карaганда байкалган либрация).
либра́ция Луны́	Айдын либрациясы.
либра́ция опти́ческая	оптикалык либрация (жөнөкөй, куралсыз көз менен байкалуучу либрация).
либрация опти́ческая по долготе́	узундук боюнча оптикалык либрация (*к.* геометрическая либрация).
либра́ция опти́ческая по широте́	кеңдик боюнча оптикалык либрация (Жердин орбитасы менен Айдын орбитасынын тегиздиктери дал келбегендиктен келип чыккан либрация).
либра́ция параллакти́ческая	параллактикалык либрация (Жердин өз огунун тегерегинде айлангандыктан келип чыккан либрация).
либра́ция свобо́дная	эркин либрация.
либра́ция су́точная	суткалык либрация (*к.* либрация параллактическая).
либра́ция топоцентри́ческая	топоцентрлик либрация (берилген убакытта Жердин түрдүү чекиттери үчүн оптикалык либрациянын айырмасы).
либра́ция физи́ческая	физикалык либрация (Айдын өз огунун тегерегинде айланышы бир калыпта болбогондуктан келип чыккан либрация).
либрацио́нный эффе́кт	либрация эффекти.
ли́дер-пятно́	лидер-так (Күндүн бетиндеги кош тактын Күн өз огунун тегерегинде айлануу багыт боюнча алдынкысы).
ли́мб	лимб (бурч ченөөчү куралдын градустарга, минуталарга бөлүнгөн тегереги).
ли́мб Луны́	Айдын лимби (Ай дискасынын тегереги).
лине́йная диспе́рсия	сызыктуу дисперсия (спектрдин эки коңшу сызыгынын ортосундагы сызыктуу аралык).
лине́йная интерполя́ция	сызыктуу интерполяция (сы-

	зыктуу функцияны интерполяциялоо).
лине́йная ско́рость	сызыктуу ылдамдык.
лине́йная фу́нкция	сызыктуу функция ($y=a+bx$ түрүндөгү функция).
лине́йный ра́диус	сызыктуу радиус (сызыктуу өлчөм (*метр, километр* ж. б.) менен алынган радиус).
ли́ния апси́д	апсид сызыгы (апогей жана перигей точкаларын туташтырып туруучу сызык).
ли́ния горизо́нта	горизонт сызыгы (математикалык горизонттун тегиздиги менен асман сферасынын кесилиш сызыгы).
ли́ния излуче́ния	нурлануу сызыгы (жарык чыгаруучудан келген нурду призма менен спектрге ажыраткан кезде пайда болгон түрдүү өңдүү айрым сызыктар).
ли́ния измене́ния да́ты	дата өзгөрүү сызыгы (эл аралык келишим боюнча алынган Америка жана Азия ортосундагы болжол менен 180° меридианды бойлоп өтүүчү сызык).
ли́ния поглоще́ния	жутуу сызыгы (ак жарыктын газдар аркылуу өткөн кезде анын спектринде кээ бир узундуктагы толкундар жутулуп калгандыктан пайда болгон кара тилке).
ли́ния равноде́нствия	күн-түн теңелүү сызыгы (жазгы, күзгү күн-түн теңелүү точкаларын туташтырып туруучу сызык).
ли́ния рого́в Луны́	Айдын мүйүздөрүнүн сызыгы (Айдын I жана IV чейректеринде ийри контурунун сызыгы).
ли́ния солнцестоя́ний	күн токтоо сызыгы (Күн 22-декабрда жана 22-июнда болгон точкаларды туташ-

	тырып туруучу сызык).
ли́ния узло́в	түйүндөр сызыгы (эклиптика менен асман телосунун орбитасынын тегиздигинин кесилиш сызыгы).
Линне́й	Линней (Айдын бетиндеги кратер).
Ли́о	Лио (Птоломей циркинин түбүндөгү кратер).
Ли́ра	Лира (топ жылдыз).
лири́ды	лиридалар (15-инен 26-апрелге чейинки байкалуучу метеордук агым).
Лиси́чка	Түлкү (топ жылдыз.)
Литтро́в	Литтров (Айдын бетиндеги кратер).
Ли́хтенберг	Лихтенберг (Айдын бетиндеги кратер).
Лице́т	Лицет (Айдын бетиндеги кратер).
ли́чная оши́бка	өздүк ката (ар кишинин мүнөзүнө жараша болуучу ката).
ло́маная труба́	сынык труба (толук ички чагылтуучу призма орноштургандыктан окуляры трубанын огуна 90° менен жайлаштырылган труба).
Ломоно́сов	Ломоносов (Айдын көрүнбөс бетиндеги шакек түрүндөгү тоо).
Лонгомонта́н	Лонгомонтан (Айдын бетиндеги диаметри 150 *км* болгон шакек түрүндөгү тоо).
Лорма́н	Лорман (Айдын бетиндеги кратер).
Луна́	Ай (Жердин спутниги).
Луна́ молода́я	жаш Ай (жакында жаңырган Ай).
Луна́ но́вая	жаңы Ай (*к.* Луна молодая).
Луна́ ста́рая	эски Ай (жаңыруунун алдындагы Ай).
Луна́ убыва́ющая	кемип бараткан Ай (толгондон кийин күн сайын кемиген Ай).

Луна́ ущерблённая — кемитилген Ай (*к.* Луна убывающая).

луна́ва — лунава (Айдагы вулкандын лавасы).

луна́рий — лунарий (курал).

лу́нная но́чь — айлуу түн.

лу́нная орби́та — Ай орбитасы.

лу́нная пе́мза — Ай пемзасы (эриген магмадан газдар менен кошо агып чыгып катып калган зат).

лу́нная пове́рхность — Айдын бети.

лу́нная полусфе́ра — Айдын жарым сферасы.

лу́нная топогра́фия — Айдын топографиясы.

лу́нно-со́лнечная преце́ссия — Ай-Күн прецессиясы (Айдын жана Күндүн таасири астында Жердин суткалык айланыш огунун мейкиндикте конус чийиши).

лу́нно-со́лнечный календа́рь — Ай-Күн календары (Айдын жана Күндүн кыймылына кошо негизделинип түзүлгөн календарь).

лу́нно-су́точные вариа́ции геомагни́тного по́ля — геомагниттик талаанын Ай-суткалык вариациясы (Айдын Жерге карата салыштырмалуу абалы өзгөргөндүктөн Жердин ионосферасында магнит талаасынын суткалык өзгөрүшү).

лунoба́за — лунобаза (Айдын «деңиздерин» каптаган зат).

лу́нное гало́ — Айдын кулагы.

лу́нное затме́ние — айдын тутулушу (Айдын Жер көлөкөсүнө кирип калышы).

лу́нное склоне́ние — Айдын жантайышы (координаталардын Айдык-экваториалдык системасынын координатасы).

лу́нное пря́мое восхожде́ние — Айдын түз чыгышы (координаталардын Айдык-экваторналдык системасынын координатасы).

луно́рит — лунорит (Айдын «материктерин» каптоочу акчыл зат).

лу́нные «боло́та» — Айдын «саздары» (шарт боюнча аталган Айдын рельефинин элементи).

лу́нные бо́розды — Ай жыралары (ичке, узун, бирок четтери жапыс болгон Айдын рельефинин элементи).

лу́нные валы́ — Айдын валдары (бийиктиги 0,5—1,5 *км* болгон Айдын бетиндеги шакек түрүндөгү тоолордун четтери).

лу́нные возмуще́ния — Айдын козголондору (козголондотуучу факторлордун таасири астында Айдын кыймылынын өзгөрүшү).

лу́нные впа́дины — Ай ойдуңдары (Айдын бетинин ылдыйлап кеткен участоктору).

лу́нные го́ры — Ай тоолору.

лу́нные доли́ны — Ай өрөөндөрү (кеңдиги бир канча жүз километрге чейин болгон Айдын бетиндеги тоолордун ортосундагы участоктор).

лу́нные жи́лы — Ай тарамыштары (толгон Айдын бетинде байкалуучу ичке жарык тарамышка окшош сызыктар).

лу́нные зали́вы — Ай булуңдары (Айдын бетинин анчалык чоң эмес ылдыйлап кеткен участоктору).

лу́нные кра́теры — Ай кратерлери (Жердин вулкандарына окшош майда шакек түрүндөгү тоолор).

лу́нные материки́ — Ай материктери (салыштырмалуу тегиз, Күндүн нурлары жакшы тийүүчү

	Айдын бетинин участоктору).
лу́нные «моря́»	Ай «деңиздери» (өлчөмү чоң болгон Айдын бетинин ойдуң участогу).
лу́нные наго́рья	Ай адырлары (кратерлердин саны өтө аз, аянты чоң болгон Айдын бетинин участоктору).
лу́нные «озёра»	Ай «көлдөрү» (Айдын бетинин анчалык чоң эмес ойдуң участоктору).
лу́нные «океа́ны»	Ай «океандары» (Айдын бетинин өтө чоң ойдуң участоктору).
лу́нные пи́ки	Ай чокулары (Айдын бетиндеги тоолордун чокулары).
лу́нные тре́щины	Ай жаракалары (четтери кескин тик болгон Айдын бетиндеги ичке узун жыралар).
лу́нные ци́рки	Ай цирктери (диаметрлери чоң болгон шакек түрүндөгү тоолор).
лу́нный астрогра́ф	Ай астрографы (курал).
лу́нный де́нь	Ай күнү (Айдын бети Күндүн нурлары менен жарыкталынып турган кези).
лу́нный ди́ск	Ай дискасы.
лу́нный календа́рь	Ай календары (Айдын фазасына карап түзүлгөн календарь).
лу́нный ме́сяц	Ай айы (Айдын Жер тегерегинде бир жолу айланып чыгуу үчүн кеткен убакыты).
лу́нный пейза́ж	Ай пейзажы (Айдын бетинин көрүнүш түрү).
лу́нный промежу́ток	Ай аралыгы (суунун ташкынынын максимуму менен Айдын кульминациясынын ортосундагы убакыт).
лу́нный релье́ф	Ай рельефи (Айдын бетинин тегизсиздиктеринин көрүнүш түрү).
лу́нный телеско́п	Ай телескобу (Айга байкоо жүргүзүү үчүн ылайыкталынып жасалган телескоп).
лу́нный ша́р	Ай шары.
лу́ч	нур.
лу́ч звёзд	жылдыздардын нуру.
лучева́я ско́рость	нурдук ылдамдык (толук мейкиндик ылдамдыктын көрүү нурдун багыты боюнча болгон түзүүчүсү).
лучевы́е систе́мы	нурдук системалар (узундугу бир канча миң же жүз километр болгон Айдын бетиндеги жарык ичке сызыктар).
лучеиспуска́тельная спосо́бность	нур чыгаруу жөндөмдүүлүк.
лучепоглоща́тельная спосо́бность	нур жутуу жөндөмдүүлүк.
лучи́ корона́льные	таажынын нурлары (Күндүн таажысынын нурлары — заряддалган бөлүкчөлөрдүн агымы).
лучи́ опаха́ла	желпигичтин нурлары (таажылык желпигичтерден чыккан нурлар. *к.* корональные опахала).
лучи́стое равнове́сие фотосфе́ры	фотосферанын нурдук тең салмактанышы (жарыктын басым күчү менен гравитациялык күчтүн барабар болушу).
лучи́стое тре́ние	нурдук сүрүлүү (заряддалган бөлүкчөлөрдүн чоң ылдамдануу менен кыймылга келгенде энергияны нурлантуу аркылуу тормоздолушу).
лучи́стые кра́теры	нурлуу кратерлер (Айдын бетиндеги кээ бир кратерлерде нурга окшош ар багыт боюнча таралган ак сызыктуу кратер).

лучи́стые ци́рки — нурлуу цирктер (Айдын бетинде).

Любине́цкий — Любинецкий (Айдын бетиндеги кратер).

люк ба́шни телеско́па — телескоптун мунарасынын люгу (телескоп орноштурулган мунаралардын полунда жасалган эшик).

лю́к ку́пола — чүмкөктүн люгу (телескоп орноштурулган мунаралардын чүмкөгүнүн ачылып жабылуучу бөлүгү).

лю́кс — люкс (жарыктанышты н бирдиги).

лю́ксметр — люксметр (жарыктанышты ченөөчү курал).

М

Мавро́лик — Мавролик (Айдын бетиндеги кратер).

Магелла́новы Облака́ — Магелландын Булуттары (биздин Галактикага эң жакын болгон жылдыз булуттары).

Ма́гин — Магин (диаметри 175 *км* болгон Айдын бетиндеги цирк).

магнети́зм пя́тен Со́лнца — Күндүн тактарынын магнетизми.

магни́тная анома́лия — магниттик аномалия (магнит талаасынын чыңалышынын орточо мааниден четтелиши).

магни́тная анома́лия отрица́тельная (в радиацио́нных пояса́х) — терс мегниттик аномалия (радиациялык алкактан заряддалган бөлүкчөлөрдүн агып кирген участогу).

магни́тная анома́лия положи́тельная (в радиацио́нных пояса́х). — оң магниттик аномалия (радиациялык алкактан заряддалган бөлүкчөлөрдүн агып чыккан участогу).

магни́тное возмуще́ние — магниттик козголоң (магнит талаасынын чыңалышынын өзгөрүшү).

магни́тное наклоне́ние — магниттик эңкейүү (Жердин магнит талаасынын вектору менен горизонталдык тегиздиктин ортосундагы бурч).

магни́тное по́ле звёзд — жылдыздардын магнит талаалары.

магни́тное по́ле Земли́ — Жердин магнит талаасы.

магни́тное по́ле межзвёздного простра́нства — жылдыздар арасындагы мейкиндиктин магнит талаасы.

магни́тное по́ле межплане́тного простра́нства — планеталар арасындагы мейкиндиктин магнит талаасы.

магни́тное по́ле плане́т — планеталардын магнит талаалары.

магни́тное склоне́ние — магниттик жантаюу (географиялык жана магниттик меридиандардын ортосундагы бурч).

магни́тно-переме́нные звёзды — магниттик өзгөрүлмө жылдыздар (магнит талаалары өзгөрүлмө болгон жылдыздар).

магни́тные бу́ри — магниттик бороондор (Жердин магнит талаасынын орточо мааниден кескин түрдө четтеп өсүп кетиши).

магнито́метр — магнитометр (асман телолорунун магнит талааларын аныктоочу курал).

магнитотормозно́е излуче́ние — магниттик тормоздолуучу нурланыш (*к.* космическое нетепловое излучение).

магнитосфе́ра Земли́ — Жердин магнитосферасы (радиусу болжол менен 10^5 *км* болгон Жердин магнит талаасы сезилүүчү сфера).

Мазо́н — Мазон (Айдын бетиндеги кратер).

ма́й — май (жылдын бешинчи айы).

ма́йские аквари́ды — май айынын акваридалары (Галлейдин кометасы менен байланыштуу болгон метеордук агым).

Ма́йер	Майер (Айдын бетиндеги кратер).
Майра́н	Майран (Айдын бетиндеги кратер).
Макро́бий	Макробий (Айдын бетиндеги кратер).
макроми́р	макро дүйнө (биз жашоочу дүйнөнүн масштабындагы дүйнө).
макрорелье́ф	макрорельеф (Айдын рельефинин өзгөчө чоң бөлүктөрү, мисалы, циркгер, кратерлер, жыралар).
Ма́ксвелл	Максвелл (Айдын көрүнбөгөн бетиндеги кратер).
максима́льное удале́ние от пове́рхности Земли́	Жердин бетинен максималдуу алыстоо (апогей).
ма́ксимум бле́ска	жылтыроонун максимуму.
ма́ксимум пя́тен	тактардын максимуму (Күндүн бетиндеги тактардын эң көп болушу).
ма́ксимум со́лнечной де́ятельности	Күндүн аракетинин максимуму (Күндүн бетиндеги тактардын, протуберанецтердин, факелдердин... максимуму).
Ма́лая Медве́дица	Кичине Жетиген (топ жылдыз).
ма́лая полуо́сь орби́ты	орбитанын кичине огунун жарымы.
Ма́лое Магелла́ново О́блако	Магелландын Кичине булуту (бизден 81000 жарык жыл аралыкта жайланышкан туура эмес формадагы жылдыз системасы).
ма́лые плане́ты	кичине планеталар (астероиддер).
Ма́лый Ко́нь	Кичине Жылкы (топ жылдыз).
ма́лый кру́г небе́сной сфе́ры	асман сферасынын кичине тегереги (асман сферасынын борбору аркылуу өтпөгөн тегиздик берген кесилиш).

Ма́лый Ле́в	Кичине Арстан (топ жылдыз).
Ма́лый Пё́с	Малый Пёс (топ жылдыз).
Ма́нзин	Манзин (Айдын бетиндеги кратер).
Мани́лий	Манилий (Айдын бетиндеги кратер).
ма́нтия	мантия (Жер ядросунун кабыгы).
Мара́льди	Маральди (Айдын бетиндеги кратер).
Ма́рий	Марий (Айдын бетиндеги кратер).
Марка́б	Маркаб (Пегас топ жылдызынын α-жылдызы).
Ма́рс	Марс (Күн тегерегинде Жерден кийин, төртүнчү орундү ээлөөчү планета).
ма́рт	март (жылдын үчүнчү айы).
Маскела́йн	Маскелайн (Айдын бетиндеги кратер).
ма́сса звезды́	жылдыздын массасы.
Масса́лия	Массалия (диаметри 106 *км* болгон астероид).
ма́сса плане́ты	планетанын массасы.
ма́сс-спектрометри́ческое измере́ние	масс-спектрометрлик өлчөө (жылдыздын спектрине карап анын массасын болжол менен аныктоо).
материки́ Ма́рса	Марстын материктери (Марстын кызгылт участокторуна шарт боюнча берилген наам).
мате́рия разрежё́нная	сейректелген материя (космостогу тыгыздыгы өтө кичине болгон газ менен чаңдын топтолушу).
«маяки́» Вселе́нной	Дүйнөнүн «маяктары» (цефеидалар).
ма́ятник Фуко́	Фуконун маятниги (Жердин өз огунун тегерегинде айланышын далилдөө үчүн Фуко тарабынан жасалган маятник).
ма́ятниковые прибо́ры	маятниктүү куралдар.

мгнове́нная долгота́ — заматтык узундук (*к.* истинная долгота).

мгнове́нный по́люс — заматтык уюл (байкоо жүргүзүп жаткан заматтагы уюлдун абалы).

мегамир — мега дүйнө (космостук масштабдагы дүйнө, мисалы, галактикалардын дүйнөсү).

мегарелье́ф — мегарельеф (Айдын бетинин чоң бөлүктөрү же морфологиялык областтары, мисалы: Жаан деңизи же Аппенин кыркалары).

межгалакти́ческая мате́рия — галактикалар арасындагы материя (галактикалар арасындагы мейкиндикти ээлөөчү өтө сейрек газ, чаң жана кээ бир учурларда айрым жылдыздар).

Междунаро́дная федера́ция астрона́втов — астронавтардын Эл Аралык федерациясы (1950-ж. сегиз өлкөнүн астронавтык жана ракеталык коомдорунан уюшкан мекеме. Азыр мунун составына 31 өлкө кирет).

Междунаро́дная слу́жба широ́ты — кеңдиктин Эл Аралык кызматы (Жердин уюлу тынымсыз которулуп тургандыктан географиялык кеңдиктин өзгөрүшүн билүү үчүн уюштурулган мекеме).

Междунаро́дное бюро́ астрономи́ческих телегра́мм — астрономиялык телеграммалардын Эл Аралык бюросу (Копенгаген шаарында).

Междунаро́дный Астрономи́ческий Сою́з (МАС) — Эл Аралык Астрономиялык Союз (бардык өлкөлөрдө астрономия илиминин өсүшүнө жардамдашуу максатында 1919-жылы уюштурулган мекеме).

межзвёздная га́зовая среда — жылдыздар арасындагы газ чөйрөсү.

межзвёздная мате́рия — жылдыздар арасындагы материя (космостогу жылдыздар арасындагы өтө сейректелген газ, чаң, иондор, ар кандай талаалар).

межзвёздная пы́ль — жылдыздар арасындагы чаң (космостук чаң).

межзвёздная среда́ — жылдыздар арасындагы чөйрө (космостогу чаң, газ, иондор, талаалар).

межзвёздная тума́нность — жылдыздар арасындагы тумандуулук (космостогу өтө сейректелген газдын, чаңдын чогуусу).

межзвёздное вещество́ — жылдыздар арасындагы зат (космосто учурган айрым химиялык элементтердин атомдору, иондору).

межзвёздное магни́тное по́ле — жылдыздар арасындагы магниттик талаа.

межзвёздное поглоще́ние — жылдыздар арасындагы жутулуу (жылдыздар арасындагы зат тарабынан жарыктын жутулушу).

межзвёздный га́з — жылдыздар арасындагы газ.

межконтинента́льная ракéта — континент аралык ракета (континенттер аралыгына учуучу ракета).

межплане́тная автомати́ческая ста́нция — планеталар арасындагы автоматтык станция.

межплане́тная га́зовая среда́ — планеталар арасындагы газ чөйрөсү.

межплане́тная косми́ческая радиосвя́зь — планеталар арасындагы космостук радио байланыш.

межплане́тная мате́рия — планеталар арасындагы материя (газдын молекулалары, чаң, иондор, талаалар).

межплане́тная навига́ция — планеталар арасындагы навигация.

межплане́тная пла́зма — планеталар арасындагы плазма (планеталар арасындагы иондор, атомдор-

дун ядролору, элементардык бөлүкчөлөр).

межпланéтная свя́зь — планеталар ортосундагы байланыш.

межпланéтная среда́ — планеталар арасындагы чөйрө (газ, чаң плазма, гравитациялык, магниттик, электр талаалары).

межпланéтная стáнция — планеталар арасындагы станция.

межпланéтная трáсса — планеталар арасындагы трасса.

межпланéтное веществó — планеталар арасындагы зат (газдын молекулалары, чаң, плазма).

межпланéтное прострáнство — планеталар арасындагы мейкиндик.

межланéтное путешéствие — планеталар арасындагы саякат.

межпланéтное сообщéние — планеталар арасындагы катнашуу.

межпланéтный гáз — планеталар арасындагы газ.

межпланéтный полёт — планеталар арасында учуу.

межпланéтный снаря́д — планеталар арасындагы снаряд.

мезорельéф — мезорельеф (Айдын макрорельефин мүнөздөөчү айрым ири формалар, мисалы, шакек түрүндөгү тоолордун кыркалары, кратерлердин, цирктердин валдары, борбордук тоочолору, айрым чокулар).

Мекáб — Мекаб (Кит топ жылдызынын α-жылдызы).

Мельпомéна — Мельпомена (диаметри 95 км болгон астероид).

Менделéев — Менделеев (Айдын көрүнбөс бетиндеги кратер).

Менелáй — Менелай (Айдын бетиндеги кратер).

мени́сковый телескóп — менискалуу телескоп (оптикалык системасы мениск түрүндөгү линзалардан жана күзгүлөрдөн турган телескоп).

мéра дугóвая — жаалык чен (радиан, градус, минута, секунда).

мéра углóвая — бурчтук чен (радиан, минута, градус, секунда).

Мерáк — Мерак (Чоң жетиген топ жылдызынын β-жылдызы).

меридиáн географи́ческий — географиялык меридиан.

меридиáн Кэ́ррингтона — Кэррингтондун меридианы (гелиографиялык узундуктун эсеп башталгыч меридианы).

меридиáн начáльный — башталгыч меридиан (Жер үчүн Гринвич меридианы, Күн үчүн Керрингтондун меридианы).

меридиáн небéсный — асман меридианы (асман меридианынын тегиздиги менен асман сферасынын кесилиш сызыгы).

меридиáн нулевóй — нөлдүк меридиан (эсеп башталгыч меридиан).

меридиáн центрáльный — борбордук меридиан (Айдын дискасынын борбору аркылуу өтүүчү меридиан).

меридианáльная циркуля́ция на Сóлнце — Күндөгү меридианалдык циркуляция (Күндөгү газдардын меридиан боюнча болгон циркуляциясы).

меридиáнный крýг — меридиандык тегерек (курал).

меридионáли — меридионалдар (асман меридианына жарыш болгон асман сферасынын кичине айланалары).

Меркáтор — Меркатор (Айдын бетиндеги кратер).

Меркýрий — Меркурий (Күнгө эң жакын орунду ээлеп турган планета).

Мерсéнн — Мерсенн (Айдын бетиндеги кратер).

мерцáние — бүлбүлдөө.

мерца́ние звёзд	жылдыздардын бүлбүлдөшү.
Мессала́	Мессала (Айдын бетиндеги кратер).
Мессье́	Мессье (диаметри 10 *км* болгон Айдын бетиндеги кратер).
Ме́стинг	Местинг (Айдын бетиндеги кратер).
ме́ста звёзд	жылдыздардын орду.
Ме́стная гру́ппа	Жергиликтүү группа (биздин Галактика менен кошо 17 башка галактикалардан турган группа).
Ме́стная систе́ма	Жергиликтүү система (Күн кирген биздин Галактиканын спиралынын бир бутагы).
ме́стная сре́дняя по́лночь	жергиликтүү орточо түн ортосу (Жердин берилген точкасы үчүн орточо убакыт боюнча алынгандагы түн ортосу).
ме́стное вре́мя	жергиликтүү убакыт (Жердин бетиндеги берилген меридиандын убактысы).
ме́стное вре́мя для да́нного моме́нта	азыркы момент үчүн берилүүчү жергиликтүү убакыт.
ме́стное гра́жданское вре́мя	жергиликтүү граждандык убакыт.
ме́стное звёздное вре́мя	жергиликтүү жылдыз убактысы (жазгы күн-түн теңелүү точкасынын саат бурчу, сан жагынан жогорку кульминацияда болгон жылдыздын түз чыгышына барабар).
ме́стное и́стинное со́лнечное вре́мя	жергиликтүү чыныгы күн убактысы (Күндүн көрүнүүчү дискасынын борборунун саат бурчу).
ме́стное сре́днее со́лнечное вре́мя	жергиликтүү орточо күн убактысы («орточо күндүн» саат бурчу).

ме́стные звёздные пото́ки	жергиликтүү жылдыз агымдары (*к.* движущиеся звездные скопления).
ме́сто звезды́ ви́димое	жылдыздын көрүнүүчү орду (жылдыздын экваториалдык координаталарына рефракциянын таасири эске алынган мааниси).
ме́сто звезды́ географи́ческое	жылдыздын географиялык орду (жылдыз зенитте болгон Жердин бетиндеги точка).
ме́сто звезды́ и́стинное	жылдыздын чыныгы орду (рефракциянын, жылдык жана суткалык аберрациялардын таасири эске алынган жылдыздын экваториалдык координаталарынын мааниси).
ме́сто звезды́ сре́днее	жылдыздын орточо орду (рефракциянын, жылдык, суткалык аберрациялардын, нутациянын таасири эске алынган жылдыздын экваториалдык координаталарынын мааниси).
ме́сяц	ай (убакыттын чен бирдиги маанисинде).
ме́сяц аномалисти́ческий	аномалистикалык ай (27,5546 орточо сутка—Ай удаалаш эки жолу перигей аркылуу өтүү үчүн кеткен убакыт).
ме́сяц дракони́ческий	ажыдаар ай (27,2122 орточо сутка — Ай удаалаш эки жолу бир эле түйүн аркылуу өтүү үчүн кеткен убакыты).
ме́сяц сидери́ческий	сидерикалык ай (27,3217 орточо сутка—Ай Жер тегерегинде бир жолу айланып чыгуу үчүн кеткен убакыты).
ме́сяц синоди́ческий	синодикалык ай (29,5306 орточо сутка — Айдын удаа-

лаш эки бир атташ фазасынын ортосундагы убакыт, мисалы, Айдын бир толгонунан экинчи толгонуна чейин өткөн убакыт).

ме́сяц тропи́ческий — тропикалык ай (27,3216 орточо сутка — Айдын удаалаш эки жолу жазгы күнтүн теңелүү точкасы аркылуу өтүү үчүн кеткен убакыты).

Метагала́ктика — Метагалактика (бардык бизге белгилүү болгон болжолдоп 10^9 галактикалуу космостук мейкиндик).

метео́р — метеор («учуучу жылдыз» — космосто чоң ылдамдык менен кыймылга келүүчү майда чаңдын Жердин атмосферасына учуп кирген кезинде от алып кеткендеги көрүнүшү).

метео́р гиперболи́ческий — гиперболалык метеор (ылдамдыктары 70 *км/сек* дан чоң болгон метеорлор).

метео́р периоди́ческий — мезгилдүү метеор (асмандын белгилүү аянтынан мезгили менен учуп чыгып туруучу метеорлор).

метео́р споради́ческий — спорадикалык метеор (асмандын ар кайсы жагынан жекелеп учуп чыгуучу метеорлор).

метео́р телескопи́ческий — телескоптук метеор (телескоптун жардамы менен эле көрүнүүчү метеорлор).

метео́р эллипти́ческий — эллипстик метеор (Күн тегерегинде кыймылга келүүчү метеорлор).

метеори́тика — метеоритика (метеорлор жөнүндөгү илим).

метеори́т — метеорит (массалары чоң болгондуктан толук күйүп бүтпөстөн Жерге келип түшкөн метеорлор).

метеори́т желе́зный — темир метеорит.

метеори́т желе́зока́менный — темир-таш метеорит (составы таш менен темирден турган метеорит).

метеори́тка́менный — таш метеорит.

метеори́т стекля́нный — айнек метеорит.

метеори́т Сихо́тэ-Али́нский — Сихотэ-Али метеорити (1947-ж. Сихотэ-Али тоолоруна түшкөн метеорит).

метеори́т Тунгу́сский — Тунгус метеорити (1908-ж. Тайгага түшкөн метеорит. Болжол менен алганда массасы 10^6 тоннага жакын).

метеори́тный кра́тер — метеорит кратери (метеорит Жерге келип түшкөндө пайда болгон оюк).

метео́рная обо́лочка — метеордун кабыгы (атмосферада учуп бараткан метеордун алдында кысылган абадан турган зона).

метео́рная опа́сность — метеордук коркунуч (космосто учууда метеорлор менен ракетанын кездешүү аркасында болгон коркунуч).

метео́рное те́ло — метеордук тело (космосто учуп жүрүүчү майда чаң, таш).

метео́рный до́ждь — метеордук жаан (Жердин атмосферасына өтө көп сандагы метеорлордун учуп кириши).

метео́рный пото́к — метеордук агым (көбүнчө таралган кометалардын калдыктары менен Жердин кездешүү натыйжасында байкалуучу кубулуш).

метео́рный радиа́нт — метеордук радиант (бир метеордук агымга тийиштүү метеорлордун траекторияларынын уландыларынын кесилиш точкасы).

метео́рный ро́й — метеордук уюк (Күн тегере-

гинде эллипстик орбита боюнча кыймылга келүүчү көп сандагы метеордук телолордун топтолушу).

метео́рный сле́д — метеордук из (учуп бараткан метеордун артынан күйүү продуктыларынан турган из).

метео́рный хво́ст — метеордук куйрук (*к.* метеорный след).

Мети́да — Метида (диаметри 130 *км* барабар болгон астероид).

ме́тод выра́внивания бле́ска — жылтыроону теңдөө методу (жылдыздардын жылтырашын аныктоодо пайдалануучу метод).

ме́тод гаше́ния — өчүрүү методу (жылдыздардын жылтырашын аныктоодо пайдалануучу метод).

ме́тод наиме́ньших квадра́тов — эң кичине квадраттар методу.

ме́тод Со́мнера — Сомнердин методу (деңизде жүргөн кеменин абалын аныктоого мүмкүнчүлүк берүүчү методдордун бири).

ме́тод «черпко́в» — «сузуу» методу (жылдыздардын санын аныктоодо пайдалануучу статистикалык метод).

механи́ческая тео́рия коме́тных хвосто́в — кометалардын куйруктарынын механикалык теориясы.

Ме́ций — Меций (Айдын бетиндеги цирк).

«меч» Орио́на — Орионду «кылычы» (Орион топ жылдызындагы бир канча майда жылдыздар).

микрометео́р — микрометеор (өтө майда метеорлор).

микрометео́рная корро́зия — микрометеордук коррозия (микрометеорлордун таасири астында космостук ракеталардын кыртышынын жешилип кетиши).

микрометео́рная опа́сность — микрометеордук коркунуч (*к.* микрометеорная коррозия).

микрометео́рная эро́зия — микрометеордук эрозия (*к.* микрометеорная коррозия).

микро́метр — микрометр (жогорку тактыкта сызыктуу өлчөмдөрдү аныктоого мүмкүнчүлүк берүүчү курал).

микро́метр кольцево́й — шакектүү микрометр.

микро́метр нитяно́й — жиптүү микрометр.

микро́метр позицио́нный — позициялык микрометр (жылдыздардын, планеталардын, кометалардын ядролорун ченөөгө мүмкүндүк берүүчү микрометр).

микро́метр про́волочный — сымдуу микрометр.

микро́метр регистри́рующий — регистрациялоочу микрометр.

микроми́р — микро дүйнө (молекулалар, атомдор масштабындагы дүйнө).

микро́н — микрон (миллиметрдин миңден бир үлүшү).

Микроско́п — Микроскоп (топ жылдыз).

микрофото́метр — микрофотометр (жылдыздардын жылтырашын аныктоого мүмкүнчүлүк берүүчү курал).

микрофото́метр регистри́рующий — регистрациялоочу микрофотометр (*курал*).

микрофото́метр фотоэлектри́ческий — фотоэлектрлик микрофотометр (фотоэлектрлик эффектке негизделип иштөөчү микрофотометр).

миллига́л — миллигал (ылдамдануунун бирдиги $=0{,}001$ $см \cdot сек^{-2}$).

Мима́с — Мимас (диаметри 650 *км* барабар болгон Сатурндун спутниги).

ми́нимум пя́тен — тактардын минимуму (Күн-

	дүн бетиндеги тактардын санынын эң аз болушу).
ми́р	аалам, (дүйнө, космос).
Ми́ра Кита́	Киттин Мирасы (Кит топ жылдызынын өзгөрүлмө жылдызы, кош жылдыз).
Мира́нда	Миранда (Урандын спутниги).
Мира́к	Мирак (Андромеда топ жылдызынын β-жылдызы).
мирозда́ние	мироздание (ааламдын түзүлүшү деген мааниде).
Мирфа́к	Мирфак (Персей топ жылдызынын α-жылдызы).
Мица́р	Мицар (Чоң Жетиген топ жылдызынын ζ-жылдызы. Кош жылдыз).
Мле́чный Пу́ть	Саманчынын жолу (бизден өтө алыс аралыкта, миллиондогон жылдыздардан турган система — биздин Галактиканын көрүнүүчү бөлүгү).
моме́нт восхо́да	чыгуу моменти.
моме́нт коли́чества движе́ния Со́лнца	Күндүн кыймыл санынын моменти.
моме́нт захо́да	батуу моменти.
моме́нт неиспра́вленного полу́дня	түзөтүлбөгөн түш мезгилинин моменти ($\frac{T_1+T_2}{2}$ мында T_1 — күн саатынын түшкө чейинки көргөзмөсү, T_2 — мурункуга симметриялуу белгиде күн саатынын түштөн кийинки көргөзмөсү).
момента́льность фотогра́фии	фотографиянын моменталдуулугу (фотоаппараттын бир момент ичинде бир канча кубулуштарды белгилеп калуу жөндөмдүүлүгү).
монокуля́р	монокуляр (телескоп ыгында жасалган призмалык биноклдын жарымы).

монтиро́вка телеско́па	телескопту монтировкалоо (телескопту бир бирине перпендикулярдуу болгон окко орноштуруу).
монохрома́тор	монохроматор (бир эле өңдүү жарыкты бөлүп берүүчү курал).
монохромати́ческий лу́ч	монохроматтык нур (бир эле өңдүү нур).
моноцерти́ды	моноцертидалар (максимуму 8—21-ноябрда 1935-ж. болгон метеордук агым).
Мопертюи́	Мопертюи (Айдын бетиндеги кратер).
мо́ре Вла́жности	Нымдуулук деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Во́лн	Толкундар деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Восто́чное	Чыгыш деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Гумбо́льдта	Гумбольддун деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Дожде́й	Жаан деңизи (Айдын бетиндеги эң чоң деңиздердин бири. Диаметри 1200 *км*).
мо́ре Изоби́лия	Береке деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Краево́е	Четки деңиз (Айдын бетинде).
мо́ре Кри́зисов	Кризистер деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Мечты́	Санаа деңизи (Айдын көрүнбөс бетинде).
мо́ре Москвы́	Москва деңизи (Айдын көрүнбөс бетинде).
мо́ре Некта́ра	Нектар деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Но́вое	Жаңы деңиз (Айдын бетинде).
мо́ре Облако́в	Булуттар деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Паро́в	Буулар деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Пе́ны	Көбүк деңизи (Айдын бетинде).

мо́ре Сми́та	Смит деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Споко́йствия	Тынчтык деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Хо́лода	Суук деңизи (Айдын бетинде).
мо́ре Южное	Түштүк деңиз (Айдын бетинде).
мо́ре Ясности	Ачыктык деңизи (Айдын бетинде).
Мо́рет	Морет (диаметри 100 *км* жакын борбордук тоочосунун бийиктиги 2000 *м* болгон Айдын бетиндеги цирк).
морско́й астрономи́ческий ежего́дник	деңиздик астрономиялык ар жылдык (деңизде сүзүүдө пайдалануучу, ар жыл сайын басылып чыгуучу, жарык чыгаруучулардын каталогу).
моря́ Луны́	Айдын деңиздери (куралсыз көз менен эле көрүнүүчү Айдын бетиндеги кара тактар. Чынында булар түбү салыштырмалуу тегиз болгон чоң ойдуңдар).
моря́ Ма́рса	Марстын деңиздери (Марстын бетиндеги көгүлтүр—боз тактар).
мультипле́тные ли́нии	мультиплеттик сызыктар (көп сызыктуу спектралдык сызыктар).
Му́ха	Чымын (топ жылдыз).
мы́с	тумшук (Айдын бетиндеги деңиздердин жээктериндин тегизсиздиктери).
мы́с Гаракли́да	Гараклид тумшугу (Көк Желе булуңунун түбүнөн 1300 *м* көтөрүлгөн участок).
мы́с Геркулеса	Геркулес тумшугу.
мы́с Лапла́са	Лаплас тумшугу (Көк Желе булуңунун түбүнөн 2560 *м* көтөрүлгөн участок).

Н

наблюда́тель	байкоочу.
наблюда́тель астрономи́ческий	астрономиялык байкоочу.
наблюда́тель земно́й	Жердеги байкоочу.
наблюда́тель небе́сный	асмандагы байкоочу.
наблюде́ние	байкоо.
наблюде́ние звёзд	жылдыздарды байкоо.
наблюде́ние метео́ров	метеорлорду байкоо.
наблюде́ние плане́т	планеталарды байкоо.
наблюде́ние свети́ла	жарык чыгаруучуну байкоо.
наблюде́ние Со́лнца	Күндү байкоо.
наблюде́нные места́ звёзд	жылдыздардын байкалган орду.
Навзика́я	Навзикая (диаметри 75 *км* болгон астероид).
наво́дка телеско́па	телескопту багыттоо.
на́вык ориентиро́вки	ориентировкага машыгуу.
нади́р	надир (зенитке карама-каршы жаткан чекит).
наибо́льшая восто́чная элонга́ция	эң чоң чыгыш элонгация (ички планетанын Күндөн чыгышты көздөй эң чоң алысташы, мисалы, Меркурийдин 28°, Чолпондун 48°).
наибо́льшая за́падная элонга́ция	эң чоң батыш элонгация (ички планетанын Күндөн батышты көздөй эң чоң алысташы).
накладно́й кру́г	беттеме тегерек (кыймылдуу жылдыз картасынын бөлүгү).
наклоне́ние земно́го эква́тора к экли́птике	Жер экваторунун эклиптикага жантыктыгы (23°27′).
наклоне́ние орби́ты	орбитанын жантыктыгы.
накло́н о́си	октун жантыктыгы.
накло́н о́си к пло́скости орби́ты	орбитанын тегиздигине октун жантыктыгы.
накло́н о́си к эква́тору	октун экваторго жантыктыгы.
накло́н о́си к экли́птике	октун эклиптикага жантыктыгы.
направле́ние ви́димое	көрүнүүчү багыт.
направле́ние и́стинное	чыныгы багыт.

направлéние на звездý — жылдызды көздөй багыт.
направлéние на светúло — жарык чыгаруучуну көздөй багыт.
направлéние на Сóлнце — Күнду көздөй багыт.
Насóс — Насос (топ жылдыз).
Наугóльник — Наугольник (топ жылдыз).
Неáндр — Неандр (Айдын бетиндеги кратер).
Неáрх — Неарх (Айдын бетиндеги кратер).
небéсная механика — асман механикасы (асман телолорунун кыймылдары жөнүндөгү илим).
небéсная параллéль — асман параллели (асман экваторуна жарыш болгон айлана).
небéсная сфéра — асман сферасы.
«небéсная твéрдь» — «асман бектиги» (байыркы замандагы элдердин ката пикиринен келип чыккан түшүнүк).
небéсное светúло — асман жарык чыгаруучусу.
небéсное тéло — асман телосу.
небéсное явлéние — асман кубулушу.
небéсный кáмень — асман ташы (метеорит).
небéсный меридиáн — асман меридианы (асман сферасынын борбору, зенит жана ааламдын уюлу аркылуу өткөн тегиздиктин асман сферасы менен кесилишкен сызыгы).
небéсный свóд — асман чүмкөгү.
небéсный эквáтор — асман экватору (асман сферасынын борбору аркылуу ааламдын огуна перпендикуляр болуп өткөн тегиздиктин асман сферасы менен кесилишкен сызыгы).
нéбо — асман.
небосвóд — асман чүмкөгү.
небýлий — небулий (планетардык тумандуулуктарда табылган эки жолу иондоштурулган кислороддун спектралдык сызыктары).

небулярная гипóтеза — небулярдык гипотеза (асман телолору тумандуулуктардан пайда болгон деген гипотеза, мисалы, Канттын гипотезасы).
невúдимые спýтники звёзд — жылдыздардын көрүнбөс спутниктери (кээ бир жылдыздардын кыймылдарынын козголоцуна карап табылган спутниктер).
невозмущённое движéние — козголоңсуз кыймыл (Кеплердин закону боюнча болгон кыймыл).
невозмущённое относúтельное движéние — козголоңсуз салыштырмалуу кыймыл.
невосходя́щее светúло — чыкпоочу жарык чыгаруучу (жантаюусу $|\delta| \geqslant 90^\circ-\varphi$ шартка баш ийген жарык чыгаруучу, мында φ—байкоо жүргүзүлгөн точканын географиялык кеңдиги, δ — жарык чыгаруучунун жантаюусу).
негатúв фотографúческий — фотографиялык негатив.
недéля — жума.
нéдра Землú — Жердин түпкүрү.
незаходя́щее светúло — батпоочу жарык чыгаруучу (жантаюусу $|\delta| \leqslant 90^\circ-\varphi$ шартка баш ийген жарык чыгаруучу, мында φ—байкоо жүргүзүлгөн точканын географиялык кеңдиги, δ — жарык чыгаруучунун жантаюусу).
непериодúческие перемéнные звёзды — мезгилсиз өзгөрүлүүчү жылдыздар (жылтырашынын өзгөрүшү кайталанбаган жылдыздар).
непрáвильные перемéнные звёзды — туура эмес өзгөрүлмө жылдыздар (жылтырашынын өзгөрүшү белгилүү законго баш ийбеген жылдыздар).
непреры́вный спéктр — туташ спектр (ак жарыктын спектри).

Нептýн — Нептун (Күндүн тегерегинде сегизинчи орунду ээлеген планета).

неравното́чность — ар түрдүү таксыздык (тактыктары бирдей эмес болгон байкоолордун натыйжалары).

Нереи́да — Нереида (диаметри 300 *км* болгон Нептундун спутниги).

неселекти́вность — ылгоосуздук.

Не́стор — Нестор (астероид).

несфери́чность Земли́ — Жердин сфера эместиги.

нивели́рование — нивелирлөө (бир деңгээлге келтирүү).

ни́жнее соедине́ние — төмөнкү кошулуу (ички планета, Жер, Күн бир түз сызыкта жатып планета Жер менен Күн ортосунда болуп калган учур).

ни́жняя ве́тbь орби́ты — орбитанын төмөнкү бутагы.

ни́жняя кульмина́ция — төмөнкү кульминация (жарык чыгаруучу асман меридианынын түндүк бөлүгүндө болгон кези).

ни́жняя плане́та — төмөнкү планета (мунун эсебине Меркурий менен Чолпон кирет).

ни́жняя полусфе́ра — төмөнкү жарым сфера.

нисходя́щая ве́тbь орби́ты — орбитанын түшүү бутагы (эклиптикалык кеңдиги улам кемүүчү орбитанын бөлүгү).

нисходя́щий у́зел орби́ты — орбитанын түшүү түйүнү (эклиптикалык кеңдик оң мааниден терс мааниге өзгөрүүчү точка).

«но́вая» Персе́я — Персей «жаңысы» (1918-ж. Персей топ жылдызында пайда болгон «жаңы» жылдыз).

новолу́ние — Айдын жаңырышы.

новоподо́бная пере́менная звезда́ — жаңыга окшош өзгөрүлүүчү жылдыз (жылтырашы аз эле убакыт өсүп кетип көбүнчө минималдуу даражада сакталуучу жылдыз).

«но́вые» звё́зды — «жаңы» жылдыздар (жылтырашы бир канча миң эсе өсүп кетип кокустан асманда көрүнүп калган жылдыз).

но́вый го́д — жаңы жыл.

но́вый сти́ль — жаңы стиль (григориандык календарь боюнча алынган убакыт эсеби).

но́ниус — нониус (*к.* верньер).

но́чь — түн (Жер өз огунун тегерегинде айлануусунун натыйжасында Жердин бетине Күндүн нурларынын тийбей калган кези).

ноя́брь — ноябрь (жылдын он биринчи айы).

нулево́й иску́сственный спу́тник — нөлдүк жасалма спутник (бийиктиги нөлгө барабар, экваторду бойлоп учуучу спутник).

нута́ция — нутация (Жердин суткалык айлануу огунун орточо абалдан 9",2 четтеши. Нутациянын мезгили 18,6 жылга барабар).

нута́ция в долготе́ — узундуктагы нутация (чыныгы жазгы күн-түн теңелүү точкасынын орточо жазгы күн-түн теңелүү точкасына салыштырмалуу сыйлыгышуусун пайда кылуучу нутация).

нута́ция в накло́не — эңкейүүдөгү нутация (экватордун эклиптикага жантыктыгын өзгөртүүчү нутация).

Нью́тон — Ньютон (Айдын бетиндеги эң терең кратер. Четинин бийиктиги 9000 *м* жакын).

О

Оберóн	Оберон (диаметри 1500 *км* болгон Урандын спутниги).
обитáемость мирóв	ааламдагы тиричилик.
обитáемость планéт	планеталардагы тиричилик.
облакá галáктик	галактикалар булуту (галактикалардын тобу).
óблако плáзмы	плазманын булуту (заряддалган бөлүкчөлөрдүн тобу).
óблачные слои	булут катмарлары (көбүнчө атмосферасы бар планеталарда байкалат).
обозначéние Венéры	чолпондун белгиси (♀)
обозначéние восходя́щего узлá орби́ты	орбитанын чыгуу түйүнүнүн белгиси (☊)
обозначéние двойны́х звёзд	кош жылдыздардын белгиси (–●–тегерекченин диаметри жылдыздардын суммардык жылтырашын мүнөздөйт).
обозначéние диффу́зных тумáнностей	диффузиялык тумандуулуктардын белгиси /‖‖/.
обозначéние звёзд	жылдыздардын белгиси (● тегерекченин диаметри жылдыздын көрүнүүчү жылтырашын мүнөздөйт).
обозначéние Земли́	Жердин белгиси (♁).
обозначéние зодикáльных созвéздий (знáки зодиáка)	зодикалдык топ жылдыздардын белгиси (зодиактын белгилери ♈ —Овец-кой, ♉ — Телец, ♊ — Близнецы-Эгиздер, ♋ —Рак, ♉ же ♌ —Лев-Арстан, ♍ Дева-Кыз, ♎ — Весы-Тараза, ♏ — Скорпион-Чаян, ♐ — Стрелец-Аткыч, ♑ — Козерог, ♒— Водолей, ♓— Рыбы—Балыктар).
обозначéние крáтных звёзд	эселүү жылдыздардын белгиси (*к.* обозначение двойных звезд).
обозначéние Луны́	Айдын белгиси (☾).
обозначéние Мáрса	Марстын белгиси (♂).
обозначéние Меркýрия	Меркурийдин белгиси (☿).
обозначéние Нептýна	Нептундун белгиси (♆).
обозначéние нóвых звёзд	жаңы жылдыздардын белгиси (○ тегерекченин диаметри жылдыздын жылтырашынын максимумун мүнөздөйт).
обозначéние нисходя́щего узлá орби́ты	орбитанын түшүү түйүнүнүн белгиси (☋).
обозначéние перемéнных звёзд	өзгөрүлмө жылдыздардын белгиси (⊙ ички жана тышкы тегеректердин диаметри жылдыздын жылтырашынын максимумун жана минимумун мүнөздөйт).
обозначéние Сатýрна	Сатурндун белгиси /♄/.
обозначéние Сóлнца	Күндүн белгиси /☉/.
обозначéние тóчки весéннего равнодéнствия	жазгы күн-түн теңелүү точкасынын белгиси /♈/.
обозначéние тóчки осéннего равнодéнствия	күзгү күн-түн теңелүү точкасынын белгиси /♎/.
обозначéние Юпи́тера	Юпитердин белгиси/♃/.
обозрéние нéба	асман обозрениеси (асман сферасынын берилген участкасынын белгилүү жылдыздарынын болжол координаталары берилген каталог).
оболóчка	кабык.
оболóчка гáзовая	газ кабыгы (кометалардын

	ядролорунун курчамасы).
оболо́чка головы́ коме́ты	кометанын башынын кабыгы.
оболо́чка звезды́	жылдыздын кабыгы.
оболо́чка ядра́ (ма́нтия)	ядронун кабыгы (мантия).
обра́тная сторона́ Луны́	Айдын тескери жагы (Айдын бизге көрүнбөй турган бети).
обору́дование косми́ческого корабля́	космостук кораблдин жабдылышы.
обраща́ющий сло́й атмосфе́ры Со́лнца	Күндүн атмосферасынын айландыруучу катмары (калыңдыгы 500 *км* жакын химиялык элементтердин бууларынан турган фотосферанын жогорку катмары).
обраща́ющий сло́й звёзд	жылдыздардын айландыруучу катмары.
обраще́ние звёзды	жылдыздын айланышы (бир жылдыздын экинчи жылдыздын тегерегинде айланышы).
обраще́ние плане́т вокру́г Со́лнца	планеталардын Күндүн тегерегинде айланышы.
обраще́ние спектра́льных ли́ний	спектралдык сызыктардын айланышы (ак жарык муздак газ аркылуу өткөн кезде жутулган сызыктардын, газ кызыган кездеги нурланышы).
обсервато́рия астрономи́ческая	астрономиялык обсерватория (астрономиялык изилдөөлөр жүргүзүүчү мекеме).
обтюра́тор	обтюратор (курал).
о́бщий катало́г Бо́сса	Босстун жалпы каталогу (33 346 жылдыздын так абалы жана өздүк кыймылдары берилген төрт томдуу каталог).
о́бщий катало́г переме́нных звёзд	өзгөрүлмө жылдыздардын жалпы каталогу.
объекти́в	объектив (телескоптун жа-

	рык чыгаруучу жакка багытталган линзасы).
объекти́в апохромати́ческий	апохроматтык объектив (ахроматтыгы жогорулатылган үч линзалуу объектив).
объекти́в ахромати́ческий	ахроматтык объектив (хроматтык аберрациясы кемитилген эки линзалуу объектив).
объекти́в визуа́льный	визалдуу объектив.
объекти́вная при́зма	объективдик призма (объективинин алдына коллиматорсуз призма орноштурулган фотографиялык камера).
объект Хэ́рбига-Аро́	Хэрбига-Аро объекти (көк жылдызды курчап турууучу, жарыгы жылдыздын жарыгынан күчтүрөөк болгон тумандуулук).
ова́льная внегалакти́ческая тума́нность	овал түрүндөгү Галактикадан тышкары тумандуулук (биздин Галактикага окшош миллиондогон жылдыздардан турган башка жылдыз системасы).
О́вен	Кой (топ жылдыз).
о́зеро Сме́рти	Өлүм көлү (Айдын бетиндеги кара так).
о́зеро Сновиде́ний	Түш Көрүү көлү (Айдын бетиндеги кара так).
океа́н Бу́рь	Бороондор океаны (Айдын бетиндеги чоң ойдуң).
околоземно́е косми́ческое простра́нство	Жердин айланасындагы космостук мейкиндик.
околозени́тное простра́нство	зенит айланасындагы мейкиндик.
околозени́тное свети́ло	зенит айланасындагы жарык чыгаруучу.
околополя́рная о́бласть	уюл айланасындагы область.
околосо́лнечное косми́ческое простра́нство	Күн айланасындагы космостук мейкиндик.
околосо́лнечное простра́нство	Күн айланасындагы мейкиндик.

околосо́лнечный орео́л	Күн айланасындагы ореол (Күндүн тегерегиндеги өзгөчө жаркырак).
Окта́нт	Октант (топ жылдыз).
октя́брь	октябрь (жылдын онунчу айы).
окуля́р	окуляр (телескоптун көз менен карай турган жагындагы линза).
окуля́р гелиоскопи́ческий	гелиоскоптук окуляр (Күндүн нурун призмаларда чагылтуу, уюлдантуу аркылуу басаңдатуучу, атайын Күнгө байкоо жүргүзү үчүн жасалган окуляр).
окуля́р положи́тельный	оң окуляр (башкы фокус аралыгы окуляр менен объектив ортосунда болгон окуляр).
окуля́р отрица́тельный	терс окуляр (объективдин башкы фокус аралыгы окулярдын ичинде жаткан учурдагы окуляр).
окуля́рная ка́мера	окулярдык камера (телескоптун окулярына орноштурулган фотографиялык камера).
окуля́рная крамалье́ра	окулярдык крамальера (окулярды микрометрлик фокустоочунун башы).
окуля́рная при́зма	окулярдык призма (зенитке жакын болгон жарык чыгаруучуларды көрүүгө ыктуу болсун үчүн окуляр жакка орноштурулган толук ички чагылтуучу призма).
О́льберс	Ольберс (Айдын бетиндеги кратер).
опаха́ла	желпигичтер (Күндүн дискасынын тегерегиндеги плазмалык агым).
опо́рная се́ть	таяныч тор (координаталары абсолюттук метод менен аныкталган Айдын бетиндеги точкалардын системасы).
опо́рные кра́теры	таяныч кратерлер (координаталары абсолюттук метод менен аныкталган Айдын бетиндеги кратерлер).
опо́рные то́чки	таяныч точкалар (координаталары абсолюттук метод менен аныкталынган Айдын бетиндеги точкалар).
оппози́ция	оппозиция (Күн, Жер жана тышкы планета бир түз сызыкта болуп калган учур).
определе́ние вре́мени	убакытты аныктоо (жарык чыгаруучуларга карап так убакытты табуу мааниде).
опти́ческая толщи́на корпускуля́рного пото́ка	корпускулярдык агымдын оптикалык калыңдыгы.
опти́ческая толщи́на ионизи́рованного га́за	иондоштурулган газдын оптикалык калыңдыгы.
опти́чески-двойны́е звёзды	оптикалык кош жылдыздар (бир багытта көрүнүп, бирок гравитациялык талаа менен байланышпаган жылдыздар).
опти́ческий барье́р	оптикалык барьер (асман сферасынын белгилүү зоналарына багытталган бир канча астрономиялык трубалардын жардамы менен байкоо жүргүзүү методу).
орби́та	орбита (асман телосунун кыймыл жолу).
орби́та ви́димая	көрүнүүчү орбита (чыныгы орбитанын көрүү нуруна перпендикулярдуу тегиздикке болгон проекциясы).
орби́та гиперболи́ческая	гиперболалык орбита (формасы гипербола болгон орбита).
орби́та и́стинная	чыныгы орбита (асман тело-

сунун кыймылга келген жолу).

орбита космического корабля — космостук кораблдын орбитасы.

орбита космической ракеты — космостук ракетанын орбитасы.

орбита круговая — тегерек орбита (формасы айлана түрүндө болгон орбита).

орбита относительная — салыштырмалуу орбита (бир асман телосунун экинчи асман телосуна салыштырганда чийген траекториясы).

орбита параболическая — параболалык орбита (формасы парабола болгон орбита).

орбита ракеты — ракетанын орбитасы.

орбита спутника — спутниктин орбитасы.

орбита эллиптическая — эллиптстик орбита (формасы эллипс болгон орбита).

орбитальная скорость — орбиталык ылдамдык (орбита боюнча асман телосунун кыймыл ылдамдыгы).

орбитальное движение — орбиталык кыймыл (асман телосунун орбитасы боюнча болгон кыймыл).

орбитальные элементы — орбиталык элементтер (P — сидерикалык айлануу мезгили, T — периастр аркылуу өткөн момент, ω — периастрдын узундугу, e — орбитанын эксцентриситети, i — жантыктык, a — чоң октун жарымы).

ореол сияния — жаркырактын ореолу (Жердин атмосферасынын нымдуулугуна, чаңдуулугуна жараша Күндүн же Айдын тегерегинде болгон жаркырак).

Орел — Бүркүт (топ жылдыз, элдик наамы—Тору Ат).

ориентация спутника — спутниктин ориентациясы (Күнгө, жылдыздарга карата спутниктин космостук мейкиндикте жайланышы).

ориентирование ракеты — ракетаны ориентациялоо (асман телолоруна карата ракетаны керектүү багыт боюнча багыттоо).

ориентирование спутника — спутникти ориентациялоо (к. ориентирование ракеты).

ориентировка — ориентировка (горизонттун түндүк, түштүк, батыш, чыгыш жактарын табуу).

ориентировка астрономическая — астрономиялык ориентировка (жарык чыгаруучуларга карап ориентировка жүргүзүү).

Орион — Орион (топ жылдыз, элдик наамы—Тараза).

ориониды — орионидалар (радианты Орион топ жылдызында болгон 14—26-октябрда байкалуучу метеордук агым).

ортографическая сетка — ортографиялык торчо (Күндүн, Айдын бетиндеги деталдардын координаталарын аныктоо үчүн белгилүү масштабда жасалган торчо).

освоение Космоса — космосту өздөштүрүү.

освоение космического пространства — космостук мейкиндикти өздөштүрүү.

освоение околоземного космического пространства — Жер айланасындагы космостук мейкиндикти өздөштүрүү.

освоение околосолнечного космического пространства — Күн айланасындагы космостук мейкиндикти өздөштүрүү.

осень — күз (жыл мезгили).

осеннее небо — күзгү асман (күз мезгилиндеги асман).

осеннее равноденствие — күзгү күн-түн теңелүү (23-сентябрь).

ослабление видимого блеска — көрүнүчү жылтыроонун начарлашы.

основная плоскость — негизги тегиздик (түрдүү координаталар системасында түрдүүчө болот. Мисалы, координаталардын горизонталдык системасында математикалык горизонттун тегиздиги, координаталардын экваториалдык системасында — экватордун тегиздиги ж. б.).

О. Струве — О. Струве (Айдагы кратердик дециз. Диаметри 130 *км*).

ось — ок (асман телосунун, куралдын ж. б. нерсенин огу).

ось вертикальная — вертикалдуу ок (телескопто ж. б. куралдарда).

ось вращения — айлануу огу (асман телосунун, телескоптун айлануу октору).

ось горизонтальная — горизонталдуу ок (телескопто ж. б. куралда).

ось мира — ааламдын огу (асман сферасынын суткалык айлануу огу).

ось планеты — планетанын огу (планетанын суткалык айлануу огу).

ось полярная — уюлдук ок (байкоо жүргүзүүчү пункттун географиялык кеңдигине жараша горизонтко жантык орнолгон телескоптун огу).

ось поясов радиации — радиациялык алкактардын огу (болжол менен Жердин суткалык айлануу огуна жарыш).

ось склонения — жантаюу огу (телескоптун асман экваторуна жарыш болгон огу).

ось часовая — сааттык ок (*к.* ось полярная).

ось эклиптики — эклиптиканын огу (эклиптиканын тегиздигине перпендикуляр болгон сызык).

отвес — асма (тик багытты аныктоо үчүн жипке илинген жүк).

отвесная линия — асма сызык (горизонтко перпендикуляр, асман сферасынын борбору аркылуу өтүүчү сызык).

отклонение в движении — кыймылдагы четтөө (кандайдыр сырткы таасирдин астында асман телосунун кыймылынын өзгөрүшү).

отклонение в поле тяготения — тартылуу талаасындагы четтөө (асман телосунун гравитациялык талаада кыймылынын өзгөрүшү).

отклонение движущихся тел — кыймылдагы телолордун четтеши (Жер өз огунун тегерегинде айлангандыктан ар кандай нерселердин кыймылында четтелиштин байкалышы, мисалы, Бэрдин закону, пассат шамалдары, артилериялык снаряддардын, ракеталардын девиациясы).

отклонение от законов Кеплера — Кеплердин закондорунан четтөө (асман телолорунун эллипстик траектория менен кыймылга келбегендиги).

отлив — суунун тартылышы (чоң дениздердин, океандардын жээктеринде Айдын, Күндүн таасири астында жээктин орточо абалынан алысташы).

относительная концентрация ионов — иондордун салыштырмалуу концентрациясы (иондордун жалпы санынын ичинде молекулярдык кислороддун саны).

относительная спектральная отражательная способность — салыштырмалуу спектралдык чагылтуу жөндөмдүүлүк $\left(b = \frac{I(\lambda+\Delta\lambda)}{I_0(\lambda+\Delta\lambda)}\right.$

мында $I(\lambda+\Delta\lambda)$ — берилген спектралдык интервалда чачылган толкундун интенсивдүүлүгү, $I_0(\lambda+\Delta\lambda)$ — ошол эле спектралдык интервалдагы $(\lambda+\Delta\lambda)$ интенсивдүүлүгү).

относи́тельное отве́рстие — салыштырмалуу тешик (объективдин диаметринин Д-нин, фокус аралыгына F-ке болгон катышы: $\frac{D}{F}$).

относи́тельное фо́кусное расстоя́ние — салыштырмалуу фокус аралыгы (салыштырмалуу тешикке тескери болгон чоңдук: $\frac{F}{D}$).

относи́тельное чи́сло Во́льфа — Вольфтун салыштырмалуу саны (Күндүн так пайда кылуу аракетин мүнөздөөчү чоңдук).

относи́тельный ме́тод — салыштырмалуу метод (1. Бир канча негизги жылдыздардын түз чыгыштарына карап калган жылдыздардын түз чыгыштарын табуу методу; 2. Таяныч точкаларга карап Айдын дискасынын бетиндеги деталдардын координаталарын табуу).

отождествле́ние ли́нии спе́ктра — спектрдин сызыктарын окшоштуруу (жарык чыгаруучулардын спектрлериндe белгилүү химиялык элементтердин сызыктарын табуу).

отража́тельная спосо́бность — чагылтуу жөндөмдүүлүгү (*к.* альбедо).

отсе́к орбита́льный — орбиталык отсек (планеталар аралык станциянын планетага учуп баргыча иштей турган аппараттар жайланышкан бөлүгү).

отсе́к плане́тный — планеталык отсек (планеталар аралык станциянын планетага жакындаган кезде иштей турган аппараттар жайланышкан бөлүгү).

отта́лкивающая си́ла — түртүү күчү.

отта́лкивающее де́йствие Со́лнца — күндүн түртүү таасири (Күндүн жарыгынын басым таасири).

отчётливое изображе́ние — даана сүрөттөлүш (телескоп жакшы фокусталган кезде болгон көрүнүш).

оши́бка — ката.

оши́бка абсолю́тная — абсолюттук ката (нерсенин өлчөмүнүн орточо мааниси — N_{op} менен табылган мааниси — N_i ортосундагы айырма: $N_{op}-N_i=\pm\Delta N_i$, мында $N_{op}=\frac{\Sigma N_k}{K}$, K — өлчөөлөрдүн саны).

оши́бка а́зимута — азимуттун катасы (ченөөчү куралдын меридиан боюнча так орноштурулбагандыгынын натыйжасында азимутту табууда келип чыккан ката).

оши́бка вероя́тная — ыктымалдуу ката (эң кичине каталардын саны эң чоң каталардын санына барабар болгон учурдагы ката. Бул орточо натыйжаны мүнөздөөчү чоңдук $\sigma_p=0,6745\sigma_N=0,8453\varepsilon_{op}$, мында σ_p — ыктымалдуу ката, ε_{op} — орточо ката, σ_N — орточо квадраттык ката).

оши́бка измере́ний — өлчөөлөрдүн каталары.

оши́бка коллимацио́нная — коллимациялык ката (трубанын айлануу огу анын оптикалык огуна так перпендикулярдуу болбогон-

дугунан келип чыккан ката).

ошибка ли́чная — өздүк ката (ар кишинин мүнөзүнө карата кетирилген ката).

ошибка наблюде́ний — байкоонун катасы (байкоо жүргүзүлгөн кезде кетирилген ката).

ошибка относи́тельная — салыштырмалуу ката.

ошибка системати́ческая — системалык ката (өлчөөнүн методикасы, куралдардын тактыгы начар болгондуктан келип чыккан ката).

ошибка случа́йная — кокусунан болгон ката (биздин сезүү органдарыбыздын жетишсиздигинен жана ар кандай алдан эсепке алууга мүмкүнчүлүк болбогон себептерден келип чыккан ката).

ошибка сре́дняя — орточо ката $\left(\Delta N = \frac{\Sigma \Delta N_k}{K}\right.$, мында K — өлчөөнүн саны, ΔN_k — ошол өлчөөнүн абсолюттук катасы).

ошибка сре́дняя квадрати́чная — орточо квадраттык ката $\left(\sigma_N = \sqrt{\frac{\Sigma \Delta_i^2}{n(n-1)}}\right.$ мында σ_N орточо квадраттык ката, Δ_i — ар бир өлчөөнүн орточо арифметикалык мааниден четтеши, n — өлчөөнүн саны).

ошибка сре́дняя относи́тельная — орточо салыштырмалуу ката $\left(\pm E = \frac{\Delta N}{N}\right.$ мында ΔN — орточо ката, N — бардык өлчөөлөрдүн орточо арифметикалык мааниси).

ошибка эксцентрисите́та — эксцентриситеттин катасы (эсептөөчү айлананын борбору трубанын айлануу огу менен так дал болбо-

гондуктан келип чыккан ката).

оцифро́вывание — цифрлөө (мисалы, жаңы табылган астероиддерди же жылдыздарды кандайдыр сан менен белгилөө).

П

Павли́н — Павлин (топ жылдыз).

«па́дающие звёзды» — «учуучу жылдыздар» (*к.* метеоры).

паде́ние отража́тельной спосо́бности — чагылтуу жөндөмдүүлүгүнүн төмөндөшү (өзү жарык чыгарбоочу асман телолорунун бетинин кээ бир участокторунда түшкөн жарыктын жутулушу көбөйгөндүктөн келип чыккан кубулуш).

Палла́да — Паллада (диаметри 492 *км* болгон астероид).

Палла́с — Паллас (Айдын бетиндеги кратер).

палласи́т — палласит (Палластын метеоритинде табылган зат).

панора́мность — панорамдуулук (астрономиялык кубулуштун фотографиясында бул кубулуштан башка объекттердин тартылып калышы).

Папаге́на — Папагена (диаметри 210 *км* болгон астероид).

параболи́ческая коме́та — параболалык комета (орбитасы парабола формасында болгон Күн системасынын мүчөсү эмес, ааламдык мейкиндиктен келген комета).

параболи́ческая орби́та — параболалык орбита (парабола формасындагы орбита).

параболи́ческая ско́рость — параболалык ылдамдык (массаларына жараша түрдүү асман телолору

үчүн түрдүүчө чоңдук. Мисалы жер үчүн 11,2 *км/сек*).

параболи́ческие эле́менты — параболалык элементтер.

параболи́ческий метео́р — параболалык метеор (траекториясы парабола формасында, биздин Күн системанын мүчөсү эмес, сырттан келген метеор).

параболло́ид враще́ния — айлануу параболлоиди (параболанын өз огунун тегерегинде айланышынан келип чыккан бет).

парази́тный кра́тер — паразиттик кратер (Айдын бетинде, чоң кратерлерде байкалуучу майда кратерлер).

паралла́кс — параллакс (Жердин Күн тегерегинде айланышынан келип чыккан кубулуш).

пара́ллакс годи́чный — жылдык параллакс (жылдыздан караганда Жердин орбитасынын радиусунун көрүнүү бурчу).

паралла́кс горизонта́льный — горизонталдык параллакс (жарык чыгаруучу горизонтто болгон кезде ошол жарык чыгаруучудан караганда Жердин радиусу- көрүнүү бурчу).

паралла́кс горизонта́льный поля́рный — горизонталдык уюлдук параллакс (жарык чыгаруучу горизонттун бетинде болгон кезде ошол жарык чыгаруучудан караганда Жердин уюлдук радиусунун көрүнүү бурчу).

пара́ллакс горизонта́льный экваториа́льный — горизонталдык экваториалдык параллакс (жарык чыгаруучу горизонттун бетинде болгон кезде ошол жарык чыгаруучудан караганда Жердин экваториалдык радусунун көрүнүү бурчу).

паралла́кс звёздный — жылдыздык параллакс (*к.* параллакс годичный).

пара́ллакс Луны́ — Айдын параллаксы (Айдан караганда Жердин радиусунун көрүнүү бурчу. Орто эсеп менен ал 57′ 2″,67 барабар).

паралла́кс плане́т — планеталардын параллаксы (планеталардан караганда Жердин радиусунун көрүнүү бурчу. Түрдүү планеталар үчүн түрдүүчө).

паралла́кс-секу́нда — параллакс-секунда жылдык параллаксы бир секунда болгон жарык чыгаруучуга чейинки аралык, кыскача парсек (*к.* парсек).

паралла́кс Со́лнца — Күндүн параллаксы (Күндөн караганда Жердин радиусунун көрүнүү бурчу. Орто эсеп менен ал 8″,8 барабар).

паралла́кс спектра́льный — спектралдык параллакс (абсолюттук чоңдугу спектрден табылган жылдыздын параллаксы).

паралла́кс сре́дний су́точный — орточо суткалык параллакс ($P = P_0 \sin Z$ мында P_0 — горизонталдык параллакс, P — суткалык параллакс, Z — жарык чыгаруучунун зенит аралыгы. Сутка ичинде тынымсыз өзгөрүп тургандыктан көп учурларда суткалык параллакстын орточо мааниси алынат).

парала́кс су́точный — суткалык параллакс (параллакс бурчу зенит аралыгына көз каранды болгондуктан сутка ичинде өзгөрүп турат: $P = P_0 \sin Z$ ошондуктан бул параллакс суткалык деп аталат).

паралла́кс тригонометри́ческий	тригонометриялык параллакс (Жердин Күн тегерегинде кыймылга келгендигине карап жылдыздын көрүнүүчү жылышынан эсептеп чыгарылган жылдык параллакс).
паралла́кс цефе́идный	цефеидалдык параллакс ($g\pi=1\frac{1}{5}(M-m)-1$ формуладан табылган цефеиданын параллаксы. Мында π — цефеидалык параллакс, М — цефеиданын абсолюттук жылдыз чоңдугу, m — цефеиданын визуалдык жылдыз чоңдугу).
паралла́кс экватори́ально- горизонта́льный	экваториалдык - горизонталдык параллакс (жарык чыгаруучу горизонттун бетинде болгон кезде ошол жарык чыгаруучудан караганда Жердин экваториалдык радуусунун көрүнүү бурчу).
параллакти́ческое смеще́ние	параллактикалык жылыш (байкоочу Жердин бетинен анын борборуна которулган кезде жарык чыгаруучунун көрүнүүчү абалынын өзгөрүшү).
параллакти́ческий треуго́льник	паралактикалык үч бурчтук (бурчтарынын чокулары зенитте, ааламдын уюлунда жана жарык чыгаруучуда болгон үч бурчтук).
параллакти́ческий у́гол	параллактикалык бурч (параллактикалык үч бурчтуктун жарык чыгаруучу орношкон бурчу).
параллакти́ческая уста́новка	параллактикалык орноштуруу (бири ааламдын огуна экинчиси экватордун тегиздигине жарыш болгон эки өз ара перпендикулярдуу окко телескопту орноштуруу).
параллакти́ческий э́ллипс	параллактикалык эллипс (бир жыл ичинде жылдыздын көрүнүүчү жылышуусу аркасында чийилип чыккан эллипс).
параллакти́ческое нера́венство	параллактикалык барабарсыздык (Айдын параллаксына карата ташкын толкунун амплитудасынын түрдүүчө болушу).
параллакти́ческое сме́щение	параллактикалык жылышуу (Жердин Күн тегерегинде кыймылга келгендигинен жылдыздардын көрүнүүчү жылышы).
паралле́ль небе́сной сфе́ры	асман сферасынын параллели (асман экваторуна жарыш айланалар).
пара́метр враще́ния спу́тника	спутниктин айланышынын параметри (мисалы, өз огунун тегерегинде айлануу мезгили, октун мейкиндикте багытталышы ж. б.).
пара́метр кони́ческого сече́ния	конустук кесилиштин параметри (конустук кесилиштин фокусу аркылуу, башкы окко перпендикулярдуу өткөн хорданын жарымы).
пара́метр обраще́ния спу́тника	спутниктин айланышынын параметри (мисалы, борбордук телонун тегерегинде айлануу мезгили).
пара́метр орби́ты спу́тника	спутниктин орбитасынын параметри (орбитанын чоң огу, эксцентриситети ж. б.).
пара́метр ориента́ции спу́тника	спутниктин ориентациясынын параметри (спутниктин огунун мейкиндикте

жайланышын мүнөздөөчү бурчтар).

Парро́ — Парро (Айдын бетиндеги кратер).

парсе́к — парсек (аралык бирдиги. Параллаксы бир секундага барабар болгон жылдызга чейинки аралык. 1 парсек=206265 астрономиялык бирдикке=3,259 жарык жылына = =31 000 000 000 *км*).

Паруса́ — Паруса (топ жылдыз).

пасса́жный инструме́нт — пассаждык инструмент (так убакытты аныктоо максатында жылдыздарга кульминация кезинде байкоо жүргүзүү үчүн пайдалануучу курал).

Па́стер — Пастер (Айдын көрүнбөс бетиндеги кратер).

Патро́кл — Патрокл (1. Айдын бетиндеги кратер. 2. Троянец астероиддеринин бири).

Пега́с — Пегас (топ жылдыз, элдик наамы — Ҝерилген саба).

пегаси́ды — пегасидалар (радианты Пегас топ жылдызында болгон метеордук агым).

пекуля́рное движе́ние — пекулярдык кыймыл (космостук мейкиндиктеги телолордун күн системасынын кыймылына көз карандысыз болгон чыныгы кыймылы. Жылдыздардын пекулярдык кыймылы, алардын өздүк кыймылынын бөлүгүн түзөт).

пе́пельный све́т — күл түстүү жарык (планетанын же спутниктин Күндүн нуру начар түшкөн бөлүгүнүн бозом түстүү болуп көрүнүшү).

пепе́льный све́т Вене́ры — Чолпондун күл түстүү жарыгы.

пепе́льный све́т Луны́ — Айдын күл түстүү жарыгы (Жерден чагылган Күндүн нурунун таасири астында толбогон Айдын калган бөлүгүнүн бозомтук түстүү болуп көрүнүшү).

пе́рвая косми́ческая ско́рость — биринчи космостук ылдамдык (7,9 *км/сек.* Бул ылдамдыкка ээ болгон нерсе Жер тегерегинде айлана боюнча кыймылга келүүчү спутник болуп калат).

пе́рвая че́тверть — биринчи чейрек (Айдын дискасынын өлчөмү жарым болуп, томпоктугу оң тараптан көрүнгөн кези).

перви́чные косми́ческие лучи́ — баштапкы космостук нурлар (Жердин атмосферасынын чегинде космостук мейкиндиктен келген заряддалган бөлүкчөлөрдүн агымы).

пе́рвый вертика́л — биринчи вертикал (батыш жана чыгыш точкалар аркылуу өтүүчү тик тегерек).

пе́рвый космона́вт — биринчи космонавт (Ю. Гагарин).

пе́рвый ра́диус — биринчи радиус (нөлдүк меридиандын тегиздиги жана Айдын экваторунун тегиздиги кесилишкен сызык менен дал келүүчү Айдын радиусу).

перегру́зка — перегрузка (нерсе тик өйдө ылдамдануу менен көтөрүлгөн кезде анын салмагы канча эсе чоңоё тургандыгын көрсөтүүчү сан).

переме́нные звёзды — өзгөрүлмө жылдыздар (жылтырашы өзгөрүп туруучу жылдыз).

переме́нные звёзды долгопериоди́ческие — узак мезгилдүү өзгөрүлмө жылдыздар (жылтырашы-

нын өзгөрүү мезгили 90 суткадан 700 суткага чейин болгон жылдыздар).

перемещéние полюсóв — уюлдардын которулушу (Жер бир тектүү болбогондуктан анын уюлу тынымсыз которулуп турат).

периáстр — периастр (чыныгы орбитанын башкы жылдызга эң жакын турган точкасы).

перигéй — перигей (Айдын же спутниктин орбитасынын Жерге эң жакын болгон точкасы).

перигéйное расстоя́ние — перигейлик аралык (Жердин борборунан перигейге чейинки аралык).

перигéлий — перигелий (Күн тегерегинде кыймылга келген телонун орбитасынын Күнгө эң жакын точкасы).

перигéлийное расстоя́ние — перигелийлик аралык (Күндүн борборунан перигелийге чейинки аралык).

перйод возмущéния орбйты — орбитанын козголонунун мезгили.

перйод вращéния — айлануу мезгили (асман телосунун өзүнүн огунун тегерегинде айлануу мезгили, мисалы Жер үчүн тегеректеп алганда 24 саат).

перйод годовóй — жылдык мезгил (географиялык кеңдиктин бир жылга барабар болгон мезгил менен өзгөрүшү).

перйод деятéльности Сóлнца — Күндүн аракетинин мезгили (орто эсеп менен 11 жыл).

перйод Калйппа — Калипптин мезгили (27 759 сутка=76 жыл).

перйод Метóна — Метондун мезгили (19 жыл. Айдын фазалары жылдын так ошол эле күндөрүнө туура келүү үчүн кеткен убакыты).

перйод обращéния пóлюса Землй — Жердин уюлунун которулуу мезгили (433 сутка. Бул

Жердиң ички түпкүрлөрү катуу абалда экендигин көрсөтөт).

перйод полугодовóй — жарым жылдык мезгил (географиялык кеңдиктин жарым жылга барабар болгон мезгил менен өзгөрүүсү).

перйод свобóдной либрáции — эркин либрациянын мезгили (1185 сутка).

перйод сидерйческий — сидерикалык мезгил (борбордук телону жандоочу тело бир жолу айланып чыгуу үчүн кеткен убакыт).

перйод Чáндлера — Чандлердин мезгили (географиялык кеңдиктин 14 айга барабар болгон мезгил менен өзгөрүшү).

перйдическая комéта — мезгилдүү комета (белгилүү убакыт сайын көрүнүп туруучу комета).

периодйческая орбйта — мезгилдүү орбита (эч кандай каршылык болбогондуктан спутник тарабынан кайра кайталоочу орбита).

периодйчески перемéнные звёзды — мезгилдүү өзгөрүлмө жылдыздар (Жылтырашы белгилүү мезгил менен өзгөрүп туруучу жылдыздар).

периодйческое возмущéние — мезгилдүү козголоң (белгилүү убакыт сайын кайталанып туруучу козголоң).

периодйчность Сóлнечной дéятельности — Күн аракетинин мезгилдүүлүгү (Күндүн бетиндеги тактардын, протуберанецтердин, магнит талааларынын интенсивдүүлүктөрү белгилүү убакыт сайын кайталанып турушу).

перйодичность явлéний — кубулуштардын мезгилдүүлүгү.

перицéнтр — перицентр (жандоочу телонун орбитасынын борбор-

	дук телого эң жакын точкасы. *к.* периастр, перигелий).
Персе́й	Персей (топ жылдыз).
персеи́ды	персеидалар (радианты Персей топ жылдызында болуп 16—20-июлда байкалуучу метеордук агым).
Пета́вий	Петавий (диаметри 125 *км* болгон Айдын бетиндеги шакек түрүндөгү тоо).
петаско́п	петаскоп (курал).
петлеобра́зное движе́ние плане́т	планеталардын тузак түрүндөгү кыймылы.
Пе́чь	Печь (топ жылдыз).
Пиа́цци	Пиацци (Айдын бетиндеги кратер).
Пика́р	Пикар (Айдын бетиндеги кратер).
Пикеринг	Пикеринг (диаметри 10 *км* болгон Айдын бетиндеги кратер).
Пикколоми́ни	Пикколомини (Айдын бетиндеги кратер).
Пико́	Пико (Айдын бетиндеги кратер).
пирано́метр	пиранометр (курал).
пиргелио́метр	пиргелиометр (Күндүн радиациясын ченөөчү курал).
Пита́т	Питат (Айдын бетиндеги кратер).
Пифаго́р	Пифагор (Айдын бетиндеги цирк).
Пифе́й	Пифей (Айдын бетиндеги кратер).
пи́чки	пички (Күндүн бетинде жылт этип пайда болуучу кубулуш).
Пла́на	Плана (Айдын бетиндеги кратер).
пла́зма	плазма (заряддалган бөлүкчөлөрдүн чогуусу, агымы).

пла́зменная обо́лочка Земли́	Жердин плазмалык кабыгы (*к.* геокорона).
пла́зменное вещество́	плазмалык зат (заттын төртүнчү агрегаттык абалы—иондошкон газ абалы).
пла́зменные во́лны	плазмалык толкундар (Күндүн хромосферасы аркылуу өткөн бөлүкчөлөрдүн агымы дүүлүктүргөн толкун. Анын жыштыгы $\nu = \left(\frac{e^2N}{\pi m}\right)^{1/2}$, мында N—хромосферанын бөлүкчөлөр өткөн зонасындагы электрондордун концентрациясы, e жана m — электрондун заряды жана массасы).
плане́та	планета (Күндүн тегерегинде кыймылга келүүчү Жерге окшош муздак асман телолору).
плане́та-гига́нт	гигант-планета (Юпитер, Сатурн, Уран, Нептун).
плане́та двойна́я	кош планета.
плане́та иску́сственная	жасалма планета (1959-жылы Советтер Союзу тарабынан учурулган космостук ракета. Ал Күн тегерегинде планеталарга окшош тынымсыз кыймылда).
планета́рий	планетарий (жылдыздуу асманды демонстрациялоочу аппарат. Кичине планетарий Фрунзе шаарында 1961-жылы «Знание» коомунун алдында ачылган).
планета́рная тума́нность	планетардык тумандуулук (борборунда өтө ысык жылдыз жайланышкан сфера түрүндөгү сейректелген газдан турган тумандуулук).

планетазимáль	планетазималь (майда планета).
планéтная космогóния	планеталык космогония (планеталардын өнүгүү, өсүү жөнүндөгү илим).
планéтная систéма	планеталар системасы (биздин Күн системасы же башка жылдыз тегерегинде кыймылга келүүчү планеталар тобу).
планетовéдение	планетоведение (планеталарга изилдөө жүргүзүүчү астрономия).
планетоискатель	планета издөөчү (оптикалык курал).
Платóн	Платон (диаметри 100 *км* болгон Айдын бетиндеги цирк).
Плéйфер	Плейфер (Айдын бетиндеги кратер).
Плеяды	Үркөр (54 жылдыздан турган жылдыздардын чачылган топтолушу).
Плúний	Плиний (Айдын бетиндеги кратер).
плóская составля́ющая Галáктики	Галактиканын жалпак түзүүчүсү (негизинен Галактиканын тегиздигинде жайланышкан объектилер: узун мезгилдүү цефеидалар, «О» жана «В» тибиндеги жылдыздар, жылдыздардын чачылган топтолушу, чаң тумандуулуктары).
плосковóгнутый	жалпак-иймек (линза).
плосковы́пуклый	жалпак-томпок (линза).
плóскость Галáктики	Галактиканын тегиздиги (Саманчынын Жолунун ортосу аркылуу өтүүчү тегиздик).
плóскость горизóнта	горизонттун тегиздиги (асман сферасынын борбору аркылуу асма сызыкка перпендикулярдуу өтүүчү тегиздик).

плóскость меридиáна	меридиандын тегиздиги (зенит, ааламдын уюлу, асман сферасынын борбору аркылуу өтүүчү тегиздик).
плóскость орбúты	орбитанын тегиздиги (асман телосунун орбитасы аркылуу өтүүчү тегиздик).
плóскость пéрвого вертикáла	биринчи вертикалдын тегиздиги (асман меридианынын жана математикалык горизонттун тегиздиктерине перпендикулярдуу өтүүчү тегиздик).
плóскость небéсного **эквáтора**	асман экваторунун тегиздиги (асман сферасынын борбору аркылуу ааламдын огуна перпендикулярдуу өтүүчү тегиздик).
плóскость эклúптики	эклиптиканын тегиздиги (Жер орбитасынын тегиздиги).
плóтность звёзд	жылдыздардын тыгыздыгы 1) жылдыздар түзүлгөн заттын тыгыздыгы маанисинде; 2) асман сферасынын бирдик аянтына туура келген жылдыздардын сан мааниси. Бул чоңдук Галактикада жылдыздардын бөлүнүштүрүүсүн мүнөздөө үчүн киргизилет).
плóтность звёзд в окрéстностях Сóлнца	Күн тегерегинде жылдыздар тыгыздыгы (Күн тегерегинде мейкиндиктин бир куб парсегине туура келген жылдыздык материянын саны).
плóтность звёзд срéдняя	жылдыздардын орточо тыгыздыгы 1) жылдыздарды түзүүчү материянын тыгыздыгы; 2) космостук мейкиндикте жылдыздардын коюулугун мүнөздөөчү түшүнүк.
	жылдыздык тыгыздык (кос-

плóтность звёздная — мостун бирдик көлөмүнө туура келген жылдыздардын саны менен мүнөздөлүүчү чоңдук).

плóщадь радиáции — радиация аянты (белгилүү убакыт сайын метеордук агым байкалуучу асман сферасынын аянты).

Плутóн — Плутон (Күн системасынын эң акыркы планетасы).

побóчный крáтер — жанаша кратер (чоң цирктердин жана кратерлердин валдарынын тышкы четтеринде байкалуучу майда кратерлер).

повéрхностная я́ркость — беттик ачыктык (жарык чыгаруучунун бирдик аянты тарабынан нурланткан жарык агымынын саны).

повéрхность Мохорóвичича — Мохоровичичтин бети (Жердин мантиясынын жогорку чеги).

поглощéние — жутулуу.

поглощéние свéта óбщее — жарыктын жалпы жутулушу (бул жутулуу жылдыздардын жылтырашын кемитет).

поглощéние селекти́вное — ылгоолуу жутулуу (бул жутулууда негизинен кыска толкундар жутулат, ошондуктан бул жутулуу жылдызды кызгылтыраак кылып көрсөтөт).

погружéние Сóлнца — Күндүн матырылышы (горизонттун астына түшүү мааниде же космостук чаңдын ичине кирүү мааниде).

пóдвесáя систéма косми́ческого корабля́ — космостук кораблдин илинүүчү системасы (космостук корабдин ичинде космонавт отуруучу креслону бекитүүчү система).

подсистéма плóская — жалпак подсистема (*к.* плоская составляющая Галактика).

подсистéма промежу́точная — ортолук подсистема (негизинен Галактиканын төмөнкү объектилеринен турат: жаңы жылдыздар, планетардык тумандуулуктар, ак кодолор, мезгили 200 суткадан ашык болгон узун мезгилдүү өзгөрүлмө жылдыздар, S — тибиндеги жылдыздар, R, N — тибиндеги туура эмес өзгөрүлүүчү, жарым туура өзгөрүлүүчү жана турактуу жылдыздар, Телец топ жылдызынын RV тибиндеги жылдыздар).

подсистéма сфери́ческая — сфералык подсистема (негизинен Галактиканын төмөнкү объектилеринен турат: жылдыздардын шардык топтолуштары, субкодолор, Кыз топ жылдызынын W тибиндеги узун мезгилдүү цефендалар, Лира топ жылдызынын RR тибиндеги кыска мезгилдүү өзгөрүлмө жылдыздар, мезгили 150—200 сутка болгон узун мезгилдүү өзгөрүлмө жылдыздар).

подсистéмы Галáктики — Галактиканын подсистемалары (Галактика жылдыздардын бөлүштүрүлүшүнө, орточо мейкиндик ылдамдыктарына карата подсистемаларга бөлүнөт. Мисалы, өзгөрүлмө жылдыздардын подсистемасы, «О» спектралдык класска кирүүчү жылдыздардын подсистемасы).

подсóлнечная тóчка — Күндүн астындагы точка.

пóздний спектрáльный клáсс — кечки спектралдык класс

(G, K, M, N, R, S спектралдык класстар).

позицио́нный кру́г — позициялык тегерек (жылдыздын бийиктиги бирдей болуп көрүнгөн Жердин бетиндеги точкаларды туташтырып туруучу айлана).

позицио́нный у́гол — позициялык бурч (башкы жылдызды жана анын компонентасын туташтырып туруучу сызык менен башкы жылдыз аркылуу өтүүчү жантаюу тегереги ортосундагы бурч).

показа́тель желтизны́ — сарылыктын көрсөткүчү (к. колор-эксцесс).

показа́тель цве́та — өңдүн көрсөткүчү (жылдыздын фотографиялык жылдыз чоңдугу менен визуалдык жылдыз чоңдугунун ортосундагы айырма).

покрасне́ние звезды́ — жылдыздын кызгылттанышы (жылдыздан келген жарыктын космостук мейкиндикте ылгоолуу жутулушунан келип чыккан кызарыш).

покры́тие звёзд Луно́й — Жылдыздардын Ай менен далдаланышы.

покры́тие звёзд плане́тами — жылдыздардын планеталар менен далдаланышы.

покры́тие плане́той спу́тника — спутниктин планетага далдаланышы.

по́лдень — чак түш (Күндүн жогорку кульминация кези).

по́лдень и́стинный — чыныгы чак түш (Күндүн дискасынын борборунун жогорку кульминация кези).

по́лдень сре́дний — орточо чак түш («орточо» Күндүн жогорку кульминация кези).

по́ле зре́ния телеско́па — телескоптун көрүү талаасы (телескоп аркылуу көрүнгөн асмандын аянтынын бурчтук өлчөмү).

полё́зный ве́с раке́ты — ракетанын пайдалуу салмагы (ракетанын бортуна алынган приборлор, азыктүлүк, космонавттардын салмагы).

полё́т корабля́-спу́тника — корабль-спутниктин учушу.

полё́т косми́ческий — космостук учуу.

полё́т к плане́там — планеталарга учуу.

полё́т орбита́льный — орбиталык учуу (белгилүү орбита боюнча учуу).

Поли́бий — Полибий (Айдын бетиндеги кратер).

По́ллукс — Поллукс (Эгиздер топ жылдызынын β-жылдызы).

по́лная Луна́ — толгон Ай.

полнолу́ние — Айдын толгон кези.

по́лночь — түн ортосу (Күндүн төмөнкү кульминация кези).

по́лночь и́стинная — чыныгы түн ортосу (Күндүн дискасынын борборунун төмөнкү кульминация кези).

по́лночь сре́дняя — орточо түн ортосу («орточо» Күндүн төмөнкү кульминация кези).

положе́ние абсолю́тное — абсолюттук абал.

положе́ние ви́димое — көрүнүүчү абал.

положе́ние и́стинное — чыныгы абал (инструменталдык каталар, рефракция, суткалык жана жылдык аберрация эске алынган координаталардын мааниси).

положе́ние плане́ты — планетанын абалы.

положе́ние свети́ла — жарык чыгаруучунун абалы.

полоса́ затме́ния — тутулуу тилкеси (Жер өзүнүн огунун тегерегинде айлангандыктан Күн тутулган кезде Айдын көлөкөсү жердин бетинде тилке чийип кетет).

полувито́к орби́ты — орбитанын оролмосунун жа-

рымы (тегиздикке спутниктердин орбиталары проекцияланганда бир топ оролмолор түрүндө түшөт. Ар бир толук айланышы бир оролмо болуп проекцияланат).

полувиток орбиты восходящий — орбитанын оролмосунун чыгуучу жарымы (орбиталарынын эклиптикалык кеңдиктери улам өсүүчү бөлүгү).

полувиток орбиты нисходящий — орбитанын оролмосунун түшүүчү жарымы (орбитанын точкаларынын эклиптикалык кендиктери улам кемүүчү бөлүгү).

полуденная высота светила — жарык чыгаруучунун түш кезиндеги бийиктиги.

полуденная линия — түш мезгил сызыгы (асман меридианынын тегиздиги менен горизонттун тегиздигинин кесилиш сызыгы).

полудиаметр Лунного диска — Ай дискасынын диаметринин жарымы.

полумесячное неравенство — жарым айлык барабарсыздык (ташкын толкунунун амплитудасынын Ай квадратурада жана сизигияда болушуна карата өзгөрүшү).

полумесячный период — жарым айлык мезгил (*к.* полумесячное неравенство).

полуось большая — чоң октун жарымы (эллипстик орбиталардын чоң огунун жарымы).

полуось малая — кичине октун жарымы (эллипстик орбиталардын кичине огунун жарымы).

полуось орбиты — орбитанын огунун жарымы (к. полуось большая, полуось малая).

полуправильные переменные звезды — жарым туура өзгөрүлмө жылдыздар (жылтырашынын өзгөрүшү ар дайым так мурункудай эле кайталанбоочу жылдыздар).

полусуточная эфемерида — жарым суткалык эфемерида (жарым сутка ичинде асман телосу үчүн эсептелинген жантаюунун жана түз чыгыштын маанилери).

полутень — жарым көлөкө 1) күндүн бетиндеги тактардын четтеринин салыштырмалуу бозомтук участокторy; 2) күн тутулган кезде Жерге түшкөн Айдын жарым көлөкөсү. Жарым көлөкө зонасында болгон байкоочу Күндүн тутулушун толук эмес түрдө көрөт.

полушария небесной сферы — асман сферасынын жарым шарлары (түндүк жана түштүк жарым шарлары).

полушарие северное — түндүк жарым шар.

полушарие южное — түштүк жарым шар.

полюс — уюл.

полюс мгновенный — заматтык уюл (байкоо жүргүзгөн моменттеги уюлдун абалы).

полюс средний — орточо уюл (мезгилдүү өзгөрүлүштөрдүн түзөтүүлөрү киргизилген заматтык уюлдун абалы).

полюса Галактики — Галактиканын уюлдары (Галактиканын огу менен асман сферасынын кесилиш точкалары).

полюса Земли — Жердин уюлдары (Жердин суткалык айлануу огу менен Жер сфероидинин кесилиш точкалары).

полюса мира — ааламдын уюлдары (ааламдын огу менен асман сферасынын кесилиш точкалары).

планетанын уюлдары (пла-

полюса́ плане́ты	нетанын суткалык айлануу огу менен планетанын сфероидинин кесилиш точкалары).
полюса́ эклиптики	эклиптиканын уюлдары (эклиптиканын огу менен асман сферасынын кесилиш точкалары).
поляриметри́я коро́ны	таажыны поляриметрлөө (Күн таажысынын жарыгынын уюлдануу даражасын аныктоо).
Поля́рная	Алтын Казык (Кичине Жетиген топ жылдызынын α-жылдызы).
поля́рная о́сь	уюлдук ок (телескоптун аалам огуна жарыш болгон огу).
поля́рное расстоя́ние	уюлдук аралык (уюлдан жылдызга чейинки бурчтук аралык).
поля́рное сия́ние	уюлдук жаркырак (Жердин уюлдарына жакын болгон географиялык кеңдиктерде байкалуучу атмосфералык кубулуш).
поля́рные лучи́	уюлдук нурлар (Күндүн уюлдук зоналарында байкалуучу нурлар).
поля́рные ша́пки Ма́рса	Марстын уюлдук шапкалары (Марстын уюлдук зоналарында Марстагы жыл мезгилинин өзгөрүшүнө карата өлчөмүн өзгөртүүчү ак тактар).
поля́рные кру́ги	уюлдук айланалар (Жердин бетинде суук жана мелүүн алкактарды бөлүп туруучу шарт боюнча алынган айланалар).
поля́рный кру́г се́верный	түндүк уюлдук айлана (Жердин түндүк жарым шарында суук жана мелүүн алкактарды чектеп туруучу айлана. Анын чекиттеринин географиялык кеңдиктери +66°33′).

поля́рный кру́г ю́жный	түштүк уюлдук айлана (Жердин түштүк жарым шарында суук жана мелүүн алкактарды чектеп туруучу айлана. Анын чекиттеринин географиялык кеңдиги —66°33′).
поляриза́тор	поляризатор (жарыкты поляризациялоочу кристалл).
поляри́метр	поляриметр (жарыктын поляризацияланган даражасын ченөөчү курал).
поляриско́п	полярископ (поляризациялык курал).
поляро́ид	поляроид (жарыкты поляризациялоочу призма).
понеде́льник	дүйшөмбү (жуманын биринчи күнү).
пониже́ние горизо́нта	горизонттун төмөндөшү ($\delta = 1{,}779\sqrt{h}$, мында h — байкоочунун горизонттон метр менен туюнтулган бийиктиги, δ — горизонттун жаалык минута менен туюнтулган төмөндөшү).
Понта́н	Понтан (Айдын бетиндеги кратер).
попере́чная слага́ющая ско́рости звё́зд	жылдыздардын ылдамдыгынын туурасынан түзүүчүсү (Жылдыздардын толук мейкиндик ылдамдыгынын көрүү нуруна перпендикулярдуу болгон түзүүчүсү).
попер.чник	туурасы (асман телолорунун диаметрлери маанисинде).
Попо́в	Попов (Айдын көрүнбөс бетиндеги шакек түрүндөгү тоо).
попра́вка наблюде́ния	байкоонун түзөтүүсү (байкоо жүргүзүлгөн кезде ке-

тирилген катаны эске алуучу түзөтүү).

поправка на опереже́ние зве́здного вре́мени — жылдыз убактысынын алга кетишине түзөтүү (жылдыз суткасы Күн суткасынан 3 минута 56 секундага кыска болгондуктан ар сутка сайын бул түзөтүүнү эске алуу керек).

попра́вка на поясно́е вре́мя — алкак убактысына түзөтүү (географиялык узундукка карата алкак убактысын табуу үчүн жергиликтүү убакытка кошулуучу, же алынуучу минуталар жана секундалардын саны).

попра́вка на преце́ссию — прецессияга түзөтүү (Жердин огунун прецессиясы натыйжасында 50″ барабар болгон түзөтүү).

попра́вка часо́в — сааттын түзөтүүсү (так убакытты табуу үчүн сааттын көргөзмөсүнө кошулуучу же алынуучу минута жана секунданын саны).

попра́вка эмпири́ческая — эмпирикалык түзөтүү (тажрыйба жүзүндө табылган түзөтүү).

попя́тное движе́ние плане́т — планеталардын тетири кыймылы (планеталардын чыгыштан батышты көздөй көрүнүүчү кыймылы).

по́ра фотосфе́ры — фотосферанын көзөнөгү (Күндүн бетинде байкалуучу өтө майда тактар).

Посидо́ний — Посидоний (Айдын бетиндеги цирк).

после́дняя че́тверть — акыркы чейрек (Айдын жаңырышынын алдындагы чейрек Айдын дискасынын томпок жарымы сол тарапта болуп көрүнөт).

после́довательность бе́ло-голуба́я — ак-көк удаалаштык (спектр-жарыктануучулук диаграммасынын сол жак четинде жайланышкан жылдыздар к. 1-сүр.).

после́довательность гла́вная — башкы удаалаштык (спектр-жарыктануучулук диаграммасынын сол жак жогорку бурчунан оң жак төмөнкү бурчуна чейин жайланышкан жылдыздар к. 1-сүр.).

после́довательность я́рких сверхгига́нтов — ачык гиганттардын удаалаштыгы (спектр-жарыктануучулук диаграммасынын жогорку сол бурчунан жогорку оң бурчуна чейин жайланышкан жылдыздар к. 1-сүр.).

постоя́нная аберра́ции — аберрациянын турактуусу (эл аралык келишим боюнча 20″, 47 барабар деп алынган).

постоя́нная Бо́льцмана — Больцмандын турактуусу ($K = 1{,}38049 \cdot 10^{-16}$ эрг. град$^{-1}$).

постоя́нная Ви́на — Виндин турактуусу ($A = 0{,}28978$ см. град).

постоя́нная Га́усса — Гаусстун турактуусу ($B = 59'{,}13646$).

постоя́нная нута́ции — нутациянын турактуусу (эл аралык келишим боюнча 9″, 21).

постоя́нная Пла́нка — Планктын турактуусу ($h = 6{,}6254 \cdot 10^{-27}$ *эрг. сек*).

постоя́нная преце́ссии — прецессиянын турактуусу (Айдын массасына жана Жердин кысылышына карата Жердин экваторунун которулуу ылдамдыгын мүнөздөөчү чоңдук).

постоя́нная преце́ссии по пря́мому восхожде́нию — түз чыгыш боюнча прецессиянын турактуусу ($m = 46''{,}0850 + 00''{,}9000279$ $(t - 1900)$, мында t — тропикалык жыл менен туюнтулган).

постоя́нная прецéссии по склонéнию — жантаюу боюнча прецессиянын турактуусу (n=20″, 0468—0″, 9000085 (t—1900), мында t — тропикалык жыл менен туюнтулган).

постоя́нная рефра́кции — рефракциянын турактуусу $\left(K=\frac{n-1}{\sin 1''}\right.$, мында n — сынуу көрсөткүч).

постоя́нная Стéфана-Бóльцмана — Стефан-Больцмандын турактуусу ($\sigma=5{,}6696\cdot10^{-5}$ *эрг. см*^{2} *град*$^{-4}$ *сек*$^{-1}$).

постоя́нная всеми́рного тяготéния — бүткүл дүйнөлүк тартылуунун турактуусу ($K=6{,}668\cdot10^{-8}г^{-1}$ *см*^{3} *сек*$^{-2}$).

потóк Сóлнечной матéрии — Күн материясынын агымы (Күндөн келүүчү заряддалган бөлүкчөлөрдүн, фотондордун агымы).

пóяс нулевóй — нөлдүк алкак (Гринвич аркылуу өтүүчү убакыт алкагы).

«пóяс Ориóна» — «Ориондун белбоосу» (Орион топ жылдызынын орто ченинде жайланышкан үч жарык жылдыз).

пóяс радиáции — радиация алкагы (геомагниттик экваторду бойлоп, Жерди курчап туруучу заряддалган бөлүкчөлөрдүн концентрацияланган зонасы).

пóяс часовóй — саат алкагы (убакыт менен пайдалануу ыктуу болсун үчүн Жердин бети 24 алкакка бөлүнгөн. Фрунзе шаары 5 саат алкакта, Москва 2 алкакта, ошондуктан бул эки шаардын убакыттары 3 саатка айырмаланат).

поясá радиáции — радиация алкактары (Спутниктердин жардамы менен Жердин тегерегинде үч радиация алкагы бар экендиги аныкталган. Биринчисинин орто чени 2000 *км* бийиктикте, экинчисиники — 50 000 *км* бийиктикте. Кээ бир изилдөөлөр боюнча андан ары дагы үчүнчү алкак болууга тийиш).

пояснóе врéмя — алкак убактысы (берилген саат алкагынын убактысы).

прáвило Бóде-Тéциуса — Боде-Тециустун эрежеси (Күн менен планеталар ортосундагы аралыкты астрономиялык бирдик менен туюнтуучу катар: 0,4 0,7 1,0 1,6 2,8 5,2 10,0...).

прáвило Шрётера — Шрётердин эрежеси (Айдын бетиндеги чоң кратерлердин валдарынын көлөмү ички ойдуңунун көлөмүнө барабар деген эреже).

прáвильные перемéнные звёзды — туура өзгөрүлүүчү жылдыздар (жылтырашы белгилүү закон боюнча өзгөрүүчү жылдыздар).

практи́ческая астронáвтика — практикалык астронавтика (космоско учууну практика жүзүнө ашыруу).

практи́ческая астрофи́зика — практикалык астрофизика (спутниктер учурулгандан бери пайда болгон астрономия менен физиканы практика жүзүндө пайдалануу жөнүндөгү илим).

предварéние равнодéнствия — күн-түн теңелүүнүн көтөрүлүүсү (Жердин огунун прецессиясы болгон натыйжасында күн-түн теңелүү точкаларынын ар жыл сайын 50″ которулушу).

предвычислéние затмéния — тутулууну алдын ала эсептөө.

предвычислéние эфемери́ды — эфемериданы алдын ала

эсептөө (асман телосунун келечектеги абалын, траекториясын эсептөө).

преде́л Ро́ша — Роштун чеги (асман телосунун 2,5 радиусуна барабар болгон аралыкта болот. Эгерде Ай Жер үчүн Роштун чегинен өтсө майдаланып кетип, Жердин тегерегинде Сатурн планетасынык ындай шакекти пайда кылат).

преде́льная вы́держка — пределдик выдержка (жылдыздарды фотографиялаган кезде фотографиянын сапатына зыянсыз болгон эң чоң экспозиция. Сезимдүүлүгү ГОСТ боюнча 90 бирдикке барабар болгон фотопленка үчүн $\lg T_{пр} = (0,6+2,351\lg V)$ мин. мында $V=\frac{F}{D}$, F — объективдин фокус аралыгы, Д — объективдин диаметри).

преде́льный у́гол разреше́ния теле́скопа — телескоптун чечүү бурчунун пределдик чеги (телескоп менен караганда айрым болуп көрүнүүчү эки жылдыздын ортосундагы минималдуу бурчтук аралык $r''=\frac{120''}{D}$, мында Д — телескоптун объективинин миллиметр менен туюнтулган диаметри).

предсказа́ние затме́ния — тутулууну алдын ала айтып берүү.

преломля́ющий у́гол при́змы — призманын сындыруу бурчу (призманын сындыруучу грандарынын ортосундагы бурч).

преобразова́ние координа́т — координаталардын кайра өзгөрүшү (координаталардын бир системасынан экинчи системасына өтүү формулалары).

преце́ссия — прецессия (Жердин формасы так шар болбогондуктан Айдын, Күндүн, планеталардын гравитациялык таасири астында Жердин суткалык айлануу огунун мейкиндикте конус чийиши).

преце́ссия лу́нная — Ай прецессиясы (Айдын гравитациялык таасири астындагы прецессия).

преце́ссия лу́нно-со́лнечная — Ай-Күн прецессиясы (Айдын жана Күндүн гравитациялык таасири астында болгон прецессия).

преце́ссия лу́нно-со́лнечная в долготе́ — узундук боюнча Ай-Күн прецессиясы $\gamma B = Pdt$ мында р — жазгы күн-түн теңелүү точкасынын эклиптика боюнча ылдамдыгы, dt — убакыттын элементардык интервалы, *к.* 3-сүр.).

преце́ссия лу́нно-со́лнечная по прямо́му восхожде́нию — түз чыгыш боюнча Ай-Күн прецессиясы ($\gamma c = p \cdot \cos\varepsilon dt$ мында Р — жазгы күн-түн теңелүү точкасынын эклиптика боюнча ылдамдыгы, ε — орточо экватор жана орточо эклиптика ортосундагы бурч, dt — убакыт элементинин интервалы. *к.* 3-сүр.).

преце́ссия лу́нно-со́лнечная по склоне́нию — жантаюу боюнча Ай-Күн прецессиясы ($\gamma D = p.\sin\varepsilon dt$ мында Р — жазгы күн-түн теңелүү точкасынын эклиптика боюнча ылдамдыгы, ε — орточо эклиптика жана экватор ортосундагы бурч, dt — убакыт элементинин интервалы. *к.* 3-сүр.).

прецéссия óбщая — жалпы прецессия (Ай, Күн, планеталардын таасири астында жазгы күн-түн теңелүү точкасынын ар жыл сайын 50″, 24 которулушу).

прецéссия óбщая в долготé — узундук боюнча жалпы прецессия ($\gamma B - \gamma L = (P - \lambda' Cos\varepsilon)dt$ мында P — жазгы күн-түн теңелүү точкасынын эклиптика боюнча ылдамдыгы, λ′ — планеталык прецессия, ε — орточо эклиптика жана экватор ортосундагы бурч, dt — убакыт элементинин интервалы. *к:* 3-сүр.).

прецéссия óбщая по прямóму восхождéнию — түз чыгыш боюнча жалпы прецессия ($\gamma c - \gamma M = (pCos\varepsilon - \lambda')dt$, мында P — жазгы күн-түн теңелүү точкасынын эклиптика боюнча ылдамдыгы, ε — орточо экватор жана эклиптика ортосундагы бурч, λ′ — планеталык прецессия, dt — убакыт элементинин интервалы. к: 3-сүр.).

прецéссия планéтная — планеталык прецессия (планеталардын Жер-Ай системасынын масса борборуна жасаган гравитациялык таасири астында болгон прецессия. $\lambda' = \frac{\gamma M}{dt}$, мында dt — убакыт элементинин интервалы. *к:* 3-сүр.).

прецéссия от планéт в долготé — узундук боюнча планеталык прецессия ($\gamma L = \lambda' Cos\varepsilon dt$, мында λ′ — планеталык прецессия, ε — орточо экватор жана эклиптика ортосундагы бурч, dt — убакыт элементинин интервалы. *к:* 3-сүр,).

прецéссия от плáнет по прямóму восхождéнию — түз чыгыш боюнча планеталык прецессия ($\gamma M = \lambda' dt$, мында λ′ — планеталык прецессия, dt — убакыт элементинин интервалы. *к:* 3-сүр.).

процéссия сóлнечная — Күн прецессиясы (Күндүн гравитациялык таасири астында болгон прецессия).

прецéссия спýтника — спутниктин прецессиясы (Жердин формасы так шар болбогондуктан спутниктин орбитасынын тегиздигинин экваторго жантыктыгы өзгөрбөстөн Жердин огунун тегерегинде бурулушу).

прецессиóнное движéние — прецессиялык кыймыл (*к:* прецессия).

прецессиóнный кóнус — прецессиялык конус (*к:* прецессия).

приближённая орби́та — болжолдомо орбита.

приведéние на меридиáн — меридианга келтирүү.

приведéние на срéднее мéсто — орточо орунга келтирүү (экватордук координаталарды аныктоодо берилген моменттен жылдын башына чейин жылдыздын өздүк кыймылын, прецессиясын, нутацияны, аберрацияны эске алуу).

приёмы ориентирóвки — ориентировканын жолдору (түндүк, түштүк багыттарды табуу жолдору).

приземлéние корабля́-спýтника — корабль-спутниктин Жерге конушу.

прикладнóй чáс — прикладдык саат (деңиздин тандалган жээги үчүн айлык аралыктын орточо мааниси).

прили́в — ташкын (негизинде Айдын жана Күндүн гравитациялык таасири астында чоң

	деңиздердин, океандардын жээктеринде байкалуучу суунун ташкыны).
прилив лу́нный	Айдын ташкыны (Айдын таасири астында болгон ташкын).
прилив со́лнечный	Күндүн ташкыны (Күндүн таасири асында болгон ташкын).
приливна́я волна́	ташкын толкуну.
приливна́я эволю́ция	ташкын эволюциясы.
приливно́е де́йствие	ташкын таасири.
приливно́е тре́ние	ташкын сүрүлүүсү (негизинен Айдын таасири астында Жердин өз огунун тегерегинде айланышы акырындайт, башкача айтканда Жер тормоздолот дагы барган сайын сутка узарат).
приливно́е торможе́ние	ташкын тормоздошу (*к:* приливное трение).
приливно́й вы́ступ	ташкын дөмпөгү (ташкын күчтөрүнүн таасири астында асман телолордун карама-каршы эки жак бетинде пайда болгон ташкын толкунунун дөмпөктөрү).
приливно́й го́рб	ташкын өркөчү (*к:* приливной выступ).
приливны́е си́лы	ташкын күчтөрү (асман телолорунун бетинде ташкынды пайда кылуучу гравитациялык күч).
приливообразу́ющая си́ла	ташкын пайда кылуучу күч.
приливообразу́ющее те́ло	ташкын пайда кылуучу тело.
прилуне́ние	Айга конуу.
прилуне́ние раке́ты	ракетанын Айга конушу.
прилуне́ние косми́ческого корабля́	космостук кораблдын Айга конушу.
при́нцип До́пплера-Белопо́льского	Допплер - Белопольскийдин принциби (жарык чыгаруучу булак кыймылга келгендиктен анын спек-

	тралдык сызыктарынын нормалдуу абалынан жылышы).
пробле́ма двух те́л	эки телонун проблемасы (эки асман телосунун өз ара аракеттенишинен келип чыккан кыймылды чечүү).
пробле́ма трёх те́л	үч телонун проблемасы (үч асман телосунун өз ара аракеттенишинен келип чыккан кыймылды чечүү. Бул проблема азыркы убакытка чейин толук чечилген эмес).
програ́мма косми́ческого полёта	космоско учуунун программасы.
продолжи́тельность аномалисти́ческого го́да	аномалистикалык жылдын узактыгы (1950-жылы 365 *сутка* 6 *саат* 13 *мин* 53 *сек* болгон).
продолжи́тельность аномалисти́ческого ме́сяца	аномалистикалык айдын узактыгы (27 *сутка* 13 *саат* 18 *мин* 33 *сек*).
продолжи́тельность диссипа́ции	диссипациянын узактыгы (жыл менен туюнтуп алганда атмосферадагы газдын саны e=2,7 эсе кемүү үчүн кеткен убакыт).
продолжи́тельность дракони́ческого го́да	ажыдаар жылынын узактыгы (346,620063 орточо сутка).
продолжи́тельность дракони́ческого ме́сяца	ажыдаар айынын узактыгы (27 *сутка* 5 *саат* 5 *мин* 36 *сек*).
продолжи́тельность звёздного го́да	жылдыздык жылдын узактыгы (1950-жылы 365 *сутка* 6 *саат* 9 *мин* 9 *сек* болгон).
продолжи́тельность лу́нного го́да	ай жылынын узактыгы (354,36 орточо күн суткасы).
продолжи́тельность сидери́ческого ме́сяца	сидерикалык айдын узактыгы (27 *сутка* 7 *саат* 43 *мин* 11 *сек*).

продолжи́тельность синоди́ческого ме́сяца	синодикалык айдын узактыгы (29 *сутка* 12 *саат* 44 *мин* 3 *сек*).
продолжи́тельность сре́днего гражда́нского го́да (григориа́нского го́да)	орточо граждандык жылдын узактыгы (григориандык стиль боюнча 365 *сутка* 5 *саат* 49 *мин* 12 *сек*).
продолжи́тельность сре́дних звёздных су́ток	орточо жылдыз суткасынын узактыгы (23 *саат* 56 *мин* 4,0905 *сек* орточо күн убактысы боюнча алганда).
продолжи́тельность сре́дних со́лнечных су́ток	орточо күн суткасынын узактыгы (24 *саат* 3 *мин* 56,5554 *сек* жылдыз убактысы боюнча алганда).
продолжи́тельность тропи́ческого го́да	тропикалык жылдын узактыгы (365 *сутка* 5 *саат* 48 *мин* 46 *сек*).
продолжи́тельность юлиа́нского го́да	юлиандык жылдын узактыгы (365,25 орточо сутка).
проекти́вные коэффицие́нты	проективдик коэффициенттер (чыныгы аномалиясы 90° барабар болгон Күн—орбитанын перигелийи, Күн — орбитанын чекити аркылуу өтүүчү түз сызыктардын багыттоочу косинустары).
прое́кция	проекция.
прое́кция вертика́льная	вертикалдуу проекция.
прое́кция гномони́ческая	гномоникалык проекция.
прое́кция горизонта́льная	горизонталдык проекция.
прое́кция зени́тная	зениттик проекция.
прое́кция картографи́ческая	картографиялык проекция.
прое́кция квадрати́ческая	квадраттык проекция.
прое́кция конфо́рмная	конформдук проекция.
прое́кция Мерка́тора	Меркатордун проекциясы.
прое́кция Мольве́йде	Мольвейденин проекциясы.
проекция ортографи́ческая	ортографиялык проекция.
прое́кция равновели́кая	тең чоңдуктагы проекция.
прое́кция стереографи́ческая	стереографиялык проекция.
прое́кция экваториа́льная	экваториалдык проекция.
прое́кция экваториа́льная ортографи́ческая	экваториалдык ортографиялык проекция (бул учурда проекциялык тегиздик үчүн асман меридианынын тегиздиги алынат).
происхожде́ние звёзд	жылдыздардын пайда болушу (жылдыздардын пайда болуу жолунун бири-космостогу газ, чаң материясынан конденсацияланышы).
происхожде́ние плане́т	планеталардын пайда болушу (кээ бир пикирлер боюнча планеталар дагы газ, чаң материясынын уюшуусунан пайда болгон).
Про́кл	Прокл (Айдын бетиндеги кратер).
Про́ксима Кента́вра	Проксима Кентавра (Кентавр топ жылдызынын эң жакынкысы. Бардык белгилүү жылдыздардын ичинде бул бизге эң жакын жылдыз. Ага чейинки аралык 4,3 жарык жылына барабар).
промежу́точная орби́та	аралык орбита (космостук ракетаны старттоочу оор спутниктин орбитасы).
промежу́точная составля́ющая Гала́ктики	Галактиканын аралык түзүүчүсү (мунун составына төмөнкү объектилер кирет: жаңы жылдыздар, мезгили 200 суткадан ашык болгон өзгөрүлмө жылдыздар ж. б.).
проница́ющая си́ла при преде́льной вы́держке	пределдик выдержка кезиндеги курчтук (пределдик выдержка кезинде фотопластинкага тартылып калган эң майда жылдыздардын жылдыз чоңдугу. Эгерде пластинканын сезимдүүлүгү ГОСТ боюнча 90 бирдикке барабар болсо $m_{пр} = -1 + 5\lg D + 2{,}15 \lg T_{пр}$. Мында $m_{пр}$ — пределдик выдержка ке-

зиндеги курчтук, $T_{пр}$ — пределдик выдержка, Д — объективдин *мм* менен туюнтулган диаметри).

проница́ющая си́ла телеско́па — телескоптун курчтугу (ачык караңгы түндө телескоп аркылуу көрүнгөн эң майда жылдыздардын жылдыз чоңдугу менен мүнөздөлүүчү чоңдук m=2,1+ +5lgД, мында Д — *мм* менен туюнтулган объективдин диаметри).

просветлённая о́птика — жарыкталган оптика (чагылган жарыкты кемитүү үчүн бети жука пленка менен капталган оптика).

простра́нственное распределе́ние звёзд — жылдыздардын мейкиндикте бөлүштүрүлүшү.

простра́нство — мейкиндик.

простра́нство косми́ческое — космос мейкиндиги (ааламдын мейкиндиги).

простра́нство межзвёздное — жылдыздар арасындагы мейкиндик.

простра́нство межплане́тное — планеталар арасындагы мейкиндик.

простра́нство мирово́е — ааламдык мейкиндик.

простра́нство околоземно́е — Жер айланасындагы мейкиндик.

простра́нство окололу́нное — Ай айланасындагы мейкиндик.

простра́нство околоплане́тное — планета айланасындагы мейкиндик.

простра́нство околосо́лнечное — Күн айланасындагы мейкиндик.

противове́с — теңдөөчү (телескоптун трубасынын салмагын теңдөө үчүн телескоп бекитилген октун карама-каршы учуна илинген жүк).

противоро́синки — шүүдүрүмдөн сактагыч (шүүдүрүмдөн сактоо үчүн телескоптун объективине кийгизилген кыска көңдөй цилиндр).

противосия́ние — карама каршы жаркыроо (Жердин газ куйругунда Күндүн нурларынын чачылышынан келип чыккан Күнгө карама-каршы жактагы жаркыроо).

противостоя́ние — тогошуу (Күн, Жер тышкы планета айтылган ирети менен бир түз сызыкта болуп калышы).

протозвёздное о́блако — прото жылдыздык булут (жылдыздар пайда болгон алгачкы материалдын булуту).

протоплане́тное о́блако — протопланеттик булут (планеталар пайда болгон алгачкы материалдын булуту).

протубера́нец — протуберанец (Күн тутулган кезде же өзгөчө куралдар менен байкоо жүргүзүлгөн кезде Күндүн дискасынын четинде көрүнүүчү атырылып чыккан кызыган газдардын массасы).

протубера́нец акти́вный — активдүү протуберанец (кызыган массаларынын которулушу бат болуучу протуберанец).

протубера́нец изве́рженный — атылып чыккан протуберанец (бийиктиги 10^6 *км* ге чейин ылдамдыгы 600—700 *км/сек* чейин болгон протуберанец).

протубера́нец корона́льный — таажылык протуберанец (хромосферанын үстүндө анчалык чоң эмес булуттар түрүндө пайда болуп анан кошулуп хромосферагы көздөй жаркыроочу агымды түзүүчү протуберанецтер).

протубера́нец металли́ческий — металлдык протуберанец (негизинен металлдардын

буусунан туруучу протуберанец).

протубера́нец незави́симый — көз карандысыз протуберанецтер (Күндүн бетиндеги тактар менен байланышы жок протуберанецтер. Алар тактар жок жерлерде дагы байкалат).

протубера́нец облакообра́зный — булутка окшош протуберанец (формасы, турумдуу жана өлчөмү чоң протуберанец).

протубера́нец с обра́тным вы́бросом — кайра атылуучу протуберанец.

протубера́нец свя́занный — байланышкан протуберанец (негизинде Күндүн бетиндеги тактар менен байланыштуу болгон протуберанец).

протубера́нец споко́йный — тынч протуберанец (*к:* протуберанец облакообразный).

протубера́нец-спектроско́п — протуберанец - спектроскоп (протуберанецтин спектрине байкоо жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү курал).

протубера́нец ти́па «торна́до» — «торнадо» тибиндеги протуберанец.

протубера́нец электромагни́тный — электромагниттик протуберанец.

протубера́нец эрупти́вный — эруптивдик протуберанец (*к:* протуберанец изверженный).

протяже́нность спе́ктра — спектрдин созулушу.

прохожде́ние Вене́ры по ди́ску Со́лнца — Күндүн дискасы боюнча Чолпондун өтүшү (ушул кубулушка карап М. В. Ломоносов Чолпондун калың атмосферасы бар экендигин тапкан).

прохожде́ние спу́тника по ди́ску плане́ты — планетанын дискасы боюнча спутниктин өтүшү.

Процио́н — Процион (Малый Пёс топ жылдызынын α-жылдызы).

про́филь Луны́ — Айдын профили.

Пряма́я Стена́ — Түз Дубал (узундугу 120 *км* бийиктиги 500 *м* болгон Айдын бетиндеги тоо кыркасы).

прямо́е восхожде́ние — түз чыгыш (координаталардын экваториалдык системасынын координатасы).

прямо́е движе́ние плане́т — планеталардын түз кыймылы (планеталардын батыштан чыгышты көздөй көрүнүүчү кыймылы).

Птоломе́й — Птоломей (диаметри 175 *км* максималдуу бийиктиги 2300 *м* болгон Айдын бетиндеги цирк).

Пуассо́н — Пуассон (Айдын бетиндеги кратер).

пульси́рующий га́зовый ша́р — пульсациялоочу газ шары (цефеидалар).

пу́нкт астрономи́ческий — астрономиялык пункт (географиялык координаталары так аныкталган пункт).

Пурба́х — Пурбах (Айдын бетиндеги цирк).

путево́дная звезда́ — жол көрсөткүч жылдыз (көбүнчө Алтын Казык).

пу́ть ви́димый — көрүнүүчү жол (асман телосунун көрүнүүчү жолу, көбүнчө чыныгы жолу менен дал келбейт).

пу́ть и́стинный — чыныгы жол (асман телосунун кыймыл жолу).

пылева́я оболо́чка Земли́ — Жердин чаң кабыгы (Күндүн нурларынын таасири астында заряддалган космостук чаң, Жердин ионосферасы жана магнит талаасы менен кармалып Жерди курчап турат).

пылева́я тума́нность — чаң тумандуулугу (космостук мейкиндикте учурай турган өтө сейрек чаң булуттары).

пя́тница — жума (жуманын бешинчи күнү).

пятно́ — так (Күндүн дисқасынын бетинде байкалуучу жалпы фонго караганда күңүртүрөөк так).

пятно́ биполя́рное — биполярдуу так (эки магниттик уюлдуу так).

пятно́ Ву́да — Вуддун тагы (Айдын бетиндеги кызғылтыраак так).

пятно́ головно́е — башкы так (Күндүн өз огунун тегерегинде айлануу багыты боюнча алынганда кош тактын алдынкы тагы).

пятно́ двойно́е — кош так.

пятно́ Кра́сное — Қызыл так (Юпитердин бетинде 1879-ж. табылган так).

пятно́ кра́тное — эселенген так (экиден ашык сандан турган тактардын группасы).

пятно́ одино́чное — жеке так.

пятно́ све́тлое — жарык так.

пятно́ со́лнечное — Күндүн тагы (температурасы фотосферанын температурасынан болжол менен 1000° төмөн болгон Күндүн бетинин участкалары).

пятно́ тёмное — күңүрт так.

пятнообразова́тельная де́ятельность Со́лнца — Күндүн так пайда кылуу аракети.

Р

равноде́нствие весе́ннее — жазгы күн-түн теңелүү (21-март).

равноде́нствие осе́ннее — күзгү күн-түн теңелүү (23-сентябрь).

равноде́нственные то́чки — күн-түн теңелүү точкалары (асман экватору менен эклиптиканын кесилиш точкалары).

равноде́нственный колю́р — күн-түн теңелүү колюру (жазгы күн-түн теңелүү точкасы аркылуу өтүүчү жантаюу тегереги).

радиа́льная компоне́нта ско́рости иску́сственного спу́тника Земли́ — Жердин жасалма спутнигинин ылдамдыгынын радиалдык компонентасы (спутниктин толук ылдамдыгынын көрүү нурдун багытына болгон проекциясы).

радиа́нт — радиант (метеорлордун траекторияларынын уландыларынын кесилиш точкасы).

радиа́ция — радиация (ар кандай нурланыш).

радиа́ция га́мма луче́й — гамма нурларынын радиациясы (эң кыска электромагниттик толкундун радиациясы).

радиа́ция корпускуля́рная — корпускулярдык радиация (заряддалган бөлүкчөлөрдүн радиациясы).

радиа́ция косми́ческая — космостук радиация (заряддалган бөлүкчөлөрдүн жана ар кандай узундуктагы электромагниттик толкундун радиациясы).

радиа́ция рентге́новская — рентгендик радиация (космостук мейкиндиктен жана Күндөн келүүчү рентген нурлары).

радиа́ция теплова́я — жылуулук радиациясы.

радиа́ция ультрафиоле́товая — ультрафиолеттик радиация.

радиоастроно́мия — радиоастрономия (асман телолордун, жылдыздар арасындагы материянын радио нурланышына жана радиолокациялык методдор менен метеорлорго изилдөө жүргүзүүчү астрономиянын тармагы).

радиоастрономи́ческое иссле́дование — радиоастрономиялык изилдөө.

радиоастрономи́ческое наблюде́ние — радиоастрономиялык байкоо.

радиовосхо́д спу́тника	спутниктин радио чыгышы (Жердин ийрилигинен спутниктин радио сигналдарынын пайда болушу).
радиовсплéск Со́лнца	Күндүн радио чайпалышы (Күндүн радио нурланышынын кескин түрдө өсүп кетиши).
радиогала́ктика	радиогалактика (В. Бааде жана Р. Минковскийдин пикири боюнча бири-бири менен кагылышкан эки галактиканын радио нурланышы).
радиогала́ктика компа́ктная	компакттуу радио галактика (жарыктануучулугу өтө күчтүү галактика).
радиозахо́д спу́тника	спутниктин радио батышы (Жердин ийрилиги аркасында спутниктин сигналдарынын жоголушу).
радиозвёзды	радио жылдыздар (бурчтук өлчөмдөрү өтө кичине, бирок радио нурланыштын интенсивдүүлүгү чоң болгон объектилер).
радиоизлучéние Венéры	Чолпондун радио нурланышы (Чолпондун радио толкундарды нурлантышы).
радиоизлучéние внеземно́е	Жерден тышкары радио нурланыш (асман телолору тарабынан чыгарылган радио толкундар).
радиоизлучéние Гала́ктики	Галактиканын радио нурлантышы (негизинен эки бөлүктөн турат. Биринчисинин сезимдүү галактикалык концентрациясы бар жана анын интенсивдүүлүгүнүн максимуму Галактиканын борбору жагында байкалат. Экинчисинин галактикалык концентрациясы жок. Бул радио нурланыш космосто чоң ылдамдануу менен магнит талааларында кыймылга келген бош электрондор менен байланыштуу).
радиоизлучéние звёзд	жылдыздардын радио нурлантышы (жылдыздар тарабынан радио толкундардын нурлантылышы).
радиоизлучéние Ко́смоса	космостун радио нурлантышы (ар кандай космостук объектилер — жылдыздар, планеталар, заряддалган бөлүкчөлөр, жылдыздар арасындагы материя, башка галактикалар тарабынан нурлантылган радио толкундар).
радиоизлучéние Луны́	Айдын радио нурлантышы.
радиоизлучéние межзвёздного водоро́да	жылдыздар арасындагы водороддун радио нурлантышы (жылдыздар арасындагы иондоштурулган водороддун булуттары тарабынан нурландырылган радио толкундар).
радиоизлучéние планéт	планеталардын радио нурлантышы.
радиоизлучéние Со́лнца	Күндүн радио нурлантышы.
радиоизлучéние Юпи́тера	Юпитердин радио нурлантышы (Чолпондун радио нурлантышына окшош).
радиоинтерференцио́нный мéтод	радиоинтерференциялык метод (радио толкундардын интерференциясына негизделген изилдөө методу).
радиоинтерферо́метр	радиоинтерферометр (радио толкундардын интерференциялык касиетине негизделинип жасалган курал).
радиолокацио́нная астрометри́я	радиолокациялык астрометрия (радиолокациялык методдорго негизделип ас-

	ман телолоруна чейинки аралыктарды, алардын өлчөмдөрүн, өз ара авалдарын аныктоочу астрономиянын бөлүгү).
радиолокацио́нная астроно́мия	радиолокациялык астрономия (асман телолорун изилдөөдө радиолокациялык методдор колдонулуучу астрономия).
радио́метр	радиометр (радиацияны ченөөчү курал).
радиометри́ческая аппарату́ра	радиометрлик аппаратура (радиациянын интенсивдүүлүгүн ченөөчү аппаратура).
радиометри́ческая звёздная величина́	радиометрлик жылдыз чоңдугу (радиометр менен аныкталган жылдыз чоңдугу).
радионаблюде́ние	радиобайкоо (радиотехникалык методдор менен асман телолоруна байкоо жүргүзүү).
радиоокно́ земно́й атмосфе́ры	Жер атмосферасынын радио терезеси (Жердин атмосферасы бардык узундуктагы радио толкундарды өткөрбөйт. Ошондуктан Жер атмосферасы аркылуу узундугу 3 *см* ден 15—30 *м* ге чейин болгон радио толкундар гана өтө алат. Ушул узундуктагы радио толкундар Жер атмосферасынын радио терезеси деп аталат).
радиотелеметри́ческая аппарату́ра	радиотелеметрлик аппаратура (изилдөөдө табылган чоңдуктардын маанилерин радио аркылуу аралыкка берүүчү аппаратура).
радиотелеметри́ческая систе́ма	радиотелеметрлик система.
радиотелеско́п	радиотелескоп (космостук радио нурланышты кабыл

	алуучу антеннага туташтырылган өзгөчө сезимдүү радиоприёмник).
радиотелескопи́ческое иссле́дование	радиотелескоптук изилдөө.
радиотелескопи́ческое наблюде́ние	радиотелескоптук байкоо.
радиотума́нность	радиотумандуулук (күчтүү радио нурланышты берүүчү экинчи типтеги өтө жаңы жылдыздардын калдыктары).
ра́диус-ве́ктор плане́ты	планетанын радиус-вектору (Күн менен планетаны туташтырып туруучу түз сызык).
ра́диус-ве́ктор спу́тника	спутниктин радиус-вектору (жердин борбору менен спутникти туташтырып туруучу түз сызык).
ра́диус дифракцио́нного ди́ска звезды́	жылдыздын дифракциялык дискасынын радиусу (жылдызга телескоп менен байкоо жүргүзгөндө жылдыздын сүрөттөлүшү точка түрүндө түшпөстөн дифракция болгондуктан диска түрүндө болуп көрүнөт).
ра́диус лине́йный	сызыктуу радиус (радиустун сызыктуу чен бирдиги менен туюнтулган мааниси, мисалы: *км, метр* ж. б.).
ра́диус небе́сного те́ла	асман телосунун радиусу.
ра́диус поля́рный	уюлдук радиус (асман телосунун борборунан уюлуна чейинки аралык).
ра́диус углово́й	бурчтук радиус (радиустун бурчтук чен бирдиктери менен туюнтулган мааниси, мисалы: *градус, минута, сек*).
ра́диус экваториа́льный	экваториалдык радиус (асман телосунун экватору-

	нан борборуна чейинки аралык).
раздвижно́й лю́к	эки жакка ачылуучу люк (эки жакка бөлүнүп ачылуучу, астрономиялык куралдар жайланыштырылган мунаралардын төбөсү).
раздвое́ние спектра́льных ли́ний	спектралдык сызыктардын кош болуп кетиши (электр жана магнит талааларды таасири астында жарык чыгаруучунун ар бир спектралдык сызыгынын экиге ажыралып кетиши).
разделе́нные ли́нии	ажыралган сызыктар (спектрде бири-бирине өтө жакын бирок айрым болуп көрүнгөн сызыктар).
разреже́нная пла́зма	сейректелген плазма.
разреша́ющая си́ла телеско́па	телескоптун чечүүчү күчү (телескоптун эки бири-бирине өтө жакын жылдызды айрым кылып сездирүү жөндөмдүүлүгү).
разреша́ющая спосо́бность радиотелеско́па	радиотелескоптун чечүү жөндөмдүүлүгү (радиотелескоптун бири-бирине өтө жакын булактарды айрым кылып сездирүү жөндөмдүүлүгү).
разреше́нные ли́нии спе́ктра	спектрдин чечилген сызыктары (эки өтө жакын спектралдык сызыктардын айрым болуп көрүнүшү).
разреше́нные ли́нии спе́ктра	спектрдин тыйылбаган сызыктары (кадимки шарттарда пайда болуучу спектралдык сызыктар).
Ра́йская Пти́ца	Бейиш Кушу (топ жылдыз).
Ра́к	Рак (топ жылдыз).
раке́та	ракета.
раке́та баллисти́ческая	баллистикалык ракета.
раке́та высо́тная	бийиктик ракета.
раке́та геофизи́ческая	геофизикалык ракета.

раке́та глоба́льная	глобалдык ракета.
раке́та-зо́нд	ракета-зонд.
раке́та косми́ческая	космостук ракета.
раке́та межконтинента́льная	континент аралык ракета.
раке́та многоступе́нчатая	көп баскычтуу ракета.
раке́та-носи́тель	ракета алып жүргүч.
раке́та самоуправля́емая	өзүн өзү башкарып жүрүүчү ракета.
раке́та управля́емая	башкарылуучу ракета.
раке́тная те́хника	ракеталык техника.
раке́тная эскадри́лья	ракеталар эскадрильясы (К. Э. Циолковскийдин идеясы боюнча жанаша кошулган бир канча ракетанын бирикмеси).
раке́тное то́пливо	ракеталык отун (күйүүчү зат менен кычкылданткычтын аралашмасы).
раке́тный по́езд	ракеталык поезд (К. Э. Циолковскийдин идеясы боюнча удаалаш кошулган бир канча ракетанын бирикмеси).
ракетодина́мика	ракетодинамика (ракеталардын учуу теориясы жөнүндөгү илим).
ракетоиска́тель	ракета издөөчү.
ракетопла́н	ракетоплан (канаттуу ракета).
Рамсде́н	Рамсден (Айдын бетиндеги кратер).
ра́нний спектра́льный кла́сс	алдыңкы спектралдык класс (O, B, A, жана F спектралдык класстар).
раскры́тие кольца́ Сату́рна	Сатурндун шакегинин ачылышы (Сатурндун шакегине жүргүзүлгөн нормаль менен көрүү багытынын ортосундагы бурч минималдуу болгон учур).
распа́д коме́т	кометалардын таралышы
распределе́ние я́ркости по ди́ску плане́ты	планетанын дискасы боюнча ачыктыктын бөлүнүштүрүлүшү.
рассе́яние све́та	жарыктын чачылышы.

рассе́янные звёздные скопле́ния	жылдыздардын чачылган топтолушу (мисалы; Үркөр).
расстоя́ние ви́димое	көрүнүүчү аралык.
расстоя́ние гелиоцентри́ческое	гелиоцентрлик аралык (Күндүн борборунан баштап эсептелген аралык).
расстоя́ние до звёзд	жылдыздарга чейинки аралык.
расстоя́ние зени́тное	зениттик аралык (зениттен жарык чыгаруучуга чейинки бурчтук аралык).
расстоя́ние и́стинное	чыныгы аралык.
расстоя́ние лу́нного периге́я от восходя́щего узла́ лу́нной орби́ты	Айдын перигейинен Айдын орбитасынын чыгуучу түйүнүнүн алыстыгы.
расстоя́ние наблюдённое	байкалган аралык.
расстоя́ние периге́я от узла́	перигейдин түйүндөн алыстыгы (орбитанын чоң огу менен түйүндөр сызыгы ортосундагы жаа, ☊ П. к: 2-сүр.).
расчётная орби́та	эсептелген орбита.
расчётная траекто́рия	эсептелген траектория.
расщепле́ние спектра́льных ли́ний	спедтралдык сызыктардын ажыралышы (электр, магнит талааларынын таасири астында же кош жылдыздардын спектрлеринде спектралдык сызыктын экиге же андан ашык санга ажыралып кетиши).
Региомо́нтан	Региомонтан (Айдын бетиндеги цирк).
регистри́рующий микрофото́метр	регистрациялоочу микрофотометр (жылдыздардын жылтырашын ченөөдө колдонулуучу курал).
регистри́рующий хроно́метр	регистрациялоочу хронометр (убакытты так аныктоодо пайдалануучу саат).
регмагли́пты	регмаглиптер (жумшак ылайда калган бармактардын изине окшош болгон

	метеориттерде учуратылуучу издер).
регре́ссия ли́нии узло́в	түйүндөр сызыгынын регрессиясы (түйүндөр сызыгынын асман телосунун кыймылына карама-каршы багыт боюнча кыймылга келиши).
регре́ссия периге́я	перигейдин регрессиясы.
регре́ссия узла орби́ты	орбитанын түйүнүнүн регрессиясы.
Ре́гул	Регул (Арстан топ жылдызынын α-жылдызы).
редукцио́нные величи́ны	редукциялык чоңдуктар (жылдыздардын чыныгы кординаталарын өзгөртүүчү себептер: рефракция, прецессия, аберация ж. б.).
реду́кция	редукция (жылдыздардын так абалдарын аныктоодо бардык редукциялык чоңдуктарды эске алуу).
Резе́ц	Кескич (топ жылдыз).
Ре́йнер	Рейнер (Айдын бетиндеги кратер).
Рейнго́льд	Рейнгольд (Айдын бетиндеги кратер).
Ре́йта	Рейта (Айдын бетиндеги кратер).
релятиви́стская тео́рия тяготе́ния	тартылуунун релятивисттик теориясы.
Реомю́р	Реомюр (Айдын бетиндеги кратер).
Репсо́льд	Репсольд (Айдын бетиндеги кратер).
рефле́ктор	рефлектор (оптикалык системасы негизинен күзгүдөн турган телескоп).
рефра́ктор	рефрактор (оптикалык системасы линзалардан турган телескоп).
рефра́кция	рефракция (нурдун Жер атмосферасында сынышы аркасында таралуу багытынын өзгөрүшү).

рефра́кция астрономи́ческая — астрономиялык рефракция (жарык чыгаруучунун көрүнүүчү багыты менен ошол жарык чыгаруучудан келген нурдун боштукта таралуу багыты ортосундагы бурч).
рефра́кция горизонта́льная — горизонталдык рефракция (жарык чыгаруучунун зенит аралыгы 90° барабар болгон кездеги рефракция).
рефра́кция и́стинная — чыныгы рефракция
рефра́кция по Гю́льдену — Гюльден боюнча рефракция.
рефра́кция сре́дняя — орточо рефракция (59″,2).
Ре́я — Рея (диаметри 1750 *км* болгон Сатурндун спутниги).
Рёмер — Рёмер (Айдын бетиндеги кратер).
Ри́гель — Ригель (Орион топ жылдызынын β-жылдызы).
Ри́гил — Ригил (Кентавр топ жылдызынын α-жылдызы).
ритми́ческие сигна́лы — ритмдүү сигналдар (так убакытты радио менен таратууда атайын берилүүчү өзгөчө сигналдар).
Ри́ттер — Риттер (Айдын бетиндеги кратер).
Ри́ччи — Риччи (Айдын бетиндеги кратер).
Риччио́лли — Риччиолли (диаметри 175 *км* болгон Айдын бетиндеги кратер).
рога́ Вене́ры — Чолпондун мүйүздөрү (Чолпон Айга окшоп фазаларын өзгөртөт, ошондуктан ал дагы кээ бир убакытта орок түрүндө болуп көрүнөт. Ошол ороктун эки учу мүйүздөр деп аталат).
ро́д орби́ты — орбитанын түрү (эллипстик, параболалык, гиперболалык).
ро́й теле́ц — майда бөлүкчөлөрдүн уюгу

(космостук мейкиндикте учуратылуучу майда чаң, таш, муз бөлүктөрүнүн чогуусу).
Ро́с-Альха́г — Рос-Альхаг (Змееносец топ жылдызынын α-жылдызы).
Ро́сс — Росс (Айдын бетиндеги кратер).
рту́тный ма́ятник — сымап маятниги (так жүрүүчү астрономиялык сааттарда пайдаланылуучу маятник).
ручно́е управле́ние корабля́-спу́тника — корабль-спутникти кол менен башкаруу.
Ры́бы — Балыктар (зодиакалдык топ жылдыз).
Ры́сь — Рысь (топ жылдыз).

С

Са́бин — Сабин (Айдын бетиндеги кратер).
сагиттари́ды — сагиттариддер (радианты Аткыч топ жылдызында болгон метеордук агым).
сагитти́ды — сагиттидалар (радианты Жебе топ жылдызында болгон метеордук агым).
Сакробо́ско — Сакробоско (Айдын бетиндеги кратер).
самосветя́щиеся небе́сные тела́ — өздөрү жарык чыгаруучу асман телолору (жылдыздар).
Сантбе́к — Сантбек (Айдын бетиндеги кратер).
са́рос — сарос (18 *жыл* 10 *сутка,* 18 жыл 11 суткага барабар болгон тутулуунун кайталануу мезгили).
Сату́рн — Сатурн (Күндүн тегерегинде алтынчы орунду ээлөөчү планета).
сверхгала́ктика — сверхгалактика (10 000 галактикага жакын, борбору Кыз топ жылдызында жай-

ланышкан галактикалардын чогуусу. Биздин Галактикадагы сверхгалактиканын мүчөсү. Ал сверхгалактиканын борборунун тегерегинде 500 *км/сек* ылдамдык менен кыймылга келет).

сверхгига́нты — сверхгиганттар (диаметрлери Биздин Күндүн диаметринен бир канча жүз же миң эсе чоң болгон жылдыздар. Алар Ресселдин диаграммасынын Ia, Iб бутактарын бойлоп жайланышкан. *к:* 1-сүр).

сверхзвёзды — сверх жылдыздар (1963-ж. табылган өзгөчө жылдыз. Кээ бир окумуштуулардын пикири боюнча бул радиациялык алкак менен курчалган коллапстоочу жылдыз).

сверхко́рона — сверхкорона (Күндүн таажысынын эң сырткы бөлүгү).

сверхно́вые звёзды — өтө жаңы жылдыздар (капысынан жылтырашы бир канча ондогон миң эсеге чейин чоңоюсунун аркасында жаркырап көрүнүүчү жылдыздар).

сверхсисте́ма гала́ктик — галактикалардын сверхсистемасы (*к:* сверхгалактика).

свети́ло — жарык чыгаруучу.

свети́мость — жарыктануучулук (Күнгө салыштырганда жылдыздын жарык күчүн мүнөздөөчү чоңдук $\lg L = 0{,}4\ (4{,}73 - M)$. мында L — жарыктануучулук, M — жылдыздын абсолюттук чоңдугу).

свети́мость ночно́го не́ба — түнкү асмандын жарыктануучулугу.

све́тлая диффу́зная тума́нность — жарык диффузиялык тумандуулук (космосто кездешүүчү негизинен сейректелген газдан турган булут).

светлота́ — жарыктык (ачыктыктын коэффициенти деген мааниде).

светлота́ лу́нных дета́лей — Айдын деталдарынын жарыктыгы.

све́тлые лучи́ — жарык нурлар (Айдың бетиндеги ачык түз сызыктар).

светово́е давле́ние — жарыктын басымы.

светово́е уравне́ние — жарыктын теңдемеси (кыска мезгилдүү өзгөрүлмө жылдыздарга байкоо жүргүзгөн кезде Жердин кыймылына киргизилген түзөтүү $\Delta t = 0{,}^d0058 \cos(l_\odot - \lambda) \cdot \cos\beta$ мында λ, β — жылдыздын эклиптикалык координаталары, $l_\odot$ — Күндүн узундугу).

светово́й го́д — жарык жылы (жарыктын бир жыл ичинде өткөн аралыгы 1 жарык жылы= 0,3069 парсек=63204 астрономиялык бирдик= ,9463$\cdot 10^{12}$ *км*).

светові́е элеме́нты переме́нной звезды́ — өзгөрүлмө жылдыздын жарыгынын элементтери (өзгөрүлмө жылдыздын кандайдыр баштапкы максимумун мүнөздөөчү чоңдуктар: T_0 — эпоханын башталышын, P — мезгилдин узундугу. $M_{max} = T_0 + nP$, n — эпоханын саны).

све́т орео́ла — ореолдун жарыгы.

светоси́ла объекти́ва — телескоптун объективинин жарык күчтүүлүгү ($A^2 = \frac{D^2}{\Phi}$ мында D^2 — объектив-

	дин диаметри, Ф — объективдин фокус аралыгы).
светоси́льный астро́граф	жарыгы күчтүү астрограф (жарык күчтүүлүгү чоң болгон асман телолорун фотографиялоочу телескоп).
светоси́льный небуля́рный спектро́граф	жарыгы күчтүү небулярдык спектрограф (жарык күчтүүлүгү чоң болгон, тумандуулуктардын спектрлерин фотографиялоочу оптикалык курал).
светофи́льтр	жарык фильтри (белгилүү эле өңдөгү жарыкты өткөрүүчү система).
свече́ние	жаркыроо.
свече́ние непреры́вного фо́на	туташ фондун жаркырашы.
свобо́дная либра́ция по долготе́	узундук боюнча эркин либрация (мезгили 189 суткага барабар болгон Айдын либрациясы).
сво́д	чүмкөк.
сво́д небе́сный	асман чүмкөгү.
сеа́нс свя́зи с межплане́тной ста́нцией	планеталар аралык станция менен байланыш сеансы.
се́вер	түндүк.
Се́верная Коро́на	Түндүк Таажы (топ жылдыз, элдик наамы — Каркыра).
Северные Таури́ды	Түндүк тауридалар (радианты Телец топ жылдызында болгон метеордук агым. Максимуму 8-ноябрда байкалат).
се́верный по́люс	түндүк уюл.
се́верный по́люс Гала́ктики	Галактиканын түндүк уюлу.
се́верный по́люс Земли́	Жердин түндүк уюлу.
се́верный по́люс Луны́	Айдын түндүк уюлу.
се́верный по́люс ми́ра	ааламдын түндүк уюлу (болжол менен Алтын Казык жылдызында жатат).
се́верный по́люс плане́ты	планетанын түндүк уюлу.
се́верный по́люс Со́лнца	Күндүн түндүк уюлу.
се́верный по́люс экли́птики	эклиптиканын түндүк уюлу.

се́верный поля́рный кру́г	түндүк уюлдук айлана (шарт боюнча Жердин бетинде суук жана мээлүүн алкактарды чектеп туруучу +66°,33′ кеңдикте жайланышкан айлана).
Се́верный Поля́рный Ря́д	Түндүк Уюлдук Катар (эл аралык фотометрлик стандарттын ролун аткаруучу ааламдын түндүк уюлуна жакын жайланышкан 70 жакын жылдыз).
се́верный тро́пик	түндүк тропик (шарт боюнча ысык алкак менен мээлүүн алкакты чектеп туруучу кеңдиги +23°27′ барбар болгон Жердин бетиндеги айлана).
Се́гнер	Сегнер (Айдын бетиндеги кратер).
сейсми́ческие во́лны	сейсмикалык толкундар (Жер титиреген кезде Жерди бойлоп таралуучу термелүүлөр).
секста́нт	секстант (жарык чыгаруучулардын бийиктигин ченөөчү курал).
Секста́нт	Секстант (топ жылдыз).
секу́нда	секунда (1900 жылдын тропикалык жылынын $\frac{1}{31\,556\,925{,}9747}$ бөлүгү).
Селе́вк	Селевк (Айдын бетиндеги кратер).
селекти́вное давле́ние	ылгоолуу басым (Күндүн нурларынын басым күчү басым жасалуучу заттын тыгыздыгына көз каранды болушу).
селекти́вное поглоще́ние	ылгоолу жутулуу (ак жарыктын белгилүү эле өңдөгү жарыгынын жутулушу).
селено́граф	селенограф (Айдын түзүлү-

шүнө изилдөө жүргүзүүчү адис).

селенографи́ческая долгота́	селенографиялык узундук (координаталардын селенографиялык системасынын координатасы).
селенографи́ческая систе́ма координа́т	координаталардын селенографиялык системасы (Айдын бетиндеги деталдын абалын аныктоо үчүн кабыл алынган координаталардын сфералык системасы).
селенографи́ческая широта́	селенографиялык кеңдик (координаталардын селенографиялык системасынын координатасы).
селеногра́фия	селенография (Айдын түзүлүшү жөнүндөгү илим).
селено́лог	селенолог (Айдын ички түзүлүшүн, анын формасын изилдөөчү адис).
селеноло́гия	селенология (Айдын формасын жана ички түзүлүшүн изилдөөчү илим).
селено́ид	селеноид (Айдын чыныгы формасын туюнтуучу фигура).
селенологи́ческая эпо́ха	селенологиялык эпоха (геологиялык эпоха дегенге окшош, бирок Айга карата).
селенофи́зика	селенофизика (Айдагы физикалык шарттарды жана кубулуштарды изилдөөчү илим).
селенохи́мия	селенохимия (Айдагы химиялык процесстерди жана кубулуштарды изилдөөчү илим).
селеноцентри́ческая долгота́	селеноцентрлик узундук (координаталардын селеноцентрлик системасынын координатасы).
селеноцентри́ческая систе́ма координа́т	координаталардын селеноцентрлик системасы (координатанын башталгычы Айдын борборунда жайланышкан координаталардын системасы).
селеноцентри́ческая широта́	селеноцентрлик кеңдик (координаталардын селеноцентрдик системасынын коородинатасы).
«семе́йство коме́т Юпи́тера»	«Юпитердин бүлөсүнүн кометалары» (афелийлери Юпитердин орбитасына жакын болгон кометалар).
сентя́брь	сентябрь (жылдын тогузунчу айы).
серебри́стые облака́	күмүш түстүү булуттар (70—80 *км* бийиктикте пайда болуучу өзгөчө булуттар).
се́рия Ба́льмера	Бальмердин сериясы (водороддун спектринин көрүнүүчү бөлүгүндө жайланышкан спектралдык сызыктар).
се́рп Луны́	Айдын орогу (Айдын жаңырар алдында же жаңыргандан кийинки көрүнүш түрү).
Се́тка	Торчо (топ жылдыз).
сжа́тие Земли́	Жердин кысылышы ($\alpha = \frac{a-в}{a}$, мында а — Жердин экватордук радиусу, в — уюлдук радиусу).
сжа́тие плане́ты	планетанын кысылышы ($\alpha = \frac{a-в}{a}$, мында а — планетанын экваторилдык радиусу, в — уюлдук радиусу).
сжима́ющаяся оболо́чка	кысылуучу кабык (атмосферага учуп кирген метеориттин астындагы кысылган аба кабыгы).
сигна́л вре́мени обыкнове́нный	убакыттын кадимки сигналы

	(ар бир так сааттын акыркы беш минутасынын ичинде атайын радио аркылуу берилүүчү 59 кыска алтымышынчысы узун сигнал).
сигна́л вре́мени ритми́ческий	убакыттын ритмдүү сигналы (сааттарды өтө так текшерүү үчүн радио аркылуу атайын 300 *сек* ичинде өзгөчө нониус-саат менен берилүүчү 300 кыска, 6 узун сигнал).
сигна́л вре́мени широковеща́тельный	убакыттын кең маалымат сигналы (саат сайын радио аркылуу берилүүчү 6 кыска сигнал).
сигна́л геодези́ческий	геодезиялык сигнал (триангуляция жүргүзүүдө географиялык координаталары так аныкталган пункттардын үстүндө орноштурулган мунара).
сигна́л то́чного вре́мени	так убакыттын сигналы.
сидери́т	сидерит (темир метеорит).
сидери́ческий го́д	сидерикалык жыл (Жер Күндүн тегерегинде бир жолу айланып чыгуу үчүн кеткен убакыт — 365 *күн* 6 *саат* 9 *мин* 10 *сек*).
сидери́ческий ме́сяц	сидерикалык ай (Ай Жердин тегерегинде бир жолу айланып чыгуу үчүн кеткен убакыт — 27 *сутка*, 7 *саат* 43 *мин* 12 *сек*).
сидери́ческий пери́од обраще́ния	айлануунун сидерикалык мезгили (жандоочу тело борбордук телону бир толук айланып чыгуу үчүн кеткен убакыт).
сизи́гий	сизигий (Айдын Жер менен Күндү туташтырып туруучу сызыкта болгон кези).
си́ла притяже́ния	тартылуу күчү.
си́ла све́та звезды́	жылдыздын жарык күчү.

си́ла тяготе́ния	тартуу күчү.
си́ла тя́жести	салмак күчү.
силово́е по́ле	күч талаасы (гравитациялык, магнит, электр талаалары).
Симпе́лий	Симпелий (Айдын бетиндеги кратер).
синдина́ма	синдинама (бирдей баштапкы шартта, бирок түрдүүчө убакыт ичинде кометанын ядросунан учуп чыккан бөлүкчөлөрдүн кыймылынын ийриси).
синоди́ческий ме́сяц	синодикалык ай (Айдын удаалаш бир атташ фазаларынын ортосундагы убакыт — 29 *сутка* 12 *саат* 43 *мин* 3 *сек*).
синоди́ческий пери́од обраще́ния	айлануунун синодикалык мезгили (планетанын эки бир атташ конфигурациясынын ортосундагы убакыт).
синхротро́нное излуче́ние	синхротрондук нурланыш (*к.* космическое нетеплевое излучение).
Си́риус	Сириус (Большой Пёс топ жылдызынын α — жылдызы, элдик наамы — Ак жылдыз).
систе́ма астрономи́ческая	астрономиялык система.
систе́ма координа́т	координаталар системасы.
систе́ма координа́т ареографи́ческая	координаталардын ареографиялык системасы (Марстын бетиндеги деталдын абалын аныктоо үчүн кабыл алынган координаталардын сфералык системасы).
систе́ма координа́т ареоцентри́ческая	координаталардын ареоцентрлик системасы (эсеп башталгычы Марстын борборунда жайланышкан координаталардын системасы).

систéма координáт галактúческая	координаталардын галактикалык системасы (негизги тегиздик үчүн галактиканын тегиздиги алынган координаталардын системасы).
систéма координáт географúческая	координаталардын географиялык системасы (Жердин бетиндеги точканын абалын аныктоо үчүн кабыл алынган координаталардын системасы).
систéма координáт гелиоцентрúческая	координаталардын гелиоцентрлик системасы (эсеп башталгычы Күндүн борборунда жайланышкан координаталар системасы).
систéма координáт геоцентрúческая	координаталардын геоцентрлик системасы (эсеп башталгычы Жердин борборунда жайланышкан координаталар системасы).
систéма координáт ивнографúческая	координаталардын ивнографиялык системасы (Юпитердин бетиндеги точканын абалын аныктоо үчүн кабыл алынган координаталардын сфералык системасы).
систéма координáт селенографúческая	координаталардын селенографиялык системасы (Айдын бетиндеги точканын абалын аныктоо үчүн кабыл алынган координаталардын сфералык системасы).
систéма координáт селеноцентрúческая	координаталардын селеноцентрлик системасы (эсеп башталгычы Айдын борборунда жайланышкан координаталар системасы).
систéма координáт топоцентрúческая	координаталардын топоцентрлик системасы (эсеп башталгычы байкоочу турган чекитте болгон координаталар системасы).
систéма координáт экваториáльная	координаталардын экваториалдык системасы (негизги тегиздик үчүн асман экваторунун тегиздиги алынган координаталар системасы).
систéма координáт эклиптúческая	координаталардын эклиптикалык системасы (негизги тегиздик үчүн эклиптиканын тегиздиги алынган координаталар системасы).
систéма Копéрника	Коперниктин системасы (Күндүн тегерегинде планеталар айланып жүрөт деген пикирге негизделген система).
систéма корабля́-спýтника	корабль-спутниктин системасы (түзүүчү бөлүгү маанисинде, мисалы, башкаруу системасы, ориентация системасы ж. б.).
систéма ориентáции	ориентация системасы (корабль-спутникти керектүү багытка келтирүүчү механизмдер).
систéма Птоломéя	Птоломейдин системасы (Жердин тегерегинде Күн жана планеталар кыймылга келет деген ката пикирге негизделген система).
систéма регули́рования корабля́-спýтника	корабль-спутникти регуляциялоочу система (корабль-спутниктин ичиндеги температураны, нумдуулукту ж. б. белгилүү калыпта сактап турууучу механизмдер).
склáдки	бырыштар (Айдын бетиндеги тегизсиздиктер).
Склодóвская-Кюрú	Склодовская-Кюри (Айдын көрүнбөс бетиндеги кратер).

склоне́ние — жантаюу (координаталардын экваториалдык системасынын координатасы).

склоне́ние ви́димое — көрүнүүчү жантаюу.

склоне́ние звезды́ — жылдыздын жантаюусу.

скопле́ние гала́ктик — галактикалардын топтолушу.

скопле́ние рассе́янное — чачылган топтолуш (гравитациялык талаа менен байланышкан бир канча ондогон жылдыздардын тобу, мисалы: Үркөр).

скопле́ние шарово́е — шар сыяктуу топтолуш (сырткы формасы шарга окшош бир канча миңдеген жылдыздардын уюгу).

ско́рость в афе́лии — афелийдеги ылдамдык (минималдуу орбиталык ылдамдык, Жер үчүн 29,27 *км/сек*).

ско́рость ви́димая — көрүнүүчү ылдамдык.

ско́рость ви́димая геоцентри́ческая — көрүнүүчү геоцентрлик ылдамдык (Жердин борборунан караганда көрүнүүчү ылдамдык).

ско́рость в периге́лии — перигелийдеги ылдамдык (максималдуу орбиталык ылдамдык, Жер үчүн 30,27 *км/сек*).

ско́рость враще́ния — айлануу ылдамдыгы.

ско́рость диссипа́ции — диссипация ылдамдыгы (асман телосунун атмосферасынан ааламга молекулалардын жулунуп кетүү ылдамдыгы).

ско́рость и́стинная — чыныгы ылдамдык.

ско́рость косми́ческая — космостук ылдамдык (секундасына кеминде ондогон километр болгон ылдамдык).

ско́рость крити́ческая — критикалык ылдамдык (асман телосунан жулунуп кетүү үчүн талап кылынган минималдуу ылдамдык).

ско́рость обраще́ния — айлануу ылдамдыгы (бир те-

лонун экинчи телонун тегерегинде айлануу ылдамдыгы).

ско́рость плане́ты — планетанын ылдамдыгы.

ско́рость преде́льная — пределдик ылдамдык (мүмкүн болушунча эң чоң ылдамдык, *к:* скорость критическая).

ско́рость све́та — жарыктын ылдамдыгы (боштукта 300 000 *км/сек*).

ско́рость су́точная — суткалык ылдамдык (асман телосунун бир сутка ичинде орбитасы боюнча өткөн бурчтук аралыгы $\omega = \frac{360}{P}$ мында P — асман телосунун сидерикалык мезгили).

Скорпио́н — Чаян (зодиакалык топ жылдыз).

Ску́льптор — Скульптор (топ жылдыз).

сло́й атмосфе́ры плане́ты — планетанын атмосферасынын катмары.

сло́й ионосфе́ры — ионосферанын катмары (атмосферанын иондоштурулган атомдор жана молекулалардан турган катмары).

сло́й обраща́ющий — айландыруучу катмар (Күндүн жана жылдыздардын атмосфераларынын төмөнкү катмары).

слу́жба вре́мени — убакыт кызматы (убакытты так аныктап, сактап жана маалым кылып туруучу мекеме).

слу́жба Со́лнца — Күн кызматы (Күндө болгон кубулуштарга системалык түрдө байкоо жүргүзүп туруучу мекеме).

смеще́ние по́люса ми́ра — ааламдын уюлунун жылышы (жалпы прецессия болгондуктан ааламдын уюлунун которулушу).

Сне́ллий — Снеллий (Айдын бетиндеги кратер).

со́бственное движе́ние звёзд — жылдыздардын өздүк кый-

мылы (жаалык секунда менен туюнтуп алганда жылдыздын бир жыл ичинде асман чүмкөгүнүн бети боюнча которулган аралыгы).

со́бственное движе́ние по прямо́му восхожде́нию	түз чыгыш боюнча өздүк кыймыл (өздүк кыймылдын асман экваторуна жарыш болгон түзүүчүсү).
со́бственное движе́ние по склоне́нию	жантаюу боюнча өздүк кыймыл (өздүк кыймылдын жантаюу тегереги боюнча болгон түзүүчүсү).
Сова́	Үкү (Чоң жетиген топ жылдызындагы планетардык тумандуулуктун борборунда жайланышкан жылдыз).
соедине́ние	кошулуу (Күн, планета, Жер бир түз сызыкта болуп калган учур).
соедине́ние ве́рхнее	жогорку кошулуу (планета, Күн, Жер бир түз сызыкта болуп калган учур).
соедине́ние Луны́ с Со́лнцем	Ай менен Күндүн кошулушу (Күн, Ай, Жер бир түз сызыкта болуп калган учур).
соедине́ние ни́жнее	төмөнкү кошулуу (Күн, планета, Жер бир түз сызыкта болуп калган учур, мындай кошулуу сырткы планеталар үчүн болууга мүмкүн эмес).
соедине́ние плане́ты с Со́лнцем	планетанын Күн менен кошулушу (Жерден караганда Күн менен планета бир түз сызыкта болуп калышы).
соедине́ние свети́л	жарык чыгаруучулардын кошулушу (жарык чыгаруучуларды Жерден караганда алардын бир түз сызыкта болуп көрүнүшү).

созве́здие	топ жылдыз (эл аралык келишим боюнча асман сферасынын белгилүү участкасындагы жылдыздар).
созве́здие зодиака́льное	зодикалдык топ жылдыз (эклиптиканы бойлоп жайланышкан 12 топ жылдыздын бири).
созве́здие невосходя́щее	чыкпоочу топ жылдыз ($(\delta \geqslant 90° - \varphi$ шартты канааттандыруучу жылдыздар, мында δ — жылдыздардын жантаюусу, φ — байкоо жүргүзгөн точканын географиялык кеңдиги).
созве́здие незаходя́щее	батпоочу топ жылдыз ($\delta \leqslant 90° - \varphi$ шартты канааттандыруучу жылдыздар).
созве́здие околозени́тное	зенит айланасындагы топ жылдыз.
созве́здие околополя́рное	уюл айланасындагы топ жылдыз.
созве́здие экваториа́льное	экваториалдык топ жылдыз.
созве́здие эклипти́ческое	эклиптикалык топ жылдыз (зодикалдык топ жылдыз).
со́лнечная акти́вность	Күндүн активдүүлүгү (Күндүн дискасынын бетинин тактар менен капталган үлүшүн мүнөздөөчү түшүнүк).
со́лнечная батаре́я	күн батареясы (Күндүн энергиясын электр энергиясына айландыруучу батарея).
со́лнечная бле́нда	Күн блендасы (Күндүн жарыгын басаңдатуу үчүн телескоптун окулярдык учуна кийгизилүүчү кара фильтр).
со́лнечная грануля́ция	Күндүн грануляциясы (Күндүн фотосферасынын бетинде формасы овал түрүндө турумдуу эмес участоктор).

со́лнечная де́ятельность	Күндүн аракети (Күндүн бетиндеги мезгилдүү кубулуштардын, тактардын, протуберанцтердин ж. б. интенсивдүүлүгүн мүнөздөөчү түшүнүк).
со́лнечная коро́на	Күндүн таажысы (Күндүн атмосферасынын эң жогорку зонасы).
со́лнечная маши́на	Күн машинасы (Күндүн энергиясы менен иштөөчү машина).
со́лнечная постоя́нная	Күн турактуусу (Жердин атмосферасынын чегинде, Күндүн нурларына перпендикулярдуу орноштурулган 1 $см^2$ аянтчага бир минута ичинде түшкөн энергиянын саны. Ракеталар менен жүргүзүлгөн изилдөөлөр чынында бул сан турактуу эмес экендигин көрсөттү. Орто эсеп менен күндүн турактуусу $1{,}93 \cdot 10^6$ $эрг/см^2$ барабар).
со́лнечная радиа́ция	Күндүн радиациясы (Күн чыгарган ар кандай нурлар).
со́лнечная силова́я устано́вка	Күндүн күчтүк установкасы (Күндүн энергиясы менен иштөөчү кыймылдаткыч).
со́лнечная систе́ма	Күн системасы (Күн жана анын тегерегинде кыймылга келүүчү телолор: планеталар, кометалар, астероиддер, метеорлор).
со́лнечная ста́нция	Күн станциясы 1) Күнгө изилдөө жүргүзүүчү мекеме; 2) Күндүн энергиясы менен иштөөчү станция).
со́лнечное вре́мя	күн убактысы (Күндүн дискасынын борборунун саат бурчу).
со́лнечное затме́ние	Күндүн тутулушу (Күндүн дискасын Айдын дискасы каптап калган учур).
со́лнечное затме́ние корпускуля́рное	Күндүн корпускулярдык тутулушу (Күндөн келген корпускулярдык агымдын Айдын денеси менен тосулуп калышы).
солнечное кольцо́	Күн шакеги (шакек түрүндөгү күн сааты).
со́лнечно-су́точные вариа́ции геомагни́тного по́ля	геомагниттик талаанын Күндүк-суткалык вариациясы (Күндүн таасири астында Жердин ионосферасында сутка сайын магнит талаанын өзгөрүшү).
со́лнечные воло́кна	Күндүн булалары (Күндүн бетиндеги созулган күңүрт водороддук флоккулалар).
со́лнечные корпуску́лы	Күндүн корпускулалары (Күндөн келүүчү заряддалган бөлүкчөлөр).
со́лнечные пя́тна	Күндүн тактары (температурасы салыштырмалуу төмөн болгон фотосферанын зоналары).
со́лнечные часы́	күн сааттары (көлөкөгө карап чыныгы күн убактысын аныктоого мүмкүнчүлүк берүүчү атайын жасалган курал).
со́лнечный ве́тер	Күндүн шамалы (Күндөн радиалдык багыт боюнча чыккан протондордун агымы).
со́лнечный ди́ск	Күндүн дискасы.
со́лнечный квадра́т	Күн квадраты (чыныгы түш мезгилин аныктоо үчүн пайдалануучу курал).
со́лнечный корпускуля́рный пото́к	Күндүн корпускулярдык агымы (Күндөн келген заряддалган бөлүкчөлөрдүн агымы).
со́лнечный окуля́р	Күн окуляры (*к:* гелиоскопический окуляр).
со́лнечный телеско́п	Күн телескобу (Күнгө бай-

коо жүргүзүүгө ылайыкталган телескоп).

сóлнечный треугóльник — Күн үч бурчтугу (чыныгы түштү аныктоо үчүн пайдалануучу курал).

сóлнечный экрáн — Күн экраны (Күнгө байкоо жүргүзүүдө Күндүн сүрөттөлүшү түшүрүлүүчү экран).

сóлнечный элемéнт — Күн элементи (Күндүн энергиясына айлантуучу курал).

Сóлнце — Күн (бизге эң жакын болгон жылдыз).

сóлнце и́стинное — чыныгы Күн.

солнцеподóбные звёзды — Күнгө окшош жылдыздар.

сóлнце срéднее — орточо Күн (убакыт ченөөдө пайдаланылуучу түшүнүк — эклиптика боюнча бир калыпта кыймылга келүүчү Күн).

сóлнце срéднее экваториáльное — орточо экваториалдык Күн (убакыт ченөөдө пайдаланылуучу түшүнүк — экватор боюнча бир калыпта кыймылга келүүчү Күн).

солнцестоя́ние — Күндүн токтошу (жылына эки жолу болот: 22-июнда жана 23-декабрде).

солнцестоя́ние зи́мнее — Күндүн кышкы токтошу (Күндүн жантаюусу эң кичине болгон кез: $\delta = -23°27'$. Ар жыл сайын 23-декабрде болот).

солнцестоя́ние лéтнее — Күндүн жайкы токтолушу (Күндүн жантаюусу максималдуу болгон кез: $\delta = +23°27'$. Ар жылы 22-июнда болот, элдик айтуу боюнча саратандын башы).

сóмнеровы ли́нии — сомнердин сызыктары (чоң масштабдуу картада позициялык айланалардын жаалары түз сызык менен

алмаштырылып чийилген сызыктар).

составля́ющие Галáктики — Галактиканын түзүүчүлөрү (негизинен үч түзүүчүсү бар: жалпак, аралык жана сфералык).

Соссю́р — Соссюр (Айдын бетиндеги кратер).

состоя́ние невесóмости — салмаксыз абал (жасалма спутник орбитага чыкканда салмак күчү инерциялык борбордон четтөөчү күч менен теңделгендиктен келип чыккан шарт).

Сóтис — Сотис (Сириус жылдыздын экинчи наамы).

соти́ческий гóд — сотикалык жыл (365 сутка — Сириустун удаалаш эки жолу биринчи таңкы көрүнүшүнүн ортосундагы убакыт).

соти́ческий пери́од — сотикалык мезгил (1461-жылга барбар. Сотикалык жылдын ар жыл сайын 0,25 суткага сыйлыгышып барып кайра баштапкы датага айланып келиши).

спéктр — спектр (жарыкты призманын жардамы менен түзүүчү өңдөрүнө ажыратканда келип чыккан картина).

спéктр áтомный — атомдук спектр (заттын жаркыраган газ абалында берген спектри).

спéктр вспы́шки — жарк этүүнүн спектри (Күндүн толук тутулушу болгон кезде анын хромосферасынын спектри; Жылдыздардын жарк этишинин спектри).

спéктр двойнóй звезды́ — кош жылдыздын спектри (мезгилдүү сыйлыгышуучу сызыктардан туруучу спектр).

спéктр звёзд — жылдыздардын спектри (жылдыздан келген жарыкты спектрге ажырат-

канда келип чыккан картина).

спéктр излучéния — нурлануу спектри (жаркыраган нерсенин спектри).

спéктр испускáния — чыгаруу спектри (*к:* спектр излучения).

спéктр корóны — таажынын спектри (Күндүн атмосферасынын эң жогорку катмарларынын спектри).

спéктр линéйчатый — сызыктуу спектр (заттын жаркыраган газ / абалындагы чыгаруу спектри).

спéктр молекулярный — молекулярдык спектр.

спéктр непрерывный — туташ спектр (заттын кызыган катуу же суюк абалында берген чыгаруу спектри).

спéктр отражéния — чагылтуу спектри (нерсенин бетинен чагылган жарыктын спектри).

спéктр поглóщéния — жутуу спектри (ак жарык салыштырмалуу муздак газ аркылуу өткөн кезде пайда болгон спектр).

спéктр полосáтый — тилкелүү спектр (молекулалардын же алардын кошулмаларынын спектри).

спéктр сплошнóй — туташ спектр (*к:* спектр непрерывный).

спéктр сравнéния — салыштыруу спектри (эталон катарында алынган спектр).

спéктр частóтный — жыштык спектри.

спéктр энергетúческий — энергетикалык спектр.

спектрáльная классификáция — спектралдык классификация (жылдыздарды спектрлеринин түрлөрүнө карап класстарга бөлүү).

спектрáльная отражáтельная способность — спектралдык чагылтуу жөндөмдүүлүк (түшкөн жарыктын составында берилген узундуктагы толкундун чагылышын мүнөздөөчү чоңдук).

спектрáльная поглощáтельная способность — спектралдык жутуу жөндөмдүүлүк (түшкөн жарыктын составында берилген узундуктагы толкундун жутулушун мүнөздөөчү чоңдук).

спектрáльная чувствúтельность — спектралдык сезимдүүлүк.

спектрáльный анáлиз — спектралдык анализ (жарык чыгаруучулардын спектрине карап алардын химиялык составын аныктоо).

спектрáльный клáсс — спектралдык класс (спектрлерине карата жылдыздар негизинде төмөнкү класстын бирине кирет: OBAFGKM).

спектрáльный парáллакс — спектралдык параллакс (жылдыздын спектралдык сызыктарынын интенсивдүүлүктөрүнүн катышына карап табылган параллакс).

спектроболóграф — спектроболограф (спектрдеги энергиянын бөлүштүрүлүшүн жазуучу болометр).

спектроболóметр — спектроболометр (спектрдеги энергиянын бөлүштүрүлүшүн аныктоочу болометр).

спектрогелиогрáмма — спектрогелиограмма (водороддун же кальцийдин нурларынын спектралдык сызыктарында тартылган Күндүн фотографиясы).

спектрогелиóграф — спектрогелиограф (Күндүн спектрин фотографиялоого ылайыкталынып жасалган спектрограф).

спéктрогелиокинематóграф — спектрогелиокинематограф (кинематографтын экранында хромосферанын жана протуберанецтердин кыймылын көрүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү курал).

спектрогелиоскóп — спектрогелиоскоп (Күндүн

	спектрине байкоо жүргүзүүгө ылайыкталып жасалган спектроскоп).
спектрогра́мма	спектрограмма (спектрдин сүрөтү).
спектро́граф	спектрограф (спектрди сүрөткө тартуучу курал).
спектро́граф дифракцио́нный	дифракциялык спектрограф (спектрди дифракциялык решетканын жардамы менен пайда кылуучу спектрограф).
спектро́граф при́зменный	призмалык спектрограф (спектрди призманын жардамы менен пайда кылуучу спектрограф).
спектро́граф с дви́жущейся ще́лью	жылчыгы кыймылдуу спектрограф.
спектро́граф щелево́й	жылчыктуу спектрограф.
спектроколори́метр	спектроколориметр (спектрге карап өңдү аныктоого мүмкүнчүлүк берүүчү курал).
спектрокомпара́тор	спектрокомпаратор (спектралдык сызыктардын ортосундагы аралыкты ченөөчү курал).
спектрофлексо́метр	спектрофлексометр (планеталардын бетиндеги өсүмдүктөрдү чагылуу спектрине карап табуучу курал).
спектроско́п	спектроскоп (спектрди пайда кылып жана ага байкоо жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү курал).
спектро́скоп прямо́го зре́ния	түз көрүү спектроскобу (түшкөн нурдун багытын өзгөртпөөчү спектроскоп).
спектрофото́метр	спектрофотометр (спектралдык сызыктардын интенсивдүүлүгүн ченөөчү курал).
спектрофото́метр с фотоэлектри́ческой регистра́цией	фотоэлектрлик регистрациялоочу спектрофотометр.

Спи́ка	Спика (Кыз топ жылдызынын α — жылдызы).
спи́кулы	спикулалар (Күндүн дискасын курчап туруучу хромосферанын эң бийик тилкечелери).
спира́льная тума́нность	спиралдуу тумандуулук (спирал түрүндө болуп көрүнгөн биздин Галактикага окшош башка жылдыз системалары).
сплю́снутость земно́го сферо́ида	Жер сфероидинин кысылышы (к. сжатие Земли).
«споко́йное Со́лнце»	«тынч Күн» (Күндүн аракетинин минимуму болгон кези, мисалы, 1964-жыл).
спораді́ческая составля́ющая излуче́ния Со́лнца	Күн нурланышынын спорадикалык түзүүчүсү (Күн нурланышынын кокустан өзгөрүп туруучу бөлүгү).
спу́тник	спутник, жандоочу.
спу́тник есте́ственный	табигый спутник, жандоочу (мисалы: Ай).
спу́тник Земли́	Жердин спутниги (жандоочусу).
спу́тник иску́сственный	жасалма спутник (жандоочу).
спу́тник плане́т	планеталардын спутниги (жандоочусу).
спу́тник Си́риуса	Сириустун спутниги (радиусу Жердин радиусунан 3 эле эсе чоң, бирок массасы күндүн массасына барабар болгон ак кодо жылдыз).
спу́тники Галиле́я	Галилейдин спутниктери (Галилей тарабынан табылган Юпитердин биринчи 4 спутниги).
спу́тники Ма́рса	Марстын спутниктери (Фо́бос жана Де́ймос).
спу́тники Непту́на	Нептундун спутниктери (Трито́н жана Нереи́да).
спу́тники Сату́рна	Сатурндун спутниктери (Мима́с, Энцела́д, Те́фия, Дио́-

на, Ре́я, Тита́н, Гиперио́н, Япе́т, Фе́ба).

спу́тники Ура́на — Урандын спутниктери (Ариэ́ль, Умбриэ́ль, Тита́ния, Оберо́н).

спу́тники Юпи́тера — Юпитердин спутниктери (Ио, Евро́па, Ганиме́д, Калли́сто жана наамы жок 8 спутник).

среда́ — шейшемби (1. жуманын үчүнчү күнү; 2. чөйрө).

поглоща́ющая среда́ — жутуучу чөйрө (жылдыздардан келген жарыкты жутуу аркасында начарлантуучу жылдыздар арасындагы материя).

среднегодова́я ско́рость — орточо жылдык ылдамдык.

сре́днее вре́мя — орточо убакыт (орточо күндүн саат бурчу).

сре́днее звё́здное вре́мя — орточо жылдыз убактысы (күн-түн теңелүүнүн орточо точкасынын саат бурчу).

сре́днее наклоне́ние эква́тора к эклиптике — экватордун эклиптикага орточо жантыгы (ε=23°27′8″,26—0″,4684 (t — 1900), мында t — тропикалык жыл менен туюнтулган).

сре́днее положе́ние перигея́ — перигейдин орточо абалы.

сре́днее расстоя́ние плане́ты — планетанын орточо аралыгы.

среднее со́лнечное вре́мя — орточо Күн убактысы (к: среднее время).

сре́днее су́точное движе́ние — орточо суткалык кыймыл ($\omega=\frac{360^\circ}{P}$ мында P — суткa менен туюнтулган сидерикалык мезгилдин мааниси).

сре́дние координа́ты — орточо координаталар (прецессия болгондуктан жылдыздардын координаталары тынымсыз өзгөрүп турат. Ошондуктан жылдыздардын координаталары кандайдыр бир белгилүү жылдын күн-түн теңелүү күнүнө байланыштуу алынат).

сре́дние места́ звё́зд — жылдыздардын орточо орду (жылдыздардын чыныгы координаталарына нутациялык түзөтүү киргизилгенден кийин табылган жылдыздардын орду).

сре́дние со́лнечные су́тки — орточо күн суткасы («орточо» күндүн удаалаш бир атташ кульминациясынын ортосундагы убакыт).

сре́дний ви́димый углово́й диа́метр — көрүнгөн орточо бурчтук диаметр(асман телолорунун орбиталары эллипс болгондуктан алардын көрүнүүчү диаметринин орточо мааниси).

сре́дний по́лдень — орточо түш («орточо» күндүн жогорку кульминация кези).

сре́дний по́люс ми́ра — ааламдын орточо уюлу (уюлдун жалаң эле кылымдык кыймылына, башкача айтканда прецессияга эле ээ болгон точкасы, ааламдын орточо уюлу деп аталат).

сре́дний эква́тор — орточо экватор (ааламдын орточо уюлуна тийиштүү экватор).

сре́дняя анома́лия — орточо аномалия (Күндөн перигелийге жүргүзүлгөн түз сызык менен бир калыпта кыймылга келүүчү планетанын радиус-векторунун ортосундагы бурч).

сре́дняя анома́лия в эпо́ху — эпохадагы орточо аномалия (кандайдыр белгилүү убакыт үчүн орточо аномалиянын мааниси).

сре́дняя ви́димая углова́я ско́рость — көрүнгөн орточо бурчтук ылдамдык.

сре́дняя долгота́ — орточо узундук (берилген

алкак үчүн географиялык узундуктун орточо мааниси).

сре́дняя крива́я бле́ска	жылтыроонун орточо ийриси (мезгилдери так болгон бардык өзгөрүлмө жылдыздардын жылтырашынын өзгөрүшүнүн бир ийри менен туюнтулушу).
сре́дняя по́лночь	орточо түн («орточо» күндүн төмөнкү кульминация кези).
сре́дняя ско́рость движе́ния по орби́те	орбита боюнча орточо ылдамдык (планеталардын кыймылы бир калыпта болбогондуктан киргизилген түшүнүк).
сре́дняя то́чка весе́ннего равноде́нствия	орточо жазгы күн-түн теңелүү точкасы (орточо экватордун абалына туура келген жазгы күн-түн теңелүү точкасы).
Ста́дий	Стадий (диаметри 60 *км* болгон Айдын бетиндеги цирк).
ста́дия	стадия (байыркы гректердин аралык бирдиги, болжол менен 160 *м*).
ста́рт косми́ческого корабля́	космостук корабдын старты (учуп чыккан мезгили).
ста́рый сти́ль	эски стиль (юлиандык календарь).
стациона́рная орби́та	стационардуу орбита (Жер тегерегинде айлануу мезгили 24 саатка барабар болгон туруктуу спутниктин орбитасы).
Сте́вин	Стевин (Айдын бетиндеги кратер).
степенна́я шка́ла звёзд сравне́ния	салыштыруу жылдыздардын даражалык шкаласы (салыштыруу жылдыздардын жылтырашынан өзгөрүлмө жылдыздын жылтырашынын эселүү айырмаланышы).
сте́пень прозра́чности атмосфе́ры	атмосферанын тунуктук даражасы ($P = \frac{I}{I_0}$, I — атмосфера жок кезиндеги жарыктын интенсивдүүлүгү, I_0 — деңиз деңгээлинде, жарык чыгаруучу зениттe болгон кезиндеги ошол эле булактын интенсивдүүлүгү).
стерадиа́н	стерадиан (нерселик бурчтун бирдиги, 3282,806 квадраттык градус).
стереографи́ческая се́тка	стереографиялык сетка (бол жолдомо түрдө бир координаталар системасынан экинчи координаталар системасына өтүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү сетка).
стереокомпара́тор	стереокомпаратор (ошол эле жылдыздын түрдүү убакытта тартылган фотографиясына карап жылдыздын кыймылын аныктоого мүмкүнчүлүк берүүчү курал).
Стожа́ры	Үркөр (орус элинде Үркөрдүн эки наамы бар: Стожары, Плеяды).
Столо́вая Гора́	Столовая Гора (топ жылдыз).
сто́роны горизо́нта	горизонттун жактары (түндүк, түштүк, чыгыш, батыш).
стоя́ние плане́ты	планетанын токтошу (планетанын түз кыймылынын тетири кыймылына алмашкан кези).
стратопа́уза	стратопауза (ионосфера менен стратосферанын чеги).
Стрела́	Жебе (топ жылдыз, элдик наамы Тайган).
Стреле́ц	Аткыч (топ жылдыз).

Струве́на — Струвена (астероид).

суббо́та — ишемби (жуманын алтынчы күнү).

субгига́нты — субгиганттар (Ресселдин диаграммасынын IV бутагын бойлоп жайланышкан жылдыздар. Алар Күндөн чоңураак, бирок тыгыздыктары азыраак *к.* 1-сүр).

субка́рлики — субкарликтер (Ресселдин диаграммасынын VI бутагын бойлоп жайланышкан жылдыздар. Алардын өлчөмдөрү, массалары Күндөн кичине, бирок жарык-тануучулуктары чоң. *к:* 1-сүр.).

су́мерки — күүгүм.

су́мерки авиацио́нные — авиациялык күүгүм (Күндүн горизонт астындагы терең-диги 12° барабар болгон кез).

су́мерки астрономи́ческие — астрономиялык күүгүм (асманда эң майда жылдыздардын көрүнө башташы, Күндүн горизонт астындагы тереңдиги 18° барабар болгон кез).

су́мерки вече́рние — кечки күүгүм.

су́мерки гражда́нские — граждандык күүгүм (Күндүн горизонт астындагы тереңдиги 6°,5 барабар болгон кез).

су́мерки навигацио́нные — навигациялык күүгүм (Күндүн горизонт астындагы тереңдиги 12° барабар болгон кез).

су́мерки у́тренние — таңкы күүгүм (Күн чыгар алдында болгон күүгүм).

супрарелье́ф — супрарельеф (Айдын бетиндеги эң чоң цирктер, тоолор, жыралар, жаракалар).

сурдока́мера — сурдокамера (космонавттарды сыноо жана машыктыруу үчүн пайдаланылуучу камера).

су́тки звёздные — жылдыз суткасы (жазгы күн-түн теңелүү точкасынын удаалаш бир атташ кульминациясынын ортосундагы убакыт: 23 *саат* 56 *мин* 4 *сек* орточо убакыттын эсеби боюнча).

су́тки и́стинные со́лнечные — чыныгы Күн суткасы (Күндүн дискасынын борборунун удаалаш бир атташ кульминациясынын ортосундагы убакыт).

су́тки лу́нные — Ай суткасы (Айдын өз огунун тегерегинде бир жолу айланып чыгуу үчүн кеткен убакыт. Бир Ай суткасы болжол менен 27 Жер суткасына барабар).

су́тки сре́дние звёздные — орточо жылдыз суткасы (прецессия жана нутация болгондуктан жылдыз суткасы турактуу эмес, ошондуктан анын орточо мааниси алынат).

су́тки сре́дние со́лнечные — орточо Күн суткасы («орточо экваториалдык Күндүн» удаалаш бир атташ кульминациясынын ортосундагы убакыт: 24 *саат* 3 *мин* 56,5554 *сек* жылдыз убактысынын эсеби боюнча).

су́точная вариа́ция хо́да часо́в — сааттын жүрүшүнүн суткалык вариациясы

$$\delta = \pm\sqrt{\frac{\Sigma d^2}{n-1}},$$

сааттын сапатын мүнөздөөчү чондук, мында n — белгилүү суткалык жүрүүнүн саны, d — жүрүүнүн орточо мааниден четтеши).

су́точная паралле́ль свети́ла — жарык чыгаруучунун суткалык параллели (жарык

чыгаруучунун бир сутка ичинде асман сферасынын бетинде чийип чыккан траекториясы).

су́точное смеще́ние ли́нии узло́в искусственного спу́тника Земли́	Жердин жасалма спутнигинин түйүндөр сызыгынын суткалык жылышуусу (Жердин формасы так сфера болбогондуктан спутниктин орбитасы өзгөрүп түйүндөр сызыгынын жылышуусун пайда кылат).
су́точный пара́ллакс	суткалык параллакс (жарык чыгаруучудан караганда Жердин радиусунун көрүү бурчу).
су́точный хо́д часо́в	сааттын суткалык жүрүшү (сааттын түзөтүүсүнүн бир сутка ичинде өзгөрүшү).
сфе́ра воображе́ния	элестелинген сфера.
сфе́ра вспомога́тельная	жардамчы сфера.
сфе́ра де́йствия земно́го тяготе́ния	Жердин тартуу таасиринин сферасы.
сфе́ра диссипа́ции	диссипация сферасы (газ молекулалары космоско жулунуп кетүүчү асман телосунун атмосферасынын эң тышкы бөлүгү).
сфери́ческие координа́ты	сфералык координаталар (сферанын бетинде точканын абалын аныктоо үчүн алынуучу эки координата, мисалы: кеңдик, узундук, жантаюу, түз чыгыш ж. б.).
сфери́ческая систе́ма координа́т	координаталардын сфералык системасы (координаталардын горизонталдык, экваториалдык, эклиптикалык, галактикалык системалары).
сфери́ческий треуго́льник	сфералык үч бурчтук (асман сферасынын бетиндеги чоң тегеректердин кесилишинен пайда болгон бардык үч бурчтуктар).
сферо́ид Земли́	Жер сфероиди.
счёт вре́мени	убакытты эсептөө.
счёт годо́в	жылдарды эсептөө.

Т

табли́ца астрономи́ческая	астрономиялык таблица.
тангенциа́льная ско́рость звёзд	жылдыздардын тангенциалдык ылдамдыгы (толук мейкиндик ылдамдыктын көрүү нуруна перпендикулярдуу болгон түзүүчүсү).
Тару́нций	Тарунций (Айдын бетиндеги кратер).
Таури́ды	Тауридалар (радианты Телец топ жылдызында болгон метеордук агым).
Те́йлор	Тейлор (Айдын бетиндеги кратер).
текти́ты	тектиттер (айнек метеориттер).
телеизмере́ния	теле өлчөө (алыстан туруп өлчөө).
телеметео́р	телеметеор (өтө майда, телескоп аркылуу эле көрүнүүчү метеор).
телеметри́ческая аппарату́ра	телеметрлик аппаратура (спутниктерди учурган кезде космостук мейкиндикте радиацияны, температураны, ж. б. өлчөп Жерге маалумат кылуучу аппаратура).
телеметри́ческая инфо́рма́ция	телеметрлик информация (телеметрлик аппаратуранын маалумат түрүндө берген натыйжалары).
телеметри́ческая систе́ма	телеметрлик система.
телеметри́ческие да́нные	телеметрлик берүүлөр.
телеметри́ческий контро́ль	телеметрлик текшерүү.
телеметри́ческое измере́ние	телеметрлик өлчөө.
телеметри́ческое управле́ние	телеметрлик башкаруу (радио аркылуу ракетанын учушун башкаруу).

Телеско́п	Телескоп (топ жылдыз).
телеско́п	телескоп (оптикалык курал).
телеско́п ба́шенный	мунаралуу телескоп (Күнгө изилдөө жүргүзүү үчүн атайын жасалган телескоп).
телеско́п Грегори́	Грегоринин телескобу (параболалык жана эллипстик күзгүлөрдүн комбинациясынан түзүлгөн телескоп).
телеско́п зерка́льный	күзгүлүү телескоп (оптикасы күзгүдөн жасалган телескоп).
телеско́п Кассе́гнера	Кассегнердин телескобу (параболалык жана гиперболалык күзгүлөрдүн комбинациясынан түзүлгөн телескоп).
Телеско́п Ке́плера	Кеплердин телескобу (иймек жана томпок линзалардын комбинацияларынан түзүлгөн телескоп).
телеско́п Максу́това	Максутовдун телескобу (мениск түрүндөгү сфералык күзгүлөрдүн жана линзалардын комбинациясынан түзүлгөн телескоп).
телеско́п Нью́тона	Ньютондун телескобу (параболалык жана жалпак күзгүлөрдүн комбинациясынан түзүлгөн телескоп).
телеско́п Нэ́смита	Нэсмиттин телескобу (параболалык, гиперболалык жана жалпак күзгүлөрдүн комбинациясынан түзүлгөн телескоп).
телеско́п-рефле́ктор	телескоп-рефлектор (оптикасы негизинен күзгүдөн турган телескоп).
телеско́п-рефра́ктор	телескоп-рефрактор (оптикасы линзалардан турган телескоп).
телеско́п стодюймо́вый	жүз дюймдуу телескоп (объективинин диаметри бол-

	жол менен 2,5 м барабар болгон телескоп).
телескопи́ческий прице́л	телескоптук прицел (көрүү талаасы чоң болуп телескопко жанаша орнотулуучу оптикалык труба).
теллу́рий	теллурий (жылдын мезгилдеринин өзгөрүшүн демонстрациялоочу курал).
теллури́ческие ли́нии	теллурикалык сызыктар (Жердин атмосферасында пайда болгон спектрдин жутуу сызыктары).
теллури́ческие по́лосы	теллурикалык тилкелер (к: теллурические линии).
Теле́ц	Телец (топ жылдыз).
те́ло возмуща́емое	козголоңдонуучу тело (козголоңдотуучу факторлордун таасири астында кыймылын өзгөртүүчү тело).
те́ло возмуща́ющее	козголоңдотуучу тело (гравитациялык талаанын таасири менен асман телолордун кыймылын өзгөртүүчү тело).
те́ло мирово́е	ааламдык тело.
те́ло небе́сное	асман телосу.
те́ло самосветя́щееся	өзү жарыктануучу тело (жылдыздар).
те́ло тёмное	караңгы тело.
те́ло холо́дное	муздак тело (бардык планеталар, кометалар, метеорлор).
те́ло центра́льное	борбордук тело (планеталар үчүн Күн).
температу́ра звёзд	жылдыздардын температурасы.
температу́ра иониза́ции	ионизация температурасы (газдын атомдору кагылышуу аркасында иондорго ажыралып кетүүчү температура).
температу́ра кинети́ческая	кинетикалык температура ($T = \frac{mv^2}{3K}$, формулага

	негизделип табылган температура; мында m — газдын молекулаларынын массасы, u — алардын ылдамдыгы, K — Болцмандын турактуусу).
температу́ра цветова́я	өңдүк температура (Виндин законуна таянып табылган температура $T=\frac{0{,}2897}{\lambda_{max}}$).
температу́ра эффекти́вная	эффективдүү температура (Стефан-Больцмандын закону боюнча табылган температура).
температу́рная инве́рсия атмосфе́ры	атмосферанын температуралык инверсиясы (бийиктикке жараша атмосферанын температурасынын кокусунан өзгөрүшү).
тенева́я пласти́нка	көлөкөлүк пластинка (горизонталдык Күн саатында көлөкөнү пайда кылуучу пластинка).
тенево́й сте́ржень	көлөкөлүк стержень (гномондо, экваториалдык Күн саатында көлөкөнү пайда кылуучу стержень).
те́нь Земли́	Жердин көлөкөсү.
те́нь спу́тника	спутниктин көлөкөсү.
теодоли́т	теодолит (бурч ченөөчү курал).
теорети́ческая астроно́мия	теориялык астрономия.
теорети́ческая астрофи́зика	теориялык астрофизика.
тео́рия прили́вов	ташкындар теориясы.
тео́рия пульса́ции	пульсация теориясы (цефеидалардын жылтырашынын өзгөрүшүн түшүндүрүүчү теория).
тео́рия фигу́р небе́сных те́л	асман телолорунун фигураларынын теориясы.
тепловы́е пояса́	жылуулук алкактары (эки суук, эки мээлүүн, бир ысык).
термина́тор	терминатор (жарык жана караңгы зоналардын чеги).
терморегуля́ция	терморегуляция (берилген чөйрөдө температураны белгилүү деңгээлде сактап туруу).
Те́фия	Тефия (диаметри 1300 *км* болгон Сатурндун спутниги).
тё́мная тума́нность	караңгы тумандуулук (космосто кездешүүчү чаң жана жаркырабаган газ молекулаларынын чогуусу).
Тиме́й	Тимей (Айдын бетиндеги кратер).
Тимохари́с	Тимохарис (Айдын бетиндеги кратер).
ти́пы коме́тных хвосто́в	кометалардын куйруктарынын типтери (жарыктын басым күчү менен гравитациялык күчтүн катнашуусуна карата болгон кометалардын куйруктарынын формалары).
типи́чные звё́зды	типтүү жылдыздар (негизги удаалаштыктын орточо чениндеги жылдыздар. *к:* 1-сүр).
Тита́н	Титан (диаметри 4360 *км* барабар жана атмосферасы бар Сатурндун спутниги).
Тита́ния	Титания (диаметри 1700 *км* болгон урандын спутниги).
Ти́хо	Тихо (Айдын бетиндеги кратер).
топоцентри́ческие координа́ты	топоцентрикалык координаталар (Жердин берилген пунктунан көрүнүүчү жылдыздын экваториалдык кординаталарынын мааниси).
Торичé́лли	Торичелли (Айдын бетиндеги кратер).
торможе́ние спу́тника	спутникти тормоздоо.
тормозно́е устро́йство	тормоздоочу түзүлүш.

тормозно́й двигатель	тормоздоочу кыймылдаткыч.
тормозно́й механи́зм	тормоздоочу механизм.
то́чечные исто́чники радиоизлуче́ния	радио нурланыштын точкалык булактары (булардын кээ бирлери башка галактикалар менен, кээ бирлери биздин Галактика менен байланыштуу).
то́чечный объе́кт	точкалык объект (жылдыздар же радио нурланыштын точкалык булактары).
то́чка весе́ннего равноде́нствия	жазгы күн-түн теңелүү точкасы (жантаюусу 0°, түз чыгышы 0° барабар болгон точка, *к:* 2-сүр).
то́чка весны́	жаз точкасы (*к:* точка весеннего равноденствия).
то́чка восто́ка	чыгыш точкасы (бийиктиги 0°, азимуту 270° барабар болгон точка).
то́чка за́пада	батыш точкасы (бийиктиги 0°, азимуту 90° барабар болгон точка).
то́чка зени́та	зенит точкасы (асма сызык менен асман сферасынын горизонт үстүндөгү бөлүгүнүн кесилиш точкасы).
то́чка зи́мнего солнцестоя́ния	кышкы Күн токтоо точкасы (жантаюусу —23°27′, түз чыгышы 270° барабар болгон точка).
то́чка зи́мы	кыш точкасы (*к:* точка зимнего солнцестояния).
то́чка ле́та	жай точкасы (*к:* точка летнего солнцестояния).
то́чка ле́тнего солнцестоя́ния	жайкы Күн токтоо точкасы (жантаюусу +23°27′; түз чыгышы 90° барабар болгон точка).
то́чка о́сени	күз точкасы (*к:* точка осеннего равноденствия).
то́чка осе́ннего равноде́нствия	күзгү күн-түн теңелүү точкасы (жантаюусу 0°, түз чыгышы 180° барбар болгон точка).
то́чка основа́ния	негизги точка (чыгыш, батыш...).
то́чка се́вера	түндүк точкасы (бийиктиги 0°, азимуту 180° барабар болгон точка).
то́чка ю́га	түштүк точкасы (бийиктиги 0°, азимуту 0° болгон точка).
то́чки второ́го поря́дка	экинчи порядкадагы точкалар (таяныч точкалардын координаталарын карап аныкталган Айдын бетиндеги точкалар).
то́чки пе́рвого поря́дка	биринчи порядкадагы точкалар (координаталары абсолюттук метод менен аныкталган Айдын бетиндеги фундаменталдык точкалар).
то́чки узло́в	түйүндөр точкалары (Айдын орбитасы менен эклиптиканын кесилиш точкалары).
то́чное вре́мя	так убакыт.
трансплуто́новая плане́та	трансплутондук планета (Плутондун ары жагында жайланышкан Күн системасынын планетасы).
трапе́ция Орио́на	Ориондун трапециясы (Орион топ жылдызынын бир бөлүгү).
тра́сса межплане́тного корабля́	планеталар аралык кораблдын трассасы (жолу маанисинде).
Треуго́льник	Үч бурчтук (топ жылдыз).
трёхосный эллипсо́ид	үч октуу эллипсоид (асман телолорунун формасын тагыраак туюнтуу үчүн пайдалануучу фигура).
тре́щина на Луне́	Айдын бетиндеги жарака.
триангуля́ция	триангуляция (градустук өлчөөлөрдө пайдаланылуучу үч бурчтуктар методу).
тригонометри́ческий паралла́кс звёзд	жылдыздардын тригонометриялык параллаксы

	(жылдыздан караганда көрүү нуруна перпендикулярдуу болгон Жердин орбитасынын орточо радиусунун көрүнүү бурчу).
Тринснéккер	Тринснеккер (Айдын бетиндеги кратер).
Тритóн	Тритон (диаметри 3775 *км* болгон Нептундун спутниги).
трóпик Козерóга	Козерог тропиги (жантаюусу—23°27′ барабар болгон асман сферасынын суткалык параллели).
трóпик Рáка	Рактын тропиги (жантаюусу +23°27′ барабар болгон асман сферасынын суткалык параллели).
трóпик сéверный	түндүк тропик (Рактын тропигине жарыш болгон Жер сфероидинин параллели, кээ бир убакытта муну дагы Рактын тропиги деп аташат).
трóпик южный	түштүк тропик (Козерогдун тропигине жарыш болгон Жер сфероидинин параллели, кээ бир убакытта муну дагы Козерогдун тропиги деп аташат).
тропúческий гóд	тропикалык жыл (Күндүн дискасынын борборунун удаалаш эки жолу жазгы күн-түн теңелүү точкасы аркылуу өтүү үчүн кеткен убакыт: 365 *сутка* 5 *саат* 48 *мин* 46 *сек*).
тропúческий мéсяц	тропикалык ай (Айдын дискасынын борборунун удаалаш эки жолу жазгы күн-түн теңелүү точкасы аркылуу өтүү үчүн кеткен убакыт: 27 *сутка* 7 *саат* 43 *мин* 4 *сек*).
тропопáуза	тропопауза (тропосфера менен стратосферанын ортосундагы чек).

тропосфéра	тропосфера (Жер атмосферасынын эң төмөнкү катмары).
троянская грýппа	троядык группа (жаалык аралыктары 120° болгон үч астероид: Ахилл, Гектор, Патрокл).
троянцы	троянецтер (Ахилл, Гектор, Патрокл).
трубá астрономúческая	астрономиялык труба (телескоп).
трубá визúрная	визирлөөчү труба (эки мааниде пайдаланылат: телескопко жанаша орноштурулган издөөчү маанисинде; багыттоочу труба маанисинде).
трубá двойнáя	кош труба (оптикалык курал).
трубá зрúтельная	көрүү трубасы (оптикалык курал).
трубá контрóльная	контролдук труба (оптикалык курал).
трýбка вихревáя	куюн түтүгү (метеордун артында калуучу из).
Тубáн	Тубан (Ажыдаар топ жылдызынын α-жылдызы).
Тукáн	Тукан (топ жылдыз).
тумáнное пятнó	тумандуу так (кометанын баштапкы көрүнүү түрү).
тумáнности	тумандуулуктар (космосто учуратылуучу газдан, чаңдан турган материянын булуту).
тумáнности веретенообрáзные	ийик сыяктуу тумандуулуктар (формасы ийикке окшош биздин Галактикадан тышкары башка жылдыздар системалары).
тумáнности внегалактúческие	Галактикадан тышкары тумандуулуктар (биздин Галактикага окшош башка жылдыз системалары).

туманности газовые — газ тумандуулуктары (галактикалардын составына кирүүчү сейректелген газдан турган булут).

туманности галактические — галактикалык тумандуулуктар (сейректелген газдан, чаңдан турган бардык диффузиялык тумандуулуктар).

туманности дискообразные — дискага окшош тумандуулуктар (формасы дискага окшогон башка галактикалар).

туманности диффузные — диффузиялык тумандуулуктар (белгилүү формага ээ болбостон, негизинен сейректелген газдан жана чаңдан турган галактикалык тумандуулуктар).

туманности кольцеобразные — шакек түрүндөгү тумандуулуктар (кээ бир планетардык тумандуулуктардын көрүнүшү).

туманности неправильные — туура эмес тумандуулуктар (белгилүү формага ээ болбогон башка жылдыз системалары, мисалы: Магелландын Чоң булуту).

туманности периферийные — перифериялык тумандуулуктар (эмиссиялык жылдыздар менен байланышкан тумандуулуктар).

туманности планетарные — планетардык тумандуулуктар (өтө ысык жылдыздардан атылып чыккан сейректелген материядан турган галактикалык тумандуулуктар).

туманности пылевые — чаң тумандуулуктары (галактикалык тумандуулуктардын түрү).

туманности светлые — жарык тумандуулуктар (галактикалык тумандуулуктардын түрү).

туманности спиральные — спиралдуу тумандуулуктар (Галактикадан тышкары тумандуулуктардын түрү).

туманности спиральные с перемычкой — спиралдык тосмолуу тумандуулуктар (Галактикадан тышкары тумандуулуктардын түрү).

туманности тёмные — караңгы тумандуулуктар (галактикалык тумандуулуктардын түрү).

туманность «Водоворот» — «Ийрим» тумандуулугу.

туманность «Волокнистая» — «Булалуу» тумандуулугу.

туманность «Гантель» — «Гантель» тумандуулугу (Түлкү топ жылдызында).

туманность «Кольцо» — «Шакек» тумандуулугу (Лира топ жылдызындагы планетардык тумандуулук).

туманность кометарная — кометардык тумандуулук (формасы кометага окшогон тумандуулук).

туманность кометообразная — кометага окшош тумандуулук (*к:* туманность кометарная).

туманность «Конская Голова» — «Ат Башы» тумандуулугу (Орион топ жылдызындагы караңгы тумандуулук).

туманность «Краб» — «Краб» тумандуулугу (Телец топ жылдызындагы диффузиялык тумандуулук).

туманность «Лагуна» — «Лагуна» тумандуулугу (Аткыч топ жылдызындагы туура эмес тумандуулук).

туманность «Омега» — «Омега» тумандуулугу (Аткыч топ жылдызындагы туура эмес тумандуулук. *к:* туманности неправильные).

туманность Ориона — Ориондун тумандуулугу (Орион топ жылдызындагы жарык диффузиялык тумандуулук).

туманность «Переменная» — «өзгөрүлмө» тумандуулук (Единорог топ жылдызындагы тумандуулук).

туманность «Подкова» — «Така» тумандуулугу (Ат-

	кыч топ жылдызындагы тумандуулук).
тума́нность Сату́рн	Сатурн тумандуулугу (Суу Куйгуч топ жылдызындагы тумандуулук).
тума́нность «Се́верная Аме́рика»	«Түндүк Америка» тумандуулугу (Ак Куу топ жылдызындагы жарык диффузиялык тумандуулук).
тума́нность «Се́ть»	«Тор» тумандуулугу (Ак Куу топ жылдызындагы тумандуулук).
тума́нность «Трили́стник»	«Үч Жалбырак» тумандуулугу (Аткыч топ жылдызындагы туура эмес тумандуулук).
тума́нность «Уго́льный Мешо́к»	«Көмүр Кабы» тумандуулугу.
тума́нность шарова́я	шар сыяктуу тумандуулук.
тума́нность эллипти́ческая	эллипстик тумандуулук.
турбуле́нтный сле́д	турбуленттик из (кометанын эффективдүү ядросун агып айланып өткөн кезде пайда болуучу куюн түрүндөгү из).
тяготе́ние	тартылуу (асман телолорунун өз ара гравитациялык талаалары менен аракеттенүү).

У

увеличе́ние телеско́па	телескоптун чоңойтушу ($n=\frac{F}{f}$ мында F — объективдин фокус аралыгы, f — окулярдын фокус аралыгы).
углова́я ско́рость	бурчтук ылдамдык ($\omega=\frac{s}{t}$, мында s — берилген t убакты ичинде бурчтун өзгөрүшү).
углово́е перемеще́ние	бурчтук которулуу (бурчтук өлчөм менен туюнтулган которулуу).
углово́е расстоя́ние	бурчтук аралык (бурчтук чен менен туюнтулган аралык).
углово́й ра́диус	бурчтук радиус (асман телосунун бурчтук чен менен туюнтулган радиусу).
углово́й разме́р	бурчтук өлчөм (бурчтук чен менен туюнтулган өлчөм).
угломе́рный инструме́нт	бурч ченөөчү курал.
у́гол зре́ния	көрүү бурчу (нерсенин эки учунан көздү карай багытталган түз сызыктардын ортосундагы бурч).
у́гол наиме́ньшего отклоне́ния	эң кичине четтөөнүн бурчу.
у́гол позицио́нный	позициялык бурч.
у́гол пониже́ния горизо́нта	горизонттун бурчтук төмөндөшү ($\delta=1{,}8\sqrt{h}$, мында h — байкоочунун горизонттон бийиктиги).
у́гол эксцентрисите́та	эксцентриситеттин бурчу ($e=\mathrm{Sins}=\sqrt{\frac{a^2-в^2}{a^2}}$ мында «а» жана «b» эллипстин чоң жана кичине окторунун жарымы).
Удиви́тельная Кита́	Киттин Таң каларлыгы (Кит топ жылдызындагы өзгөрүлмө жылдыз).
у́зел галакти́ческого эква́тора	Галактиканын экваторунун түйүнү (асман экватору менен Галактиканын экваторунун кесилиш точкасы).
узлы́ лу́нной орби́ты	Ай орбитасынын түйүндөрү (Айдын орбитасы менен эклиптиканын кесилиш точкалары).
узлы́ орби́ты плане́т	планеталардын орбиталарынын түйүндөрү (планеталардын орбиталары менен эклиптиканын кесилиш точкалары).
Уке́рт	Укерт (Айдын бетиндеги кратер).
уклоне́ние	четтөө (ракетанын эсептел-

ген траекториясынан четтеши).

ультрафиолéтовая спектроскопи́я — ультрафиолеттик спектроскопия (ультрафиолеттик нурлардын спектринде изилдөө жүргүзүү).

ультрафиолéтовое излучéние Сóлнца — Күндүн ультрафиолеттик нурланышы.

Умбриэ́ль — Умбриэль (диаметри 700 *км* болгон Урандын спутниги).

умéренный пóяс — мээлүүн алкак (Жердин бетиндеги жылуулук алкак).

универсáльная постоя́нная тяготéния — тартылуунун универсалдык турактуусу (K= 6,668·10^{-8} $г^{-1}$ $см^3$ $сек^{-2}$).

универсáльный инструмéнт — универсалдык инструмент (жарык чыгаруучулардын координаталарын ченөө үчүн пайдалануучу курал).

Уну́к-Эльхáйя — Унук-Эльхайя (Жылан топ жылдызынын α—жылдызы).

управлéние кóсмическим кораблём — космостук корабльди башкаруу.

уравнéние врéмени — убакыттын теңдемеси (чыныгы жана орточо убакыттын айырмасы).

уравнéние Кéплера — Кеплердин теңдемеси (M= E—e sinE, мында M — орточо аномалия, E — эксцентрлик аномалия, e — эксцентриситет).

уравнéние лу́нное — Айдын теңдемеси (Айдын кыймылын туюнтуучу теңдеме).

уравнéние орби́ты — орбитанын теңдемеси ($r = \frac{P}{1+e\cos v}$, мында r — асман телосунун радиус-вектору, P — конустук кесилиштин параметри, e — орбитанын эксцентриситети, v — чыныгы аномалия).

уравнéние от эксцентриситéта — эксцентриситеттин теңдемеси (чыныгы Күн менен орточо эклиптикалык Күндүн түз чыгыштарынын айырмасы).

уравнéние синоди́ческого движéния — синодикалык кыймылдын теңдемеси ($\frac{1}{M} = \frac{1}{s} - \frac{1}{T}$ мында M — асман телосунун синодикалык мезгили, S — асман телосунун сидерикалык мезгили, T — жылдыз жылы. Бардык чоңдуктар сутка менен туюнтулуп алынган).

уравни́тельные винты́ — теңдөөчү винттер.

Урáн — Уран (Күн системасынын жетинчи планетасы).

у́ровенная повéрхность — деңгелдик бет (Жердин бетиндеги бардык асма сызыктарга перпендикулярдуу жана потенциалдары бирдей болгон бет).

у́ровни — деңгээлдер (астрономиялык куралдарды так горизонталдуу же вертикалдуу орноштурууга жардам берүүчү аспап).

Урси́ды — Урсидалар (радианты Кичине Жетиген топ жылдызында жаткан метеордук агым. Максимуму ар жыл сайын 22 декабрде байкалып турат).

услóвие невесóмости — салмаксыздык шарт (спутник орбитага чыккан кезде салмак күчү борбордон четтөөчү инерциялык күчтөргө барабар болуп калгандыктан келип чыккан шарт).

установка азимутáльная — азимуталдык орноштуруу (телескопту орноштуруу үчүн жасалган бири вертикалдуу, экинчиси гори-

	зонталдуу октордун бирикмеси).
устано́вка параллакти́ческая	параллактикалык орноштуруу (телескопту бири ааламдын огуна жарыш, экинчиси ага перпендикулярдуу болгон октордун бирикмесине орноштуруу).
устано́вка экваториа́льная	экваториалдык орноштуруу (*к:* установка параллактическая).
у́тренние су́мерки	таңкы күүгүм (Күн чыгар алдында болучу күүгүм).
ущерблённая Луна́	кемитилген Ай (толгону өтүп кеткен Айдын көрүнүшү).

Ф

Фабрици́й	Фабриций (Айдын бетиндеги цирк).
фа́за затме́ния	тутулуу фазасы (Айдын же Күндүн дискасынын тутулган аянтынын, дисканын бардык аянтына болгон катышы).
фазы́ Вене́ры	Чолпондун фазалары (Айга окшош Чолпондо дагы фазалардын алмашуусу болот).
фа́зы Луны́	Айдын фазалары (Айдын көрүнүш түрүнүн өзгөрүшү, жаңырышы, толушу ж. б.).
фа́зы Мерку́рия	Меркурийдин фазалары.
фа́зы наблюде́ния	байкоо фазалары (тутулуп өзгөрүлүүчү жылдыздын эң акыркы максимумунан же минимумунан бери өткөн убакыт).
фа́келы	факелдер (фотосферадан жарыгыраак болгон Күндүн бетиндеги булалар).
фа́кельные поля́	фалель талаалары (факелдер менен капталган Күндүн бетинин участоктору).

Фа́кт	Факт (Көгүчкөн топ жылдызынын α — жылдызы).
фа́ктор косми́ческого полёта	космостук учуунун фактору.
Фа́лес	Фалес (Айдын бетиндеги кратер).
Фе́ба	Феба (диаметри 250 *км* болгон Сатурндун спутниги).
Феби́т	Фебит (Айдын бетиндеги кратер).
февра́ль	февраль (жылдын экинчи айы).
феницити́ды	феницитидалар (5-декабрде байкалуучу метеордук агым).
Феофи́л	Феофил (диаметри 105 *км* болгон Айдын бетиндеги цирк).
Ферми́ник	Ферминик (Айдын бетиндеги кратер).
Фети́да	Фетида (*к:* Тефия).
фигу́ра Земли́	Жердин фигурасы.
фигу́ра небе́сного те́ла	асман телосунун фигурасы.
фигу́ра созве́здия	топ жылдыздын фигурасы.
фигу́ры Видманште́ттена	Видманштеттендин фигуралары (метеориттин жылмакайланган бетин азот кислотасы менен жедирген кезде пайда болуучу фигуралар).
фи́зика звёзд	жылдыздар физикасы (жылдыздардагы физикалык шарттарды изилдөөчү илим).
фи́зика ко́смоса	космостун физикасы (космостогу физикалык шарттарды жана кубулуштарды изилдөөчү илим).
фи́зика Луны́	Айдын физикасы (Айдагы физикалык шарттарды жана кубулуштарды изилдөөчү илим).
фи́зика плане́т	планеталардын физикасы (планеталардагы физикалык шарттарды жана ку-

булуштарды изилдөөчү илим).

фи́зика околоземно́го простра́нства — Жер айланасындагы космостук мейкиндиктин физикасы.

фи́зика околоплане́тного косми́ческого простра́нства — планета айланасындагы космостук мейкиндиктин физикасы.

фи́зика околосо́лнечного косми́ческого простра́нства — Күн айланасындагы космостук мейкиндиктин физикасы.

фи́зика Со́лнца — Күндүн физикасы.

физи́ческая либра́ция — физикалык либрация (Айдын дискасынын борборунун ортонку абалынан мезгилдүү четтеши).

физи́чески двойны́е звёзды — физикалык кош жылдыздар (гравитациялык талаа менен байланышкан жылдыздар).

физи́чески переме́нные звёзды — физикалык өзгөрүлмө жылдыздар (жылтырашы жылдызда физикалык процесстердин, мисалы: ядролук реакциялар натыйжасында өзгөрүүчү жылдыздар).

физи́ческие координа́ты Луны́ — Айдын физикалык координаталары (бурчтук диаметр, Айдын дискасынын борборунун селенографиялык координаталары, суткалык айлануу ок менен жантаюу тегеректин ортосундагы бурч).

физи́ческие координа́ты Ма́рса и др. планет — Марстын физикалык координаталары (бурчтук диаметр, борбордук меридиандын узундугу, суткалык айлануу ок менен жантаюу тегерегинин ортосундагы бурч).

физи́ческие координа́ты Со́лнца — Күндүн физикалык координаталары (бурчтук диаметр, борбордук меридиандын Керрингтондун меридианына салыштырганда гелиографиялык узундугу, Күндүн борборунун гелиографиялык узундугу, суткалык айлануу ок менен жантаюу тегерегинин ортосундагы бурч).

физи́ческий горизо́нт — физикалык горизонт (Жер менен асман кошулгандай болуп көрүнгөн сызык).

фи́льтры — фильтрлер (өзгөчө боёлгон бир эле өңдүү жарыкты өткөрүүчү айнектер).

«фиоле́товое смеще́ние» — «фиолеттик жылышуу» (Допплердин эффектинин негизинде бизге жакындоочу жарык чыгаруучулардын спектралдык сызыктарынын кыска толкун жакка жылышы).

Фле́мстид — Флемстид (Айдын бетиндеги цирк).

фло́ккулы — флоккулалар (Күн дискасынын деталы).

Фло́ра — Флора (диаметри 100 *км* болгон астероид).

флуктуа́ция звёзд — жылдыздардын флуктуациясы (асмандагы жылдыздардын санынын орточо мааниден четтеши).

Фо́бос — Фобос (диаметри 15 *км* болгон Марстын спутниги).

фока́льная пло́скость окуля́ра — окулярдын фокалык тегиздиги (окулярдын башкы оптикалык огуна перпендикулярдуу, башкы фокус аркылуу өтүүчү тегиздик).

фо́кус — фокус (линзалардын башкы оптикалык огуна жарыш болгон нурлардын сынып топтолгон точкасы).

фокусиро́вка ка́меры — камераны фокустоо (объективдин фокалдык тегиздигине сүрөттөлүштү даана кылып түшүрүү).

фо́кусное расстоя́ние — фокус аралыгы (линзанын оптикалык борборунан башкы фокуска чейинки аралык).

Фомальга́ут — Фомальгаут (Түштүк Балыктын α-жылдызы).

фо́н звё́здный — жылдыздуу фон.
фо́н све́тлый — жарык фон.
фо́н сплошно́й — туташ фон.
фо́н тё́мный — караңгы фон.
Фонта́на — Фонтана (Айдын бетиндеги кратер).

Фонтане́ль — Фонтанель (Айдын бетиндеги кратер).

фотовизуа́льная звё́здная величина́ — фотовизуалдык жылдыз чоңдугу (сары фильтр аркылуу панхроматтык фотопластинкага тартылган жылдыздын жылтырашын мүнөздөөчү түшүнүк).

фотографи́ческая звё́здная величина́ — фотографиялык жылдыз чоңдугу (фотографиялык пластинканын карарышына карап аныкталган жылдыз чоңдугу).

фотоиониза́ция — фотоионизация (жарыктын таасири менен атомдорду иондорго ажыратуу).

фото́метр — фотометр (жарыктын интенсивдүүлүгүн ченөөчү курал).

фото́метр визуа́льный — визуалдуу фотометр.
фото́метр кли́новый — шынаалуу фотометр.
фото́метр поляризацио́нный — поляризациялык фотометр.
фото́метр регистри́рующий — регистрациялоочу фотометр.
фото́метр с иску́сственной звездо́й — жасалма жылдыздуу фотометр.
фото́метр фотоэлектри́ческий — фотоэлектрлик фотометр.
фотометри́ческая спектрофотоме́трия — фотометрлик спектрофотометрлөө (фотометрдин жардамы менен спектралдык сызыктардын интенсивдүүлүктөрүн аныктоо).

фотометри́ческая шкала́ — фотометрлик шкала (жылдыздардын жылтырашын аныктоо үчүн түзүлгөн шкала).

фотометри́ческий кли́н — фотометрлик шынаа (жарыктын интенсивдүүлүгүн өзгөртүү үчүн пайдаланылуучу тунук нерседен жасалган шынаа).

фотометри́ческий станда́рт звё́зд — жылдыздардын фотометрлик стандарты (эл аралык келишим боюнча Түндүк Уюлдук Катардын жылдыздары).

фотоме́трия — фотометрия (жарыктын интенсивдүүлүгүн ченөө).

фотоме́трия визуа́льная — визуалдык фотометрия (жөнөкөй көз менен жарыктын интенсивдүүлүгүн аныктоо).

фотоме́трия фотографи́ческая — фотографиялык фотометрия (фотографиялык метод менен пайдаланып жарыктын интенсивдүүлүгүн аныктоо).

фотоме́трия фотоэлектри́ческая — фотоэлектрлик фотометрия (фотоэлектрлик фотометрдин жардамы менен жарыктын интенсивдүүлүгүн аныктоо).

фото́н — фотон (жарык энергиясынын порциясы).

фото́нная раке́та — фотондук ракета (фотондор берген импульстун аркасында жарыктын ылдамдыгына жакын болгон ылдамдыктарды өрчүтүүчү ракета).

фотосфе́ра звё́зд — жылдыздардын фотосферасы (жылдыздардын жарык чыгаруучу бети).

фотосфе́ра Со́лнца — Күндүн фотосферасы (жарык чыгаруучу бети).

фотосфе́рные языки́ — фотосфералык тилдер (фотосферанын бетинде пайда болуучу жарык тилкелер).

фотосфе́рный мо́ст — фотосфералык көпүрөө (фо-

	тосферанын бетиндеги тактар аркылуу туурасынан өтүүчү жарык тилкелер).
фототелевизио́нный аппара́т	фототелевизиондук аппарат (Айдын жана планеталардын бетин фотографиялап Жерге телевизиондук сүрөттөлүштү берүүчү аппарат).
фотоэлектри́ческая кле́тка	фотоэлектрлик клетка (радиацияны кабыл алгыч курал).
фотоэлектри́ческий ме́тод регистра́ции	регистрациянын фотоэлектрлик методу.
Фоцикли́д	Фоциклид (Айдын бетиндеги кратер).
Фракасто́р	Фракастор (Айдын бетиндеги кратердик деңиз).
Фра́-Маро́	Фра-Маро (Айдын бетиндеги цирк).
фраунго́феровы ли́нии	Фраунгофердин сызыктары (Күн спектринин жутуу сызыктары).
фундамента́льный катало́г	фундаменталдык каталог (координаталары абсолюттук метод менен аныкталган жылдыздардын каталогу).
фу́нкция свети́мости	жарыктануучулук функциясы (жарыктануучулугу түрдүүчө болгон жылдыздардын салыштырмалуу санын туюнтуучу функция).
Фурне́рий	Фурнерий (Айдын бетиндеги кратер).
Фурье́	Фурье (Айдын бетиндеги кратер).
фу́т	фут (англиялык сызыктуу чен бирдиги 1 *фут*=12 дюйм=30,480 *см*).

Х

Хама́ль	Хамаль (Кой топ жылдызынын α-жылдызы).

Хамелио́н	Хамелион (топ жылдыз).
характеристи́ческая крива́я фотопласти́нки	фотопластинканы мүнөздөөчү ийри (фотопластинканын жарыктанышынын логарифмасы менен анын карарышынын ортосундагы байланышты туюнтуучу график).
хво́ст анома́льный	аномалдуу куйрук (кометанын Күн жакка багытталган куйругунун түрү).
хво́ст Большо́й Медве́дицы	Чоң Жетигендин куйругу (Чоң Жетигендин чөмүчүнүн сабы).
хво́ст коме́ты	кометанын куйругу.
хи́джра	хиджра (мусулман элдеринин жыл эсебинин башы — 15—16-июль 622-жыл. биздин эра боюнча).
хо́д часо́в	сааттын жүрүшү (бир сутка ичинде сааттын поправкасынын өзгөрүшү).
холо́дный по́яс	суук алкак (Жер бетиндеги алкактардын түрү).
хондри́ты	хондриттер (таш метеориттерде кездешүүчү өзгөчө тоголок шарчалар).
хребе́т Алта́йский	Алтай кыркалары (Айдын бетинде).
хребе́т Альпи́йский	Альпа кыркалары (Айдын бетинде).
хребе́т Аппени́нский	Аппенин кыркалары (узундугу 760 *км* максималдуу бийиктиги 4 700 *м* болгон Айдын бетиндеги тоо).
хребе́т Даламбе́ра	Даламбердин кыркалары (Айдын бетинде).
хребе́т Де́рфеля	Дерфелдин кыркалары (Айдын бетинде).
хребе́т Кавка́зский	Кавказ кыркалары (Айдын бетинде).
хребе́т Сове́тский	Советтик кыркалар (узундугу 1 000 *км* жакын болгон

	Айдын көрүнбөс бетиндеги тоолор).
хромосфе́ра	хромосфера (айландыруучу катмардын үстүндөгү калыңдыгы 12 000—14 000 *км* болгон Күндүн атмосферасынын катмары).
хромосфе́рная вспы́шка	хромосфералык жарк этүү (хромосферанын кээ бир зоналарында кескин түрдө ультрафиолеттик, рентген, корпускулярдык нурлануунун өсүп кетиши).
хромосфе́рные спи́кулы	хромосфералык спикулалар (хромосферанын деңгелинен бир канча миң километр бийиктикке атылып чыккан кызытылган массалар).
хроно́граф	хронограф (байкалган кубулуштардын убактысын регистрациялоочу курал).
хроно́метр	хронометр (өтө так жүрүүчү өзгөчө саат).
хрономе́трия	хронометрия (мейкиндикти жана убакытты бирдикте алып кароочу илим).

Ц

цвета́ звёзд	жылдыздардын өңү.
цветова́я температу́ра	өңдүк температура (Виндин законуна негизделип табылган температура).
цветова́я эксти́нкция	өңдүк экстинкция (жарыктын чагылышынын натыйжасында анын составындагы кээ бир өңдөрдүн начарланышы).
цветовы́е эквивале́нты	өңдөрдүн эквиваленттери.
целоста́т	целостат (мунаралуу телескоптун жардамчы күзгүлөрү).
Цента́вр	Центавр (топ жылдыз).
це́нтр ма́сс	масса борбору (эки же бир канча асман телолорунун динамикалык борбору).
центра́льная го́рка	борбордук тоочо (Айдын бетиндеги кратерлердин борборлорунда жайланышкан тоо).
центра́льное гравитацио́нное по́ле	борбордук гравитациялык талаа.
центральное сгуще́ние	борбордук коюулануу (тумандуулуктардын же жылдыздардын шар сыяктуу топтолуштарынын борборду көздөй коюланган зоналары).
центро́вка телеско́па	телескопту борборлоштуруу (телескоптун геометриялык огун окуляр жана объективдин оптикалык октору менен далдаалаштыруу).
Цера́сския	Церасския (астероид).
Царе́ра	Церера (диаметри 760 *км* болгон астероид).
цети́ды	цетидалар (радианты Кит топ жылдызында болгон метеордук агым).
цефе́иды	цефеидалар (Цефей топ жылдызынын δ жылдызына окшош болуп өзгөрүүчү жылдыздар).
цефе́иды внегалакти́ческие	Галактикадан тышкары цефеидалар.
цефе́иды галакти́ческие	галактикалык цефеидалар (биздин Галактиканын составындагы цефеидалар).
цефе́иды долгопериоди́ческие	узак мезгилүү цефеидалар (жылтырашынын өзгөрүшүнүн мезгили бир суткадан чоң болгон цефеидалар).
цефе́иды короткопериоди́ческие	кыска мезгилдүү цефеидалар (жылтырашынын өзгөрүшүнүн мезгили бир суткадан кичине болгон цефеидалар).

Цефе́й	Цефей (топ жылдыз).
Цзу́-Чу́н-Чжи́	Цзу-Чун-Чжи (Айдын көрүнбөс бетиндеги кратер).
цигни́ды	цигнидалар (радианты Ак Куу топ жылдызында болгон метеордук агым).
цикл затме́ния	тутулуунун цикли (сарос — ар 18 *жыл* 10 *сутка* сайын тутулуулардын ошол эле ирет менен кайталануу мезгили).
ци́кл Қали́ппа	Қалипп цикли (*к:* период Калиппа).
ци́кл магни́тной де́ятельности Со́лнца	Күндүн магниттик аракетинин цикли (ар 22 жыл сайын Күндүн магниттик аракетинин болжол менен ошол эле иретте кайталанышы).
ци́кл Мето́на	Метондун цикли (*к:* период Метона).
ци́кл Хэ́йля	Хэйлдин цикли (22 жыл, *к:* цикл магнитной деятельности Солнца).
циклово́е летоисчисле́ние	циклдеп жылдарды эсептөө (12 зодикалдык топ жылдыздарга карап жылды эсептөө. Бул жылдар төмөнкүлөр: чычкан, жолбос, уй, коён, ажыдаар, жылан, жылкы, кой, маймыл, тоок, ит, чочко).
ци́рки Луны́	Айдын цирктери (Айдын бетиндеги шакек түрүндөгү цирктин аренасына окшош тоолор).
ци́рк-фонто́м	цирк-фонтом (*к:* кратер-фонтом).
ци́рковые моря́	цирктик деңиздер (борбордук тоочосу жок, бирок түбү жалпак, майда көп сандагы жаракалуу жана тегизсиздиктери бар чоң диаметрлүү цирк).
ци́рковые ряды́	цирктик катарлар (валдары менен бири-бирине капталган бир канча цирк).

Ци́ркуль	Циркуль (топ жылдыз).
циркуля́р астрономи́ческий	астрономиялык циркуляр (астрономиялык жаңылыктарды маалуматтоо үчүн Астросовет тарабынан басып чыгаруучу китепче).
циркуля́ция	циркуляция (температуралык айырма болгондуктан Күндүн же планеталардын атмосферасында газдардын мезгилдүү которулушу).
Ци́х	Цих (Айдын бетиндеги кратер).
Цу́хний	Цухний (Айдын бетиндеги кратер).

Ч

часова́я о́сь	сааттык ок (ааламдын огуна жарыш болгон телескоп орноштурулган ок).
часово́й кру́г	сааттык тегерек (*к:* круг склонения).
часово́й механи́зм	саат механизми (телескопту сааттык октун тегерегинде айландыруучу механизм).
часово́й у́гол	саат бурчу (асман меридианынын түштүк бөлүгү менен жылдыз аркылуу өткөн жантаюу тегереги ортосундагы бурч).
часово́й у́гол свети́ла относи́тельно Гри́нвичского мериди́ана	Гринвич меридианына салыштырмалуу жарык чыгаруучунун саат бурчу.
часово́й у́гол свети́ла относи́тельно ме́стного меридиа́на	жергиликтүү меридианга салыштырмалуу жарык чыгаруучунун саат бурчу.
часово́й у́гол свети́ла относи́тельно эфемери́дного мериди́ана	эфемеридалык меридианга салыштырмалуу жарык чыгаруучунун саат бурчу.
ча́стная фа́за затме́ния	толук эмес тутулуунун фазасы.

ча́стное затме́ние	толук эмес тутулуу.
часы́ звёздные	жылдыз сааты (жылдыз убактысы боюнча жүрүүчү саат).
часы́-но́ниус	нониус-саат (ритмдүү убакыт сигналдарын таратуу үчүн жасалган өзгөчө так саат).
часы́ со́лнечные	Күн сааттары (Күндүн которулушуна карата көлөкөнүн абалынын өзгөрүшүнө негизделип жасалган саат).
часы́ со́лнечные горизонта́льные	горизонталдуу Күн сааты (циферблат ролун аткаруучу тегиздиги горизонтко жарыш болгон Күн сааты).
часы́ со́лнечные экваториа́льные	экваториалдык Күн сааты (циферблат ролун аткаруучу тегиздиги асман экваторуна жарыш болгон Күн сааты).
Ча́ша	Чөйчөк (топ жылдыз).
четве́рг	бейшемби (жуманын төртүнчү күнү).
че́тверть Луны́	Айдын чейреги (ай төрт чейрекке бөлүнөт, ар чейреги болжол менен 7күндөн).
че́тверть орби́ты	орбитанын чейреги.
чётки Бэ́йли	Бэйлинин теспеси (Күн тутулган кезде Айдын дискасынын четтеринин тегизсиздиктери аркылуу Күндүн дискасынын көрүнүшү).
чи́сла Во́льфа	Вольфтун сандары (Күндүн бетиндеги тактардын салыштырмалуу санын мүнөздөөчү сан W=K(10g+ +f), мында K — турактуу сан, g — байкалган жеке тактардын жана тактардын группаларынын саны, f — жеке жана группалардагы тактардын жалпы саны).
число́ звёзд	жылдыздардын саны (куралсыз көз үчүн ачык түндө 2 000, 2 500).

Ш

ша́р га́зовый	газ шары (жылдыздардын көпчүлүгү).
шарова́я пове́рхность	шардык бет.
шарообра́зная внегалакти́ческая тума́нность	шар сыяктуу Галактикадан тышкары тумандуулук (биздин Галактикага окшош башка жылдыз системасы).
шарообра́зность Земли́	Жердин шар сыяктуулугу.
Ша́рп	Шарп (Айдын бетиндеги кратер).
Ша́т	Шат (Пегас топ жылдызынын β-жылдызы).
Ша́ф	Шаф (Кассиопея топ жылдызынын β-жылдызы).
Шва́бе	Швабе (Айдын бетиндеги цирк).
Шеда́р	Шедар (Кассиопея топ жылдызынын α-жылдызы).
Ше́йнер	Шейнер (Айдын бетиндеги кратер).
Шерата́н	Саратан (Кой топ жылдызынын α-жылдызы. Саратандын кечинде чыгыштан көрүнүшү элде саратандын кириши деп аталат жана жайдын эң ысык мезгилинин башталышы болот).
Шикка́рд	Шиккард (диаметри 230 *км* болгон кратердик деңиз).
Ши́ллер	Шиллер (Айдын бетиндеги цирк).
широ́кие па́ры	кең паралар (өздүк кыймылдары, параллакстары жана нурдук ылдамдыктары болжол менен бирдей болгон бири биринен алыс

	жайланышкан физикалык кош жылдыздар).
широкополо́сный фи́льтр	кең тилкелүү фильтр (жутуу интервалы кең болгон фильтр).
широта́ астрономи́ческая	астрономиялык кеңдик (координаталардын астрономиялык системасынын координатасы).
широта́ галакти́ческая	галактикалык кеңдик (координаталардын галактикалык системасынын координатасы).
широта́ гелиографи́ческая	гелиографиялык кеңдик (координаталардын гелиографиялык системасынын координатасы).
широта́ геоцентри́ческая	геоцентрлик кеңдик (координаталардын геоцентрлик системасынын координатасы).
широта́ ме́ста наблюде́ния	байкоо жүргүзгөн жердин кеңдиги (географиялык кеңдик маанисинде).
широта́ свети́ла	жарык чыгаруучунун кеңдиги (координаталардын эклиптикалык системасынын координатасы).
широта́ се́верная	түндүк кеңдик (экватордон түндүк жарым шарды көздөй эсептелген кеңдик).
широта́ селенографи́ческая	селенографиялык кеңдик (координаталардын селенографиялык координатасы).
широта́ эклипти́ческая	эклиптикалык кеңдик (координаталардын эклиптикалык системасынын координатасы).
широта́ ю́жная	түндүк кеңдик (экватордон түштүк жарым шарды көздөй эсептелген кеңдик).
шкала́ звё́здных вели́чин	жылдыз чоңдуктарынын шкаласы.
шлемови́дные корона́льные оболо́чки	туулга сыяктуу таажынын кабыгы (Күндүн таажысынын түрү).
Шо́рт	Шорт (Айдын бетиндеги кратер).
Шре́тер	Шретер (Айдын бетиндеги кратер).
Штернбе́ргия	Штернбергия (астероид).
Ште́флер	Штефлер (Айдын бетиндеги цирк).
Шу́берт	Шуберт (Айдын бетиндеги кратер).

Щ

Ще́ль Касси́ни	Кассининин жаракасы (кеңдиги 5 000 *км* жакын Сатурндун ички жана ортонку шакегинин ортосундагы зона).
ще́ль ме́жду сре́дним и кра́йним кольцо́м Сату́рна	Сатурндун тышкы жана ортонку шакегинин ортосундагы жарака (кеңдиги 1 600 *км* жакын).
Щи́т	Калкан (топ жылдыз).

Э

Эвдо́кс	Эвдокс (Айдын бетиндеги кратер).
эве́кция	эвекция (1°55′ барабар болгон Айдын узундугунун мезгилдүү барабарсыздыгынын бири. Эвекция Айдын орбитасын Күндү көздөй созууга умтулат, орбитанын эксцентриситетин жана перигейдин абалын өзгөртөт).
эволю́ция движе́ния спу́тника	спутниктин кыймылынын эволюциясы.
эволю́ция звё́зд	жылдыздардын эволюциясы.
эволю́ция орби́ты	орбитанын эволюциясы (ар кандай себептердин таасири астында орбитанын өзгөрүшү).
эволю́ция тума́нности	тумандуулуктун эволюциясы.
Эдисон	Эдисон (диаметри 180 *км*

	болгон Айдын көрүнбөс бетиндеги кратер).
Эйномия	Эйномия (диаметри 228 *км* болгон астероид).
экасфера	экасфера (тиричилик бар сфера).
экасфера Солнца	Күндүн экасферасы (азыркы элес боюнча Күндүн экасферасы, радиусу $92\cdot10^6$ *км*-ден $272\cdot10^6$ *км*-ге чейинки сфера).
экватор Земной	Жердин экватору (Жер шарын түндүк жана түштүк жарым шарга бөлүп турууччу сызык).
экватор небесный	асман экватору (асман сферасын түндүк жана түштүк жарым шарга бөлүп турууччу сызык).
экватор планеты	планетанын экватору.
экватор Солнца	Күндүн экватору.
экваториал	экваториал (параллактикалык орноштурулган телескоп).
экваториальная система координат	координаталардын экваториалдык системасы (негизги тегиздик үчүн асман экваторунун тегиздиги алынган координаталардын сфералык системасы).
экваториальная скорость	экваториалдык ылдамдык (асман телолорунун экваториалдык точкаларынын ылдамдыктары).
экваториальная установка телескопа	телескоптун экваториалдык орноштурулушу (*к:* параллактическая установка).
экваториальное ускорение	экваториалдык ылдамдануу.
экваториальные координаты	экваториалдык координаталар (экваториалдык биринчи системада: саат бурчу менен жантаюу; экваториалдык экинчи системада: түз чыгыш менен жантаюу).
эквивалент цвета	өңдүн эквиваленти (жылдыздын жарыгынын өңүн объективдүү түрдө сан жагынан мүнөздөө үчүн кабыл алынган чоңдук).
экзосфера	экзосфера (Жердин бетинен 400 *км* бийиктиктен башталуучу атмосферанын эң жогорку катмары; *к:* сфера диссипации).
эклиметр	эклиметр (курал).
эклиптика	эклиптика (асман сферасынын бети боюнча Күндүн бир жыл ичинде басып өткөн көрүнүүчү жолу, чынында Жердин орбитасы).
эклиптическая долгота	эклиптикалык узундук (координаталардын эклиптикалык системасынын координатасы).
эклиптическая система координат	координаталардын эклиптикалык системасы (негизги тегиздик үчүн эклиптиканын тегиздиги алынган координаталардын сфералык системасы).
эклиптическая широта	эклиптикалык кеңдик (координаталардын эклиптикалык системасынын координатасы).
эклиптические координаты	эклиптикалык координаталар (эклиптикалык кеңдик жана узундук).
эксквамация	эксквамация (метеорит түшкөн кезде заттык жарылуу болгондуктан заттын көлөмүнүн өзгөрүшүнө киргизилген түзөтүү).
экстраполирование	экстраполирование (таблицанын же графиктин чегинин ары жагындагы аргумент үчүн функциянын маанисин табуу).

экстраполя́ция — экстраполяция (к: экстраполирование).

эксцентрисите́т — эксцентриситет (асман телолорунун орбиталарынын сүйрүлүгүн мүнөздөө үчүн пайдалануучу чоңдук $\varepsilon = \frac{oF}{a}$, мында oF — фокус аралыгы, a — чоң октун жарымы).

эксцентрисите́т земно́го мериди́ана — Жер меридианын эксцентриситети ($\varepsilon = \sqrt{\frac{a^2-b^2}{a^2}} = 0{,}081992$, мында a — Жердин экваториалдык радиусу, b — Жердин уюлдук радиусу).

эксцентри́ческая анома́лия — эксцентрлик аномалия ($E = M + \varepsilon \sin E$, мында ε — эксцентриситет, M — орточо аномалия, E — эксцентрлик аномалия).

электро́метр — электрометр (электр заряддын чоңдугун ченөөчү курал).

электро́нная концентра́ция — электрондук концентрация (космостук мейкиндиктин бирдик көлөмүнө туура келген электрондун саны).

электро́нное давле́ние — электрондук басым (жылдыздардын атмосфераларынын басымы бир канча компоненттен турат: иондоштурулган атомдордун басымынан, нейтралдуу атомдордун басымынан жана атмосферадагы электрондордун басымынан).

электро́ны межплане́тной пла́змы — планеталар арасындагы плазманын электрондору.

электро́ны радиацио́нных поясо́в — радиациялык алкактардын электрондору.

элеме́нты земно́го сферо́ида — Жер сфероидинин элементтери (к: эллипсоиды Даламбера, Красовского и т. д.).

элеме́нты корабля́-спу́тника — корабль-спутниктин элементтери (к: элементы орбиты небесного тела).

элеме́нты орби́ты небе́сного те́ла — асман телосунун орбитасынын элементтери (орбитанын эклиптикага жантайышы, чыгуу түйүндүн гелиоцентрлик узундугу, перигелийдин түйүндөн алыстыгы, чоң октун жарымы, орбитанын эксцентриситети, берилген эпоха үчүн орточо аномалия же болбосо перигелийи аркылуу өткөн момент).

элеме́нты разме́ра и фо́рмы — форманын жана өлчөмдүн элементтери (чоң октун жарымы, кичине октун жарымы, кысылыш...).

элеме́нты со́мнеровой ли́нии — сомнер сызыктарынын элементтери (жарык чыгаруучунун азимуту жана өлчөнгөн бийиктик менен эсептелген бийиктиктин айырмасы).

элеме́нты траекто́рии — траекториянын элементтери (радиус-вектор, конустук кесилиштин параметри, чыныгы аномалия).

э́ллипс — эллипс (конустук кесилиштин бир түрү).

э́ллипс рассе́яния — чачылуу эллипси (метеориттик жаан түшкөн аянт).

эллипсо́ид Бе́сселя — Бесселдин эллипсоиди (1857-жылы Бессель аныктаган Жер эллипсоидинин элементтери: чоң октун жарымы 6377397 *м* кичине октун жарымы 6 356 079 *м*, кысылышы $\frac{1}{229{,}2}$).

эллипсо́ид враще́ния — айлануу эллипсоиди (эллипстин октордун биринин тегерегинде айлангандыктан келип чыккан фигура).

эллипсо́ид Деламбе́ра — Деламбердин эллипсоиди (1800-ж. Деламбер аныктаган Жер эллипсоидинин элементтери: чоң октун жарымы 6 375 653 *м*, кичине октун жарымы 6 356 564 *м*, кысылышы $\frac{1}{334}$).

эллипсо́ид Кла́рка — Кларктын эллипсоиди (1800-жылы Кларк тарабынан аныкталган Жер эллипсоидинин элементтери: чоң октун жарымы 6 378 249 *м*, кичине октун жарымы 6 356 515 *м*, кысылышы $\frac{1}{293,5}$).

эллипсо́ид Красо́вского — Красовскийдин эллипсоиди (1940-ж. Красовский тарабынан аныкталган Жер эллипсоидинин элементтери: чоң октун жарымы 6 378 245 *м*, кичине октун жарымы 6 356 863 *м*, кысылышы $\frac{1}{293,3}$).

эллипсо́ид междунаро́дный — эл аралык эллипсоид (1924-жылы эл аралык келишим боюнча алынган Жер эллипсоидинин элементтери: чоң октун жарымы 6 378 388 *м*, кичине октун жарымы 6 356 922 *м*, кысылышы $\frac{1}{297,0}$).

эллипсо́ид приливно́й — ташкын эллипсоиди (ташкын күчтөрдүн таасири астында пайда болгон эллипсоид).

эллипсо́ид Сове́тский — Советтик эллипсоид (*к:* эллипсоид Красовского).

эллипсо́ид трёхо́сный — үч октуу эллипсоид (өз ара перпендикулярдуу болуп экваториалдык октору, уюлдук огу, өз ара барабар болбогон эллипсоид).

эллипсоида́льное те́ло — эллипсоидалдык тело (формасы эллипсоид түрүндө болгон тело).

эллипти́ческая тума́нность — эллипстик тумандуулук (Галактикадан тышкары тумандуулуктун түрү).

эллипти́ческие чле́ны — эллипстик мүчөлөр (орбитанын эксцентриситетине байланыштуу болгон Айдын барабарсыздыгы).

эллипти́ческое движе́ние — эллипстик кыймыл (эллипс траекториясы боюнча болгон кыймыл).

эллипти́чность орби́ты — орбитанын эллипстиги.

элонга́ция — элонгация (ички планетанын Күндөн кандайдыр бир бурчтук аралыкта болушу).

элонга́ция восто́чная — чыгыш элонгация.

элонга́ция за́падная — батыш элонгация.

эмиссио́нная звезда́ — эмиссиялык жылдыз (спектринде бир канча ачык чыгаруу спектралдык сызыктары бар жылдыз).

эмиссио́нная ли́ния — эмиссиялык сызык (нурлантылуучу спектралдык сызык).

эмиссио́нная полоса́ — эмиссиялык тилке (кээ бир жылдыздардын спектринде байкалуучу кең эмиссиялык сызык).

эмиссио́нная тума́нность — эмиссиялык тумандуулук (спектринде эмиссиялык сызыктары бар тумандуулук).

эмиссио́нный объе́кт — эмиссиялык объект.

эмиссио́нный спе́ктр — эмиссиялык спектр (*к.* спектр испускания, спектр излучения).

эми́ссия — эмиссия (нурлантуу, чыгаруу).

эмпири́ческая попра́вка — эмпирикалык түзөтүү (Жер сфероидинин деформация-

	сына жараша Браун түзгөн Айдын кыймылынын таблицасына киргизилген түзөтүү).
Эндимио́н	Эндимион (Айдын бетиндеги цирктик деңиз).
Эне́й	Эней (астероид).
Эни́ф	Эниф (Пегас топ жылдызынын ε-жылдызы).
Энке	Энке (өзгөчө түрдө мезгили өзгөрүп туруучу кыска мезгилдүү комета).
Энцела́д	Энцелад (диаметри 800 *км* болгон Сатурндун спутниги).
Эпиге́н	Эпиген (Айдын бетиндеги кратер).
эпиконтинента́льные моря́	эпиконтиненталдык деңиздер (вулкандык лава менен капталган Айдын материктеринин бети).
эпици́кл	эпицикл (планеталардын көрүнүүчү кыймылын түшүндүрүү үчүн Птоломейдин системасына киргизилген кошумча айланалар).
эпо́ха	эпоха (орточо аномалиянын мааниси белгилүү болгон убакыт).
эпо́ха катало́га	каталогдун эпохасы (каталогдо берилген жылдыздардын орточо координаталарынын жылы).
эпо́ха равноде́нствия катало́га	каталогдун күн-түн теңелүү эпохасы (кандайдыр жыл үчүн, мисалы 1950-ж. үчүн бессел жылынын башы).
эпо́ха сре́дней анома́лии	орточо аномалиянын эпохасы (*к.:* эпоха).
э́ра	эра (жылдардын эсебинин башы).
э́ра календаря́	календардын эрасы (түрдүү элдерде түрдүүчө, мисалы: христиандыктарда «Христостун туулганынан» бери, мусулмандарда хиджра ж. б.).
э́ра «от рожде́ния «Христа́»	«Христостун туулганынан» берки эра (биздин эранын башы. 1431-жыл мурун римдик монах Дионисий Малый тарабынан киргизилген. Россияда бул эра Пётр I тарабынан 1700-жылы киргизилген).
э́ра от «сотворе́ния ми́ра»	«дүйнө жаралгандан» берки эра (түрдүү элдерде түрдүүчө; себеби дүйнө эч качан «жаратылган» эмес, ошондуктан качан ал «жаратылгандыгын» эч ким билбейт).
Эратосфе́н	Эратосфен (диаметри 57 *км* болгон Айдын бетиндеги кратер).
Эрида́н	Эридан (топ жылдыз).
Эро́т	Эрот (туурасы 6 *км*, узундугу 32 *км* болгон өзүнүн огунун тегерегинде айлануучу астероид).
эрупти́вный протубера́нец	эруптивдүү протуберанец (атылып чыгуу ылдамдыгы 720 *км/сек*, бийиктиги 10^6 *км* чейин болгон Күндүн бетиндеги протуберанец).
эру́пция	эрупция (Күндүн фотосфералык атылуулары).
Этами́н	Этамин (Ажыдаар топ жылдызынын α-жылдызы).
эфемери́да небе́сного те́ла	асман телосунун эфемеридасы (бири-бирине барабар болгон убакыттардын кесиндилери үчүн эсептелип чыккан асман телосунун түз чыгыштарынын, жантаюларынын маанилери).
эфемери́дное вре́мя	эфемеридалык убакыт (асман телолорунун эфемеридаларын эсептеп чыгаруу

	үчүн пайдалануучу таптакыр бир калыпта өзгөрүүчү убакыт).
эфемери́дное звёздное вре́мя	эфемеридалык жылдыз убактысы.
эфемери́дное ме́сто Луны́	Айдын эфемеридалык абалы (Айдын теориялык жол менен эсептелип чыккан абалы).
эфемери́дное «сре́днее со́лнце»	эфемеридалык «орточо күн» (таптакыр бир калыпта кыймылга келүүчү «орточо күн»).
эффе́кт Зеема́на	Зеемандын эффекти (асман телолорунун спектралдык сызыктарынын ажыралышына карап алардын магнит талааларынын чыңалыштарын аныктоого мүмкүнчүлүк берүүчү эффект).
эффе́кт Эйнште́йна	Эйнштейндин эффекти (жарык нурунун күчтүү гравитациялык талаада ийрилениши).

Ю

юг	түштүк.
Ю́жная Ги́дра	Түштүк Гидра (топ жылдыз).
Ю́жная Коро́на	Түштүк Таажы (топ жылдыз).
Ю́жная Ры́ба	Түштүк Балык (топ жылдыз).
ю́жные таури́ды	түштүк тауридалар (ар жылы 1-ноябрде Телец топ жылдызында байкалуучу метеордук агым).
Ю́жный Кре́ст	Түштүк Крест (топ жылдыз).
Ю́жный Песе́ц	Түштүк Песец (топ жылдыз).
ю́жный по́люс	түштүк уюл.
ю́жный по́люс Гала́ктики	Галактиканын түштүк уюлу.

ю́жный по́люс Земли́	Жердин түштүк уюлу.
ю́жный по́люс Луны́	Айдын түштүк уюлу.
ю́жный по́люс ми́ра	ааламдын түштүк уюлу.
ю́жный полюс плане́ты	планетанын түштүк уюлу.
ю́жный полюс Со́лнца	Күндүн түштүк уюлу.
ю́жный по́люс эклипти́ки	эклиптиканын түштүк уюлу.
ю́жный поля́рный кру́г	түштүк уюлдук айлана (Жердин түштүк жарым шарында географиялык кеңдиги — 66°33′ барабар болгон суук жана мээлүүн алкактарды чектеп туруучу айлана).
Ю́жный Треуго́льник	Түштүк Үч Бурчтук (топ жылдыз).
юлиа́нские дни́	юлиандык күндөр (мезгилдүү астрономиялык кубулуштарга изилдөө жүргүзгөндө биздин эрага чейин 1-январь 1713-жылдан баштап эсептелген күндөрдүн саны).
юлиа́нский календа́рь	юлиандык календарь (эски стиль).
юлиа́нский пери́од	юлиандык мезгил (1583-жылы мезгилдүү астрономиялык кубулуштарга изилдөө жүргүзүү үчүн Скалигер тарабынан киргизилген мезгил. Ал 7980-жылга барабар. Мезгилдин башы 1-январь 4713 ж. биздин эрага чейин. Бул мезгилдин аягы туура келет григориандык календарь боюнча 22-январь 3268 жылга).
Юно́на	Юнона (диаметри 190 *км* болгон астероид).
Юпи́тер	Юпитер (Күн тегерегинде бешинчи орунду ээлөөчү күн системасынын эң чоң планетасы).

Я

явле́ние астрономи́ческое	астрономиялык кубулуш (Айдын, Күндүн тутулуулары, метеорлор ж. б.).
явле́ние покры́тия	далдалануу кубулушу (Күн менен Ай же спутник менен планета бир түз сызыкта болуп бири-бирин тосуп калышы).
ядро́ Гала́ктики	Галактиканын ядросу.
ядро́ Земли́	Жердин ядросу.
ядро́ коме́ты	кометанын ядросу (негизинен жеңил эрүүчү химиялык элементтердин музунан жана майда таштан, чаңдан турган катуу тело).
ядро́ плане́ты	планетанын ядросу.
ядро́ Се́йфертовых гала́ктик	Сейферттин галактикаларынын ядросу (ядросундагы газдардын ылдамдыктары бир канча миң *км/сек* чейин болгон галактикалар).
ядро́ со́лнечных пя́тен	Күндүн тактарынын ядросу.
ядро́ тума́нности	тумандуулуктун ядросу (планетардык тумандуулуктарда Вольф-Райе тибиндеги ысык жылдыз болот).
«язы́ческое уче́ние»	«динсиздердин илими» (динчилдер тарабынан Коперниктин теориясына берген наам).
янва́рь	январь (жылдын биринчи айы).
Япе́т	Япет (диаметри 1800 *км* болгон Сатурндун спутниги).
я́ркость	ачыктык (нерсенин убакыт бирдиги ичинде бирдик аянтынан нурлантылган энергия менен мүнөздөлүүчү чондук).
я́ркость звёзд	жылдыздардын ачыктыгы.
Ясли	Ясли (Рак топ жылдызындагы 350 жакын жылдыздан турган жылдыздардын чачылган топтолушу).
Ящерица	Кескелдирик (топ жылдыз).

Шариф Ханафиевич Яр-Мухамедов

РУССКО-КИРГИЗСКИЙ СЛОВАРЬ
АСТРОНОМИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ

Редактор издательства *А. Исабекова*
Технический редактор *М. Г. Попова*
Корректор *Ургазиева А.*

Подписано в печать 15/XI 1965 г. Формат бумаги 60×90[1]/16. Объем 17,5 п. л., уч.-изд. 15 л.
Заказ 2206/1. Цена 70 коп. Тираж 1000 экз.

г. Фрунзе, типография АН Киргизской ССР

ТҮЗӨТҮҮ

Бети	Астынан	Үстүнөн	Басылганы	Туурасы
12	—	3	Айрын	Айдын
12	9	—	$E-esinE-M$	$E-esinE=M$
14	22	—	лр	☊p.
17	—	6	асмандгы	асмандагы
17	—	14	яантча	аянтча
17	2	—	бсылып	басылып
25	20	—	Центцаврдын	Центаврдын
61	7	—	$l=\frac{olDg}{dz}$	$l=-\frac{\partial lgD}{\partial z}$
64	—	11	Жердин уюлдарынын кыймылы (Жердин суткалык айлануу огу Жер шарына салыштырганда тынымсыз өзгөрүп турат, ошондуктан Жердин уюлдары дагы кыймылда)	Ааламдын уюлунун кыймылы (прецессия болгон натыйжасында ааламдын огунун которулушунан келип чыккан кубулуш)
68	1	—	мезгилүү	мезгилдүү
69	—	10	L=γπ+πp=π+v==+π+ω+v	L=γ☊+☊p=☊+v==☊+ω+v.
69	—	19	орсундагы	ортосундагы
69	—	20	γπ к. 2-сүр.	γ☊к. 2-сүр.
70	—	10	дөн	Күндөн
72	9	—	Жиолио	Жолио
76	19	—	(диаметринен эки эсе кичине болгон жылдыз	(диаметри Жердин диаметринен эки эсе кичине болгон жылдыз,
84	17	—	элиптика	эклиптика
97	10	—	кручоосу	курчоосу
100	18	—	табглан	табылган
102	—	16	Маркос	Мркос
103	8	—	айдын дискасынын чычыш Күндүн дискасынын чыгыш четинде биринчи тийиши	Айдын дискасынын чыгыш чети Күндүн дискасынын чыгыш четине биринчи тийиши
104	—	11	тийиш	тийиши
106	12	—	корбаль	корабль
108	11	—	ылламдык	ыктымалдык
158	—	4	ошол эле спектралдык интервалдагы $(\lambda+\Delta\lambda)$ интенсивдүүлүгү	түшкөн толкундун ошол эле $(\lambda+\Delta\lambda)$ спектралдык интервалинтенсивдүүлүгү
168	2	—	обращения	перемещения
185	9	—	көтөрүлүүсү	которулушу
187	9	—	$sin\varepsilon dt$	$sin\varepsilon dt.$
206	20		спедралдык	спектралдык
211	15	—	$,9463\cdot10^{12}$	$9,463\cdot10^{12}$
211	1	—	светосила объектива	светосила объектива телескопа
211	1	—	$\frac{Д^2}{Ф}$	$\frac{Д^2}{Ф^2}$
221	21	—	молекулардан	молекулалардан

Бети	Астынан	Үстүнөн	Басылганы	Туурасы
224	21	—	1, $93 \cdot 10^6$ эрг/см^2	1,39 эрг|см^2 сек.
226	—	10	(Күндүн энергиясына айлантуучу курал)	(Күндүн энергиясын электр энергиясына айландыруучу курал).
254	4	—	фалель	факел
268	13	—	(координаталардын селенографиялык координатасы)	(координаталардын селенографиялык системасынын координатасы)
274	—	7	$\frac{12}{334}$	$\frac{1}{334}$
274	18	—	$\frac{1}{293,3}$	$\frac{1}{298,3}$
279	24	—	1713	4713

Цена 70 коп.